

Događaji na opozicionoj desnici
PROPAST DOGOVORA KOJI NIKO NIJE ŽELEO

Put kroz Izrael u ratu
DRUGA STRANA PAKLA

BiH: 7 KM; Crna Gora: 3,50 EUR; Hrvatska: 4,40 EUR/33,15 KN; Makedonija: 200 MKD; Slovenija: 4,50 EUR

cena: 350 RSD

broj 1714

9. novembar 2023.

VREME

INTERVJU: DRAGAN BJELOGRLIĆ

**PROMENE POČINJU
SA OVIM IZBORIMA**

Poštovani čitaoci,

Stiglo je “Međuvreme”, **novi njuzleter** nedeljnika “Vreme”, koji uređuje Nemanja Rujević.

Svake srede tačno u podne u Vaš inboks stižu ekskluzivne analize i saznanja, prvi ćete moći da zavirite u broj “Vremena” pre nego što stigne na kioske, tu su najbolji sadržaji sa našeg portala, i preporuke kako provesti vreme. Poklanjamo knjige, ulaznice za pozorišta, bioskope, koncerte.

VREME

sve vesti nedeljnik njuzleter

Prijava je jednostavna: na portalu “Vremena” u meniju nađite rubriku “njuzleter” i unesite mejl. Ili skenirajte QR kod na ovoj stranici i tu unesite svoj mejl.

“Međuvreme” je sasvim solidan njuzleter! Ko se prijavio, nije zažalio. Ako i zažalite, odjava sa njuzletera je moguća u svakom trenutku.

Nadamo se dugom čitanju i druženju!

DRAGOLJUB ŽARKOVIĆ (1951–2020),
glavni urednik od 1991. do 2020.

ZORAN JELIČIĆ (1945–2018),
glavni urednik od 1990. do 1991.

izdavač

NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor

Stevan Ristić

pomoćnik direktora

Vojislav Milošević

finansijski direktor

Daniela Vesić

glavni i odgovorni urednik

Filip Švarn

pomoćnik glavnog urednika

Jelena Jorgačević

redakcija

Željko Bodrožić, Slobodan Bubnjević,
Sonja Čirić (mozaik), Slobodan Georgijev,
Jovana Gligorijević, Andrej Ivanji (svet),
Marija Janković (foto), Jelena Jorgačević,
Slobodan Kostić, Saša Marković,
Ivana Milanović Hrašovec,
Milan Milošević, Uroš Mitrović,
Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić,
Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović,
Zoran Stanojević, Dragan Todorović,
Tanja Topić, Biljana Vasić, Jelena Zorić

foto dokumentacija

Jelena Mrđa

tehnička redakcija:

Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković;

lektori: Olga Babić,

Živana Rašković, Ivana Stanković;

korektor: Nikola Dragomirović

internet izdanje

www.vreme.com

ažuriranje nedeljnog izdanja:

Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata

Nikola Čulafić, Milan Radović

računovodstvo

Slavica Spasojević

marketing

Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com

telefon redakcije: 011/3234-774

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028

COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno.

Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 **Intervju:** Dragan Bjelogrić

09 **Smena u BIA: Odlazak**

uzgajivača sa Jovanjice

12 **Izbori za prestonicu 2023:**

Promena kreće iz Beograda

14 **Ekonomska politika Vlade Srbije:**

Medveđe usluge i rasipnička potrošnja

16 **Događaji na opozicionoj desnici:**

Propast dogovora koji niko nije želeo

18 **Intervju:** Zvezdan Ristić

22 **Lični stav:** Put popločan dobrim namerama

26 **Žrtve interneta:**

Industrija koja uništava žene

29 **TV Manijak:**

Deca zla na HBO, ili svetsko, a naše

30 **Energetska efikasnost u Srbiji i EU:**

Gde kaskamo, a gde stižemo

32 **Lični stav:** Zakon i tumačenje

SVET

34 **Put kroz Izrael u ratu:** Druga strana pakla

40 **Sjedinjene Američke Države:**

Izrael, Gaza i podele u vlastitom dvorištu

42 **Ribolov i posledice:**

Dugački pipci jednog biznisa

KULTURA

46 **28. jugoslovenski pozorišni**

festival: Festival bez prevoda

48 **Izložbe:**

Politike sećanja na klizavom terenu

50 **Bioskop:** Pet noći kod Fredija

51 **Roman:** Sjajna inventura epohe

53 **Novi singl:**

The Beatles – Now and Then

MOZAIK

54 **Intervju:** Dragana Varagić

57 **Razglednica:** Krovovi imaju oči

59 **Navigator:**

Sanjaju li Bitlsi električne ovce

60 **Strip:** Ratna neuroza Jugoslavena

62 **Vreme uživanja:** Sherija

Kao da se vratio sa jednogodišnjeg odmora i rehabilitacije, Aleksandar Vulin (na slici) se uključio u najnoviju kampanju, brzo se prebacivši sa bezbednosnog na politički teren, koji je njemu bliži i prirodni, iako je s vremenom nošenje uniforme za njega postalo fetiš

SLOBODAN GEORGIJEV

Jedan grad u Mauritaniji živi od hvatanja hobotnica. Jedna varoš na severu Španije živi od prerade njenih pipaka. To sve često završi na japanskim trpezama. Unosan posao koji bi mogao doći glave hobotnici, životinji toliko pametnoj da sanja, kao čovek

Da li festival može snažnije da integriše pozorišni region i na koji način to izvesti, a da užička publika i dalje bude zadovoljna

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

Fotografija na naslovnoj strani: Marija Janković

Fotografije: Marija Janković

PROMENE POČINJU SA OVIM IZBORIMA

“Čovek postavlja sebi i pitanje šta je uradio u svom životu, a ne samo u svom poslu. Dakle, živeti u vremenu koje je naopako, ne reagovati i ne usprotiviti se – naročito ako postoje objektivne mogućnosti da se moj glas čuje – to nije samo moja obaveza i dužnost, nego i pitanje časti. Zato sam prelomio, svestan svih nevolja i pretnji. Ova garnitura na vlasti ima raznih mogućnosti da može da mi naudi i, boga mi, ne štede se u tome. Ali ja sam na to spreman. Spreman sam da s tim živim, spreman sam da se branim i spreman da se uzdignuta čela nosim sa svim njihovim napadima”

“**N**eophodno je obnoviti demokratski poredak, pravne i političke institucije, duh slobodne i kritičke rasprave u kojoj će ljudi učestvovati bez straha od posledica. Srbiji nije potrebna nova klasa privilegovanih političkih oligarha koja će stajati iznad zakona, već jednake šanse za sve i solidarnost bez koje se ne može proći kroz vremena krize. Srbiji nije potreban kult ličnosti, već slobodni građani koji sami uređuju odnose u svojoj zemlji.”

Navedeno stoji u proglasu objavljenom 7. novembra 2023, a potpisnici su grupa od četrnaest uglednih javnih ličnosti. Oni su istakli da niko od njih nema namjeru da se bori za bilo kakve pozicije i funkcije, niti “da se upušta u igre vlasti i moći”. Cilj im je da podstaknu proces “kome ćemo se svi mi, u svom punom kapacitetu, angažovati na promeni koja je ovoj zemlji nužna”.

Ali kako nazvati ovih četrnaest osoba? “Bilo je rasprave da li ova grupa treba da ima ime ili ne”, kaže za “Vreme” njen inicijator, glumac i režiser Dragan Bjelogrić. “Na kraju smo došli do zaključka da grupa ne treba da ima ime; ljudi će nas verovatno već nekako nazvati. Istina, imao sam ideju da se zovemo Potpisani – s tim da ‘P’ bude u zagradi. To je naišlo na simpatije, ali smo se ipak opredelili da idemo bez imena.”

“VREME”: Zašto?

DRAGAN BJELOGRIĆ: Kako je akademik Vladimir Kostić rekao, ova grupa se spontano skupila bez forsiranja i presije da to moramo da uradimo. Ma koliko god da to ne zvuči realno – a zvuči romantičarski i pomalo idealistički – okupili smo se ne želeći da budemo pretenzionisti i, potom, zaključili da bi, ako sebe nekako nazovemo, to ipak bio znak određene pretenzionosti.

Vi ste inicijator tog okupljanja, zar ne?

Pa da, jesam. Hoću reći da sam se možda najviše potrudio da se okupimo. U toku

leta, kad su se dešavale velike demonstracije protiv nasilja, dobio sam određene ponude da se politički angažujem. A pošto sam se davno opredelio da ne želim da se bavim politikom, suočio sam sa samim sobom. Konkretno – da li mogu da uradim nešto što bi bilo društveno značajno i pokrenulo ljude koje poznajem, srećem, družim se sa njima i za koje znam kako misle? Svi mi smo do sada pojedinačno istupali, a ja sam pozeleo da se, ako ništa drugo, makar sretnemo, ukrstimo razmišljanja i emocije i da to artikulišemo u zajednički nastup. To jest – da se obratimo i pojedincima i društvu kako bi se probudila građanska svest i razbio strah. O svemu ovome smo pričali tokom naših druženja i za dva ili tri meseca polako su nam se priključivali drugi ljudi, pa smo došli do grupe od nas četrnaest. Ovo treba shvatiti veoma uslovno – sada je tu četrnaest osoba koje su uspele da se okupe i pokrenu, ali vrata grupe su zaista otvorena i drugima jer smatram da naša grupa treba da broji mnogo više

■ **Ako uspemo da u svakom gradu probudimo ljude koji ne žele da se bave politikom niti da budu politički aktivni, a časni su, normalni, obrazovani i stručni u svom poslu, onda ćemo moći da im ulijemo veru i nadu da mogu da pomognu društvu. Jer ono osnovno što srećemo poslednji niz godina upravo je gubitak vere da mi kao pojedinci, koji su dobri u svom poslu i koji imaju uticaj na ovo društvo, možemo da pokrenemo stvari**

ljudi. I to ne samo podržavalaca, nego i aktivnih članova.

Kakva su vaša očekivanja?

Ako uspemo da u svakom gradu probudimo ljude koji ne žele da se bave politikom niti da budu politički aktivni, a časni su, normalni, obrazovani i stručni u svom poslu, onda ćemo moći da im ulijemo veru i nadu da mogu da pomognu društvu. Jer ono osnovno što srećemo poslednji niz godina, upravo je gubitak vere da mi kao pojedinci, koji su dobri u svom poslu i koji imaju uticaj na ovo društvo, možemo da pokrenemo stvari. E, to je ono što očekujem i šta bih najviše voleo da se desi. Zato se veoma radujem tribinama koje ćemo držati po Srbiji, debatama, možda i okruglim stolovima gde želimo da pokrenemo teme od suštinskog značaja za naše društvo i zemlju.

Mi smo sebi zacrtali probleme kojima ćemo se baviti i u razgovorima sa zaista stručnim i obrazovanim ljudima iz te materije moći ćemo da ponudim pravce rešenja – ne da nudimo platforme, time će da se bave političari – nego da otvorimo dijalog, pošto je ovo zemlja u kojoj dijalog ne postoji. Umesto njih, imamo monologe jednog čoveka i medijsku indoktrinaciju kojoj su izloženi najširi slojevi društva. Uz sav rizik da ispadnem naivan i idealista, verujem da ćemo uspeti da pronađemo formulu da se aktivira zdravi deo srpskog društva koji je, kako se čini, poprilično posustao.

Pričamo o ljudima koji su profesionalno ostvareni. Vi imate izuzetno uspešnu karijeru glumca i režisera. Da li vas je neko pitao – Dragane, što vam ovo treba?

To me stalno ljudi pitaju. Međutim, ja sam davno tu dilemu odagnao. Ako godine nešto donose – osim problema sa raznim organima – onda je to svest o ličnoj prolaznosti. Tada čovek postavlja sebi i pitanje šta je uradio u svom životu, a ne samo u svom poslu. Dakle, živeti

u vremenu koje je naopako, ne reagovati i ne usprotiviti se – naročito ako postoje objektivne mogućnosti da se moj glas čuje – to nije samo moja obaveza i dužnost, nego i pitanje časti. Zato sam prelomio, svestan svih nevolja i pretnji. Ova garnitura na vlasti ima raznih mogućnosti da može da mi naudi i, boga mi, ne štede se u tome. Ali ja sam na to spreman. Spreman sam da s tim živim, spreman sam da se branim i spreman da se uzdi gnuta čela nosim sa svim njihovim napađima. Uostalom, ovako živim već izvesno vreme, a tako ću živeti i dalje, dokle god se ovo društvo ne promeni.

Na predstavljanju vas četrnaestoro i čitanju vašeg proglašenja, u sali se nalazio i izvjestan broj opozicionih političara. Šta očekujete od njih?

Ne mogu da razmišljam o tome. Ipak, očekujem da svi opozicioni političari, bez obzira na svoje ideološke pozicije, razumeju ovaj proglas i da ga podrže. Zašto? Zato što mi u svom proglasu ne kažemo ništa što velika većina naroda ne govori, ne oseća i ne misli. Drugo su problemi zašto ta većinska Srbija nije aktivna u smislu da se to promeni. Razlog našeg okupljanja je upravo pokušaj da joj razbijemo strah, damo snagu u ulijemo uverenje da je moguće da, kada tako misle, zajednički sve promenimo na bolje.

Prošle nedelje su organizacije civilnog društva lansirale kampanju "Dokle više". Čega je vama dosta više?

Ne znam kako bih precizno sastavio tu listu. Da li bih na prvo mesto stavio kriminal i sveopštu kriminalizaciju društva? Ili ono što meni kao nekom ko se bavi umetnošću predstavlja ogroman teret, a to je ponižavanje i zaglupljivanje građana. Ako izuzmemo RTS, koji je za naše uslove pristojan – ne govorim uopšte politički, već estetski i sadržajno – ostale televizije sa nacionalnom pokrivenošću su veliki problem.

Kuriozitet je da Telekom koji proizvodi skoro 20 televizijskih serija, većinu ne

može da pusti na Pinku i Hepiju. Prosto, te dve televizije nemaju publiku koja bi ih gledala. Tako dolazimo do apsurdna da se neguje publika koja ne može da gleda ni jednu domaću TV seriju iako je ta ista država proizvodi. Jer sve u tim medijima nije ništa drugo osim hipnotisanja masa i indoktrinacije totalitarističkim i populističkim narativom. Mislim da je to ponižavajuće i da ne preterujem ako kažem da smo na poslednjem mestu u Evropi u svemu što naši mediji predstavljaju. To je ono što mene lično, kao čoveka koji se ovim poslom bavi, jako boli. Jer ipak su mediji slika jednog društva. Kad odem negde u inostranstvo, volim da pogledam par TV stanica da vidim šta ti ljudi gledaju, čemu se smeju, raduju i čime se bave. Gotovo sam siguran da kada dođe neki stranac ovde i pogleda naše TV kanale sa nacionalnom frekvencijom, stiće jako lošu sliku o našem društvu.

Osim tog sistematskog zaglupljivanja, svesni smo i da sve teže živimo.

Upravo sam to hteo da stavim kao treću kategoriju iako bi životni standard mogao da bude i na prvom mestu liste onoga što želimo da promenimo. Ako 500.000 ljudi, prema relevantnim podacima, živi na ivici siromaštva i nema mogućnost da egzistencijalno pokrije svoje potrebe, plašim se da je to loš koncept za Srbiju. Nažalost, sa siromašnim ljudima koji se bore za egzistenciju najlakše je manipulirati. A pošto ljudi koji vode ovu zemlju jako polažu na istraživanja, plašim se da je u pitanju ozbiljan predumišljaj da se sačuva taj korpus siromaštva i da vlast koncipira svoj populizam i manipulaciju upravo na tim ljudima na ivici egzistencije. Siguran sam da ove zemlja ima ekonomski potencijal da se izade iz siromaštva. Međutim, čini mi se da to ovoj vlasti nije namera. Njoj trebaju

■ **Režim brutalno i najotvorenije kaže – ili kaži koliko koštaš ili si, da izvini te na izrazu, najebao. Oni to ne kriju, a meni je poražavajuće kada ljudi pristaju da se prodaju. A siguran sam da ljudi nerado to čine i da ih samo treba ohrabriti da kažu – ne. Jer ako bi se okuražilo dovoljno ljudi da kaže ne, ne mogu da se organizuju da ih na stotine kažnjavaju**

■ **Nažalost, sa siromašnim ljudima koji se bore za egzistenciju najlakše je manipulirati. A pošto ljudi koji vode ovu zemlju jako polažu na istraživanja, plašim se da je u pitanju ozbiljan predumišljaj da se sačuva taj korpus siromaštva i da vlast koncipira svoj populizam i manipulaciju upravo na tim ljudima na ivici egzistencije**

nesrećni i siromašni ljudi da bi manipulirala njima i ostvarivala svoje naka-radne političke ciljeve.

Izbori će biti 17. decembra. Što očekujete?

Teško mi je da odgovorim, posebno zbog teške političke atmosfere i

medijskog mraka. Po prirodi sam ipak optimista i mislim da ovo moraju biti izbori posle kojih će stvari početi da se menjaju. Nisam siguran koliki će tačno do-met biti ovih promena, ali siguran sam da promene počinju sa ovim izborima. Na kom nivou će se te promene dogoditi

– ne znam. Mogao bih da kažem šta bih ja želeo, ali to ne bi bilo ozbiljno. U svakom slučaju, verujem da sa ovim izborima počinje erozija ove dobro organizovane interesno-političke grupacije na vlasti. Ona će potom samo da se ubrzava i u nekom pristojnom vremenu doći ćemo do naznaka normalnog društva.

Što je za vas minimum koji se može smatrati za uspeh?

Za mene je minimum uspeha promena vlasti u Beogradu. I sama vlast zna da je raspoloženje u Beogradu protiv njih. Pitanje je samo da li će političkim marifetlucima pokušati da to nekako razvodni. Ukoliko im to pođe za rukom, biće katastrofa.

Demokratska i proevropska opozicija izlazi na izbore na jednoj listi – Srbija protiv nasilja. Kako ocenjujete ovo udruživanje?

Na to gledam kao na jedan ohrabrujući i dobar potez. Voleo bih i da se desna opozicija udružila u jednu kolonu jer bi tada situacija bila mnogo jasnija. Nadam se – otud moj optimizam i zato kažem da je promena vlasti u Beogradu minimum uspeha opozicije – da se ideološke razlike na nivou grada mogu staviti u drugi plan. Ne bi se sadašnja vlast slučajno borila za pobjedu u mesnoj zajednici da ne zna da samo u jednom strogo kontrolisanom sistemu može da održi ovakav način vladavine.

■ Verujem da je ovog leta počela borba koja će dugo trajati i da je ovo samo prvi korak u toj borbi. Ova grupa se nije skupila da bi se rasturila 18. decembra, već da deluje sve dok bar donekle ne začačka neke sistemske promene

Izvlačenjem nekoliko važnih poluga, taj sistem ide ka svom raspadu. Nadam se da će se to desiti na ovim izborima jer je to realna situacija na terenu. Sve ostalo su politički marifetluci, odnosno – razni, vrlo vešti potezi vladajuće strukture koja različitim političkim igrarijama tu realnost na izborima pretvori u drugičiji izborni rezultat.

Kada već pričamo o marifetlucima, koliko je Srbija posle 12 godina sistematskog zaglupljivanja sposobna za promjene?

Redosled naših poteza zato je da se prvo obratimo stručnim i obrazovanim ljudima koji razumeju situaciju. Najviše bih voleo da možemo direktno da se obratimo najugroženijima, onima kojima ova vlast zavlaci ruku u džep, a kao brine o njima. Nažalost, to za sada nije moguće. Jako je teško probiti se do tih ljudi u ovom medijskom mraku. Ali zato smo se skupili – sa dobrom voljom, energijom i željom da dopremo što dalje. Koliko ćemo uspjeti, ne znam. Koliko se može uspjeti za ovo kratko vreme, ni to ne znam. Ali verujem da je ovog leta počela borba koja će dugo trajati i da je ovo samo prvi korak u toj borbi. Ova grupa se nije skupila da bi se rasturila 18. decembra, već da deluje sve dok bar donekle ne začačka neke sistemske promene.

Želim da kažem da medijsku sliku

najbolje mogu rešiti ljudi koji poznaju medije i koji se time bave, ali oni uglavnom nisu u REM-u niti u savetima; problem obrazovanja mogu najbolje rešiti ljudi iz obrazovanja, učitelji, nastavnici, pa dalje, profesori sa univerziteta, ali njih nikada ne zovu, već neke političare ili one koji političari nameste da bi sprovodili određenu politiku. Zato moramo da dopremo do ljudi u svakoj oblasti koji je poznaju da se bar donekle i oni pitaju. To bi bio put ka sistemskoj promeni. Ja znam kako je u kulturi. Nikada se ne po-

stavljaju u komisije i upravne odbore ljudi koji znaju problem, nego poslušnici i poltroni – oni su tu samo da dignu ruke i izglasaju nešto što je vladajućoj strukturi trenutno u interesu. Ako bismo to mogli da razbijemo, taj pogrešan sistem negativne selekcije, već bismo napravili korak od sedam milja ka društvu kome težimo.

Kada već pričamo o kulturi, mnogi kažu da su i oni koji nešto znaju zastrašeni ili potkupljeni. Kako se s tim nositi?

To je jedna matrica koja je svuda prisutna – kako i u kulturi, tako i u privredi, ekonomiji, prosveti, pravosuđu... To je ono što sam nazvao – zverinjak. Režim brutalno i najotvorenije kaže – ili kaži koliko koštaš ili si, da izvinite na izrazu, najebao. Oni to ne kriju, a meni je poražavajuće kada ljudi pristaju da se prodaju. A siguran sam da ljudi nerado to čine i da ih samo treba ohrabriti da kažu – ne. Jer ako bi se okuržilo dovoljno ljudi da kaže ne, ne mogu da se organizuju da ih na stotine kažnjavaju.

Vi ste sada u dvema kampanjama – u jednoj promovirate buđenje građanske svijesti i promjene u društvu, a opet imate i Čuvare formule. Imam osjećaj da je film primljen iznad vaših očekivanja...

Poruka na kraju filma, koju možemo nazvati hrišćanskom i ljudskom, spojila

mi se u glavi sa ovim što smo započeli nas četrnaest. To je prosto jedna lančana reakcija jer i film *Čuvare formule* vraća veru u ljude, kao i mi sa ovim što pokušavamo da učinimo.

Jeste li iznenađeni posetom publike?

Jesam. Pre ovog filma napravio sam film *Toma*, koji je postigao rekord u gledanosti. Zatim sam svesno ušao u sasvim drugačiji žanr. Odmah sam rekao saradnicima, čak i ljudima koje sam zvao da mi budu partneri u ovom poslu – ne očekujte ovde veliku gledanost, ovo je film koji će pokušati da komunicira sa svetom, imaće svoju festivalsku karijeru i pokušaću da osvoji jednu drugu dimenziju. A praksa je nekako dosad pokazala da jedno i drugo ne idu zajedno. *Čuvare formule* za sada, mada je možda rano govoriti, prete da poremete tu matricu i steknu ozbiljniju gledanost. To bih smatrao svojim najvećim dostignućem.

Radili ste film na dva jezika i sa stranim glumcima. Koliko vam je bilo teže nego u prethodnim projektima?

Ovaj film mi je bio teži od prethodnih na više nivoa – to što ste rekli samo je jedan segment. Najteže mi je bilo to što *Čuvare formule* imaju nekoliko slojeva priče, a sve je to na kraju trebalo da se ulije u jedan levak. Drugi težak zadatak je bio da jednu priču koja nije prijatna za gledanje – to su ljudi koji se bore za život, u bolnici, podvrgnuti raznim medicinski tretmanima – napravim tako da je publika doživi emotivno i da porukom filma izvučem ono najbolje iz gledalaca. Po ovome što se sada dešava po bioskopskim salama, vidim da smo u tome uspeli.

Kraj filma budi nadu. Budi li je i ova grupa četrnaestorice čiji ste baš vi inicijator?

Ja bih voleo da ova naša grupa pokrene jednu lančanu reakciju života i vere u ljude. Eto, potrefilo se da te dve stvari idu paralelno. Sa istom emocijom, ljubavlju, entuzijazmom i verom kojom sam radio film, radim i ovo.

Dakle, vjerujete li u tu pozitivnu lančanu reakciju?

Ne samo da verujem, nego mogu da kažem da sam na današnji dan uveren da će se ona desiti.

FILIP ŠVARM

Odlazak uzgajivača sa Jovanjice

Kao da se vratio sa jednogodišnjeg odmora i rehabilitacije, Aleksandar Vulin (na slici) se uključio u najnoviju kampanju, brzo se prebacivši sa bezbednosnog na politički teren, koji je njemu bliži i prirodniji, iako je s vremenom nošenje uniforme za njega postalo fetiš. Nije se mnogo bavio time da objašnjava otkud on na crnoj listi američke vlade i kako to da su ga povezali sa transnacionalnim organizovanim kriminalom – takve kvalifikacije su za njega samo još jedan dokaz da je dobro i savesno radio svoj posao na svim javnim funkcijama

Ako se i kada jednom otvore dosijea srpske tajne službe, period u kome je na njenom čelu bio Aleksandar Vulin (Novi Sad, 1972) biće veoma zanimljiv za istraživače. Posle manje od godinu dana Vulin se povukao sa mesta šefa srpske tajne policije, i to usred istrage povodom oružanog sukoba u selu Banjska na KiM i na početku nove izborne kampanje u Srbiji.

Pre oko 11 meseci, a izgleda kao da se baš davno dogodilo, u toku formiranja treće vlade Ane Brnabić a sedme Aleksandra Vučića, došlo je do rotacije između ministra unutrašnjih poslova Vulina i šefa tajne službe Bratislava Gašića (Kruševac, 1967). Gašić se posle dugogodišnjeg boravka u senci pojavio kao lider javne bezbednosti, a Vulin se – posle godina javnog

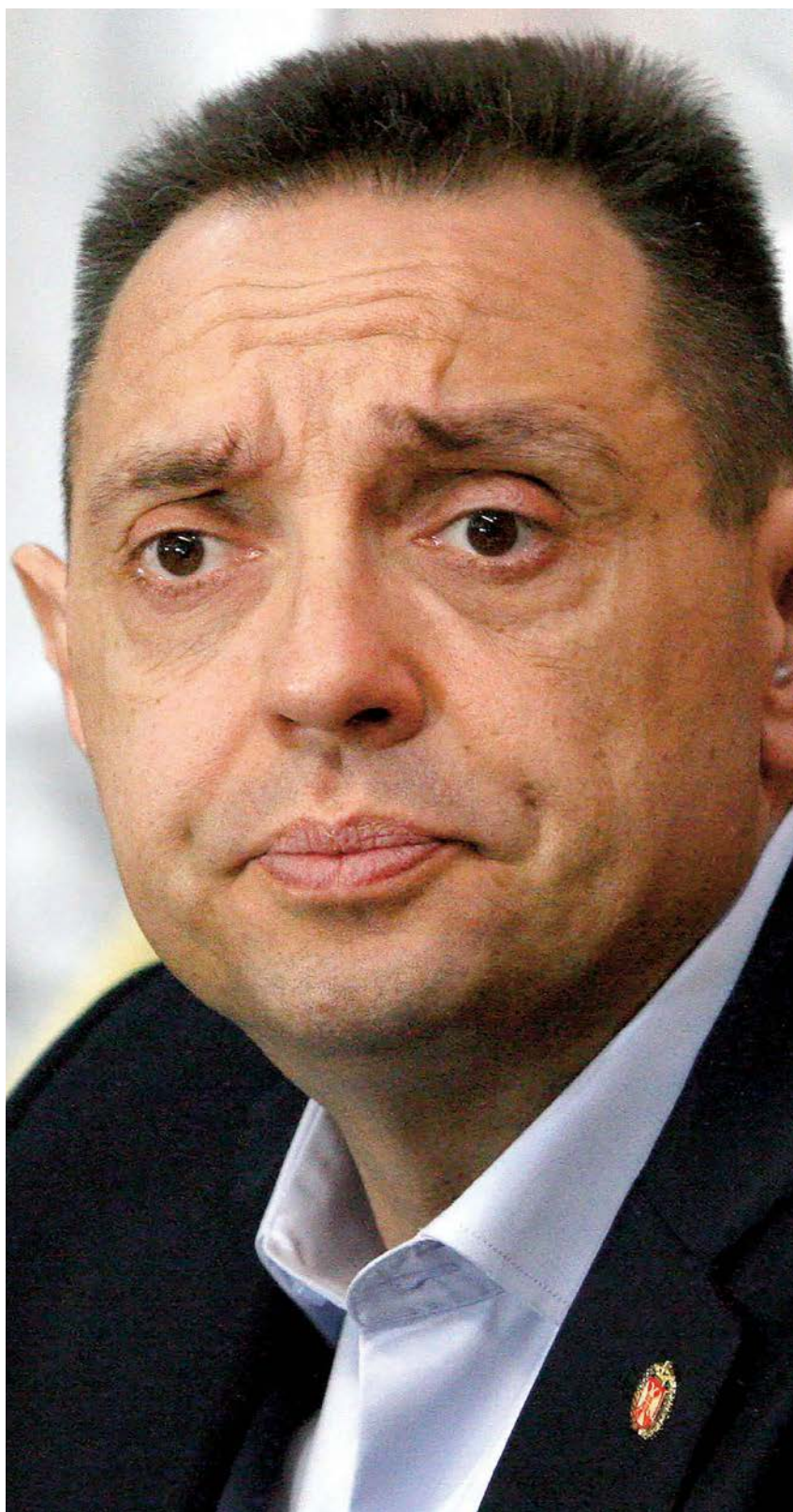

Foto: Tara Radovanović/ Tanjug

egzibicionizma – povukao na tajnu lokaciju u Ulicu kraljice Ane bb u Beogradu.

Ovih dana on odlazi sa te pozicije.

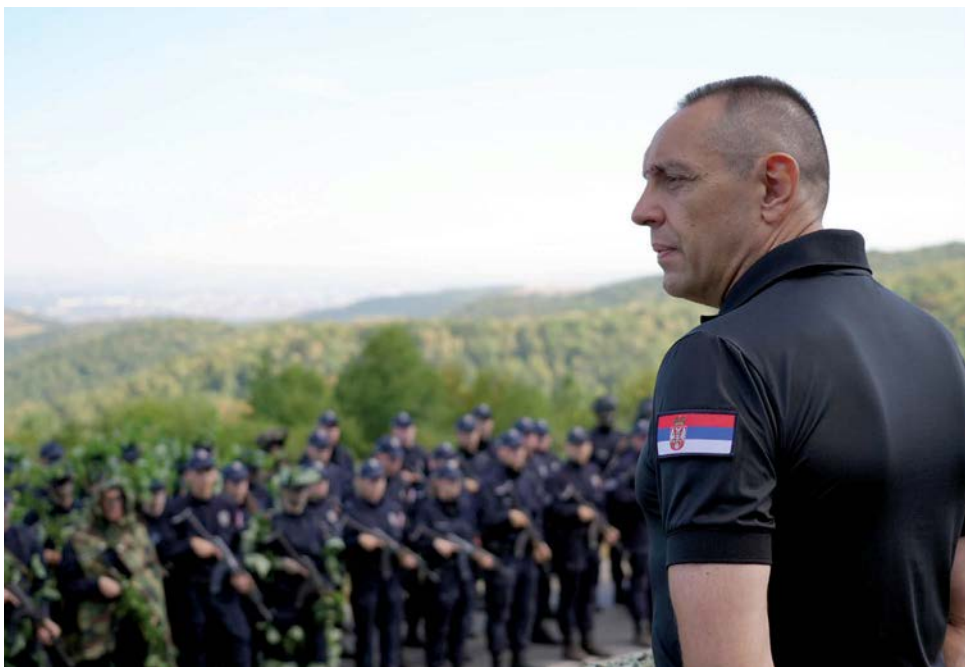
NOVI STARI VULIN

Nekadašnji “novinar”, kolumnista raznih novosadskih heftičnika u devedesetim, visoki funkcioner JUL-a, te politički otpadnik u periodu 2000–2012, doživeo je vrhunce svoje javne karijere kada je Vučić došao na vlast 2012. godine. Od onda, on je nezaobilazna pojava i jedini, uz Jorgovanku Tabaković, koji je neprestano bio uz skute Vučića, pomerajući se sa funkcije na funkciju, od koordinatora za KiM do šefa tajne policije.

Sada je odlučio, kako je rekao u dugačkom saopštenju i docnije gostujući na TV Pinku kod svog kuma Željka Mitrovića, da ode svojevolsjno, optužujući stare srpske neprijatelje, one sa Zapada, da žele da porobe i rasture Srbiju, te da on neće biti faktor koji će im u tome pomoći. Vulinova interpretacija povlačenja jeste: rekli su da sam ja slaba tačka preko koje mogu da udare na Vučića, ja se sam sklanjam da se to ne bi desilo. Iliti, polažem svoju glavu na oltar otadžbine.

Čim je odlučeno da više neće sedeti u kancelariji u Kraljice Ane u beogradskom naselju Banjica, odmah smo dobili “starog Vulina” – raspisanog i raspojasanog, uverenog u ono što piše i govori. Ipak, nešto se promenilo. Publika, ranije navikla da ga viđa nekoliko puta nedeljno na Pinku i Hepiju gde je “rasturao opoziciju i ostale neprijatelje Srbije”, sada je mogla da ga vidi u novom izdanju. Deluje da je na njega boravak u BIA uticao kao da je godinu dana bio na rehabilitaciji, a čini se da to ima veze sa količinom posla koji je obavljao. Vidno mršaviji, zategnutiji u licu i telu, ovaj pripadnik rezervnog sastava Vojske Srbije sa najkraćom obukom u istoriji armija (bio na služenju vojnog roka 15 dana), pokazao je sjajno bele zube, skupo odelo i cipele.

Bio je fokusiraniji, nije previše gledao okolo, a priča mu je bila stara i poznata: Srbija je napadnuta, Srbi su ugroženi, samo Vučić, njegov saborac, može da zaustavi uništenje Srbije, Srba i srpstva koje dolazi sa Zapada. Neprijatelji su EU i SAD, braća su Kinezi i Rusi, “srpski svet” je njegova originalna ideja, a Vučić je nikad nije stavio u usta.

VULIN, JEDNA POLITIČKA KARIJERA: Mladi levičar opsednut Če Gevarom; političar opsednut uniformama; funkcioner opsednut predsednikom Srbije

Foto: Marija Janković, Anton Antanasijević/ OMK MUP Republike Srbije/ Tanjug; Strahinja Aćimović/ Tanjug

To je onaj stari Vulin, narajcan da napada sve koji bi mogli da zasmetaju Vučiću, što je znak njegove ultimativne lojalnosti čoveku za kojeg je vezao svoju političku karijeru i koji mu je omogućio lagodan, bogat i lep život pun stvari koje van vlasti nikada sebi ne bi mogao da priušti.

Takav Vulin kao da se vratio sa jednogodišnjeg odmora, uključio se u najnoviju kampanju, brzo se prebacivši sa bezbednosnog na politički teren, koji je njemu bliži i prirodniiji, iako je s vremenom nošenje uniforme za njega postalo fetiš. Nije se mnogo bavio time da objašnjava otkud on na crnoj listi američke vlade i kako to da su ga povezali sa transnacionalnim organizovanim kriminalom – takve kvalifi-

ko znanja da s njim neće razmenjivati nikakvu komunikaciju koja se tiče borbe protiv organizovanog kriminala i borbe protiv međunarodnog terorizma; saradnja je prebačena na MUP, tamo gde stoluje bivši direktor BIA Gašić.

Izolovani Vulin bio je problem za sve, jer je s njim takvim bila smanjena funkcija i Nacionalnog saveta za bezbednost, kao i Biroa za koordinaciju službi bezbednosti.

MOGUĆI NASLEDNICI

Sada je tajna služba "obezglavljena" i već su krenule licitacije oko toga ko bi mogao da nasledi Vulina, s tim što je sada i Vlada Srbije u tehničkom mandatu koji može da potraje do daleko u proleće. Dok se čeka

■ Srpska tajna služba nema mnogo stvari kojima može da se pohvali, osim ako u to ne računamo praćenje i nadzor Vučićevih političkih protivnika svake vrste

kacije su za njega samo još jedan dokaz da je dobro i savesno radio svoj posao na svim javnim funkcijama.

Sa njim i Šešeljem u kampanji, Vučić se odlučio da se mane priče o EU integraciji, da prestane i sebe da laže da je od 2008. postao eurofanatik, i vraća se bazi, osnovama koje su zabetonirane u radikalskim danima devedesetih godina prošlog veka. Vulin je dobio šansu da radi ono što mu najbolje polazi za rukom: da obilazi TV stanice i vređa sve koji nisu za Vučića, proglašavajući ih za plaćenike, izdajnike i špijune, i da tu i tamo održi nekakav "zapaljiv govor" kojima je sklon kada mu, iz bilo kog razloga, daju da se popne na binu.

Njegovo nasleđe u tajnoj službi je jednostavno: biće zapamćen kao osoba koja je sklonjena iz javnosti i postavljena na to mesto jer je, svojom naracijom i otvorenim agitovanjem za Putina i Rusiju, u jednom trenutku počeo da smeta Vučiću, i osoba koja je, ubrzo po postavljenju, bila izolovana sankcijama američke vlade, što znači da je Srbija bila isključena iz zvanične komunikacije sa najznačajnijim svetskim tajnim službama. Što dugoročno nije bilo održivo. Amerikanci su odmah stavili do znanja Vučiću i Vladi šta misle o Vulinu na čelu BIA, ta poruka bila je toliko jasna i javna da nas je sve pomalo bilo sramota. Srbiji je stavljeno

šta će Vučić da odluči i kaže (mada nas istorija njegove vladavine uči da je on već davno odlučio i da samo čeka kada će to da saopšti), u medijima se pojavljuju ona imena koja nekako uvek slove za kandidate za mesto šefa tajne službe. To su Bruno Đuran i dr Marko Parezanović, a nedavno se u ovom kontekstu pominje i Marko Đurić, sadašnji ambasador u Vašingtonu, SAD.

Ako su prva dvojica očekivana (njima se može pridodati i nekadašnji ambasador u Budimpešti, a sada u Sarajevu, Ivan Todorov), Marko Đurić izgleda kao neko ko je potpuno zalutao u taj svet, ali imajući u vidu njegovu bezgraničnu odanost prema Vučiću, kao i dobre odnose koje je izgradio sa SAD, i takav ishod se može zamisliti. Problem sa Đurićem je što se on navikao na život u Americi i nije baš voljan da se vraća u Beograd i sedi na Banjici.

DUGA LISTA NEUSPEHA

Srpska tajna služba nema mnogo stvari sa kojima može da se pohvali, osim ako u to ne računamo praćenje i nadzor Vučićevih političkih protivnika svake vrste. Bolje i više od svih pre njega, Vučić je u potpunosti instrumentalizovao "službu" i, pod uticajem dr Marka Parezanovića i njegove teze o opasnostima obojenih revolucija, organizovao njen rad tako da pod nadzor

stavi sve za koje bi se dalo pretpostaviti da bi mogli da mu budu protivnici, bilo da su domaći ili strani državljani.

S druge strane, ta i takva služba obrukala se u Banjskoj i pokazala se korumpiranim kada je reč o organizovanom kriminalu, posebno u oblasti krijumčarenja ljudi. Oni nisu bili u stanju da kontrolišu grupu Milana Radoičića, nisu bili u stanju da Srbiju zaštite od masovnih obračuna na granici sa Mađarskom, koji su prestravili lokalno stanovništvo. Njihovo delovanje u vreme Vučićeve vladavine bilo je usmereno više ka unutra nego ka spolja, što bi moralo da bude glavni posao tajne policije. Oni su bili instalirani, poput Bruna Đurana, u sve institucije, baš kao u doba komunizma kada je na svakog javnog funkcionera išao komesar za bezbednost. Sada se tako ne zovu, već su najčešće šefovi kabineta ministara, drugih javnih funkcionera i direktora javnih preduzeća.

Pa čak se ni na tom mestu nisu starali da spreče loše poslovanje već su, na primer, lovili krtice i potencijalne nepodobne osobe. Jedina stvar kojom su se bavili na "spoljnom planu" bio je pokušaj "bušenja Prištine", što je zaista "veliko dostignuće" i zatvaranje vrata "hrvatskoj službi" koja je "izbušila Srbiju", kako je Vučiću predstavljeno kada je došao na vlast. Pored toga, dr Parezanović, načelnik sektora bezbednosti u BIA i ranije prvi čovek beogradske BIA, obezbedio je postavljanje svoje doktorske teze o obojenim revolucijama u zvaničnu politiku Aleksandra Vučića, makar sam Vučić u to nije ni verovao. Njemu prija da može s vremena na vreme da kaže da zna ko nam i kako preti, i da poruči da to u Srbiji neće moći da se desi, kao što se dešavalo u arapskim državama pre više od deset godina ili u Ukrajini 2013.

Služba se angažovala i na teritoriji Crne Gore, pokušavajući da što više uradi na polju ostvarivanja uticaja u novoj crnogorskoj vladi, a pozivajući se na pravo lokalnih Srba da imaju značajne pozicije u vlasti Crne Gore zbog svoje brojnosti. Sve se to radilo bez Vulina, on se očevidno odmarao, nije nijednom stigao ni da ode do Rusije, ali nije imao primedbi. U svoj CV je upisao i ovo, na šta je ponosan, a Srbija će tek da vidi kako će se od takvih ljudi i lidera u budućnosti oporaviti i da li će tog oporavka uopšte biti.

¶ SLOBODAN GEORGIJEV

Promena kreće iz Beograda

Prvi put posle dužeg vremena i vlast i opozicija su u sličnoj poziciji – posao i jednih i drugih je da svoje birače ubede da je nešto moguće. Jedni treba da ubede svoje da je moguća promena, a drugi da ubede svoje da je ovo što se sada radi u glavnom gradu politika kojom (treba da) se ponose. To će biti još jedan veliki test za opozicione prvake da pokažu zrelost, da se u kampanji “ne pecaju” na mamce koje će vlast putem režimskih tabloida i mreže botova na društvenima mrežama da im neprekidno zabacuje

Slučaj Banjska “pomogao” je da mnogi politički analitičari jasno prepoznaju razloge za raspisivanje vanrednih parlamentarnih izbora u Srbiji, ali je teško pronaći strateške argumente za odluku vlasti da raspusti Skupštinu Grada Beograda i time sebe izloži riziku od gubitka kontrole nad glavnim gradom. Nije zaboravljeno (ili ipak jeste) da su ti izbori praktično najavljeni obećanjem Aleksandra Vučića datim Draganu Dilasu u njihovom neobičnom i neočekivanom susretu, dok su se bezmalo još uvek brojali glasovi sa prošlih gradskih izbora, održanih u maju 2022. Nakon tih izbora samo je preživio odjek “opštemeštašenja” opozicionih lidera – kako je više ljudi u Beogradu glasalo za smenu dotadašnje vlasti, ali je zahvaljujući “rasutim glasovima” koji su ostali ispod cenzusa, te starom dobrom praksom “preletačevića”, a uz malo postizbornog inženjeringa, vlast dobila stabilnu većinu u gradskom parlamentu. Tada je (bar) delovalo da bi ta većina lako mogla da ostvari pun mandat od četiri godine sa Aleksandrom Šapićem na čelu Beograda.

Nakon majskih tragedija u “Ribnikaru”, Duboni i Malom Orašju, ništa u Srbiji nije ostalo isto. To što nam se desilo 3. i 4. maja odrediće ovo društvo za jako dug period u budućnosti, pa je i logično da to diktira glavnu temu predstojećih izbora.

Jedan od argumenata za raspisivanje izbora Aleksandra Vučića bio je i zahtev grupe opozicionih partija, kao tehničkih organizatora građanskih protesta “Srbija

protiv nasilja”. Osim nasilja, nametnule su se, kao najvažnije, još dve teme koje će uticati na to kome će građani dati svoj glas 17. decembra – borba protiv kriminala i korupcije (koji su direktno povezani sa nasiljem) i ekonomski standard, imajući u vidu da je zbog ogromne inflacije veliki broj građana doveden do same ivice siromaštva ili ispod nje.

NEIZVESNA TRKA

Bitka za Beograd uvek je više od izbora za lokalnu samoupravu jednog grada. Ako se pogledaju istraživanja koja kažu da je promena u Beogradu moguća, stvari u političkoj areni bi postale mnogo interesantnije, jer bi to praktično mogao da bude prvi poraz Srpske napredne stranke od 2012. godine na bilo kom nivou, od izbora za mesne zajednice do šefa države. Ista ta istraživanja pokazuju da bi sinergijski efekat ukрупnjavanja demokratskog dela opozicije pružio alternativu razočaranim biračima SNS-a, koji bi makar u Beogradu bili spremni da glasaju za drugu stranu.

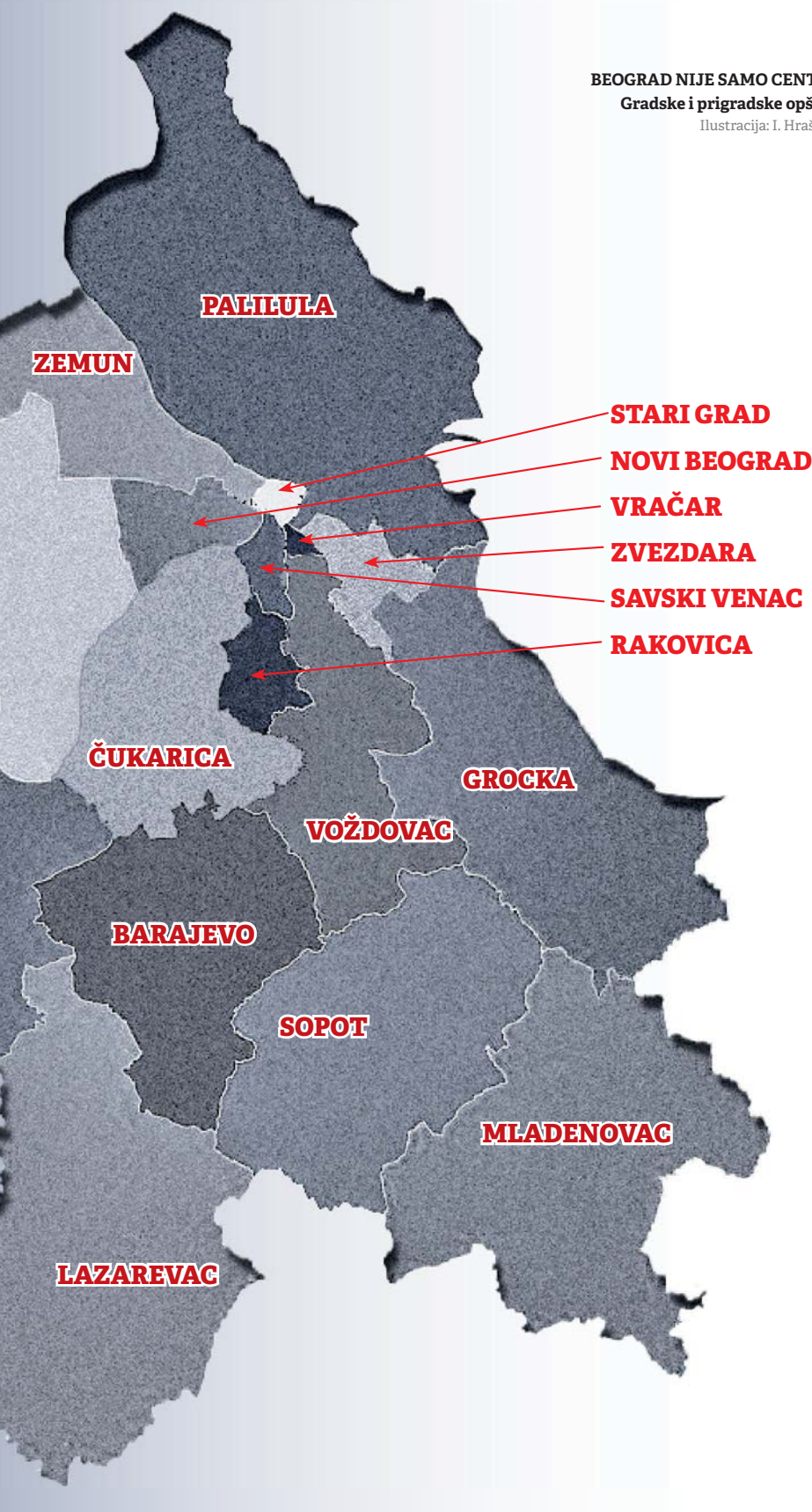
Godinama kritička javnost poručuje da je potrebno da se opozicija ujedini i ponudi neka nova lica. Deluje da je i opozicija, posle više od decenije staža izvan vlasti, sazrela i pokazala da je spremna da smanji lične i partijske sujete, da čuje građane i da se okupi.

Sada je već jasno da ćemo imati tri bloka na nekoliko izbornih lista na narednim izborima.

Prvi predvodi vlast na dve liste okupljene oko SNS-a i SPS-a. Tu je posebno

interesantna odluka SNS-a da u koaliciju za Beograd pozove i Srpsku radikalnu stranku iz koje je nastala. Šešelj se, izgleda, nekom uspešnom terapijom oporavio od “dva tumora sa kojima se vratio iz Haga – jedan se zove Tomislav Nikolić, drugi Aleksandar Vučić”. Ovo pokazuje da je i njima potpuno jasno da je trka za Beograd neizvesna i da više nemaju luksuz da ostanu bez i jednog procenata koji

zaštita jer (nakon epidemije još više) kao da su domovi zdravlja bačeni na kolena i ne uspejavu da se oporave. Problem je toliko veliki da je i u istraživanjima došao u sam vrh onih akutnih pitanja za koja građani traže rešenje. Sa novembrom i decembrom, u kojem nas čekaju izbori, dolaze i hladni dani, sa njima grejna sezona i sledstveno tome period godine kada je Beograd često prvi na tabeli glavnih gradova sa najvećim zagađenjem, te će i vazduh "učestvovati" u kampanji kao tema od najvažnijeg značaja.

ŽIVETI SLOBODNO

Prvi put posle dužeg vremena i vlast i opozicija su u sličnoj poziciji – posao i jednih i drugih je da svoje birače ubede da je nešto moguće. Jedni treba da ubede svoje da je moguća promena, a drugi da ubede svoje da je ovo što se sada radi u Beogradu politika kojom (treba da) se ponose. To će biti još jedan veliki test za opozicione prvake da pokažu zrelost, da se u kampanji "ne pecaju" na mamce koje će vlast putem režimskih tabloida i mreže botova na društvenima mrežama da im neprekidno zabacuje. Ukoliko budu dosledno predstavljali svoje programe o tri nacionalne i tri beogradske teme, uz ignorisanje svih provokacija i niskih udaraca koji su postali uobičajen metod vladanja, povećaće šansu da ih čuju potencijalni birači i van četiri centralne gradske opštine koje su tradicionalno određene ka toj političkog grupaciji. Ukoliko pak budu prihvatili igru vlasti, lako je znati ko se na tom terenu bolje snalazi i ko će – uz gotovo neograničene medijske i svake druge resurse – ponovo izaći kao pobednik.

Promene u društvima su često inicirane od elite, ovog puta ta elita je najbrojnija jer je konačno čine građani koji su mesecima punili ulice Beograda, okupljeni samo u jednoj želji – da žive normalno i slobodno. Građani su svoje odluke o tome za koga će glasati na decembarskim izborima doneli krajem maja i početkom juna ove godine, iako niko nije znao da li će i kada izbora biti.

A ovog puta je ponuda na stolu zaista raznovrsna i bilo bi važno da što veći broj građana tog dana iskoristi svoje pravo. A dođe li do promena u Beogradu, to će se preliti i na celu Srbiju već 18. decembra.¶

MARKO ŽIVKOVIĆ

bi, nekim sticajem okolnosti, mogao da im izmakne.

Drugi, demokratski blok čine stranke okupljene u koaliciju "Srbija protiv nasilja" koje su ponudile Beograđanima tim novih lica. Treći blok je blok desničara u kojem su se najviše profilisali Dveri, Zavetnici i Novi DSS i koji će, uz još neke manje stranke, imati najmanje dve ili tri liste jer nisu svi mogli da se obavežu da neće saradivati

sa aktuelnim vlastima nakon izbora.

Pored pomenute tri teme koje su važne za celu državu, Beograđane jako zanima ko će da ponudi – ovog puta dobar – plan za rešavanje saobraćajnih problema u kojima se grad godinama guši, počev od lošeg javnog prevoza, preko gužvi, do hroničnog nedostatka parkinga, sad ne više samo u centru grada. Druga tema svakako mora biti primarna zdravstvena

Medveđe usluge i rasipnička potrošnja

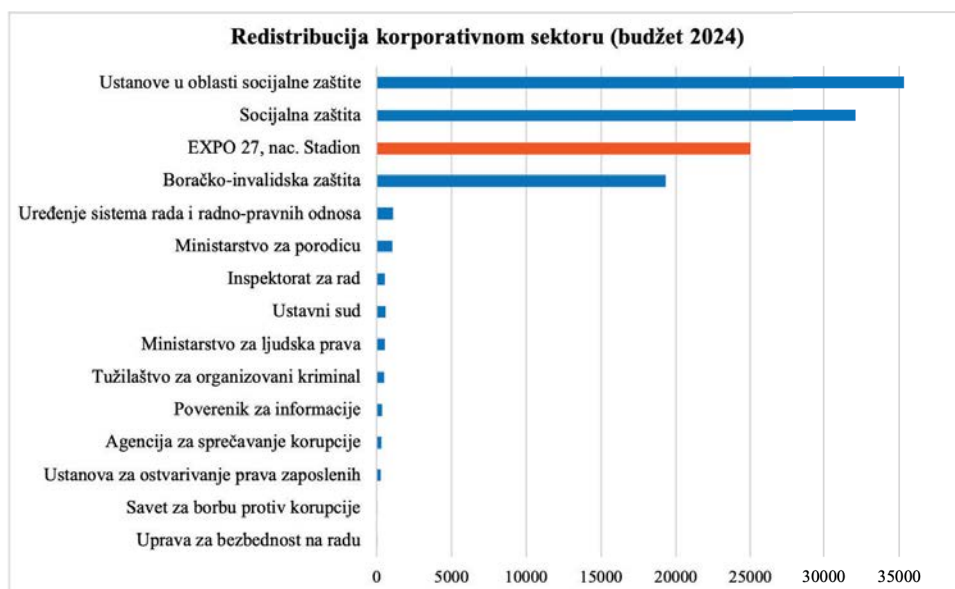
Od pandemije u martu 2020. godine našu fiskalnu politiku sve više karakteriše neselektivna i jednokratna potrošnja, a sve manje potrošnja koja je usmerena na dugoročnije rešavanje problema. Kakve mogu biti posledice takve potrošnje za ostale javne politike, pogotovo za socijalnu, porodičnu i demografsku

Da se razumemo na početku, nema ništa pogrešno u tome što (bilo koja) vlada želi da vodi socijalnu, demografsku ili bilo koju drugu javnu politiku, i što predviđa da se za neke politike izdvaja više, a za neke manje novca. Socijalna politika je posebno važna u društvima u tranziciji, u kojoj se Srbija još uvek nalazi. Demografska je još važnija u uslovima depopulacije i starenja stanovništva. Ali baš otuda što se oslanja na javnu politiku i budžetsku podršku da bi rešila probleme iz ove oblasti, vlada ima veću odgovornost u tome kako je sprovodi. Jer novca s kojim se vodi javna politika uvek ima samo u ograničenim količinama. Ako ga pogrešno potrošite na jednoj strani, imaćete ga manje na drugoj. Isto važi i za pravičnost javne potrošnje: ako ga nepravično potrošite na jednoj strani, nepravičnost javne potrošnje se uvećava, jer ga neće biti za druga pitanja koja zahtevaju pravedna rešenja.

JEDNOKRATNE MERE – MEDVEĐA USLUGA

Od pandemijske 2020. godine, Vlada Srbije, mimo regularnih izdvajanja za socijalna pitanja, penzije i demografska pitanja, sve više troši neselektivno i jednokratno. Prisetimo se nekih najizdašnijih budžetskih izdataka tog tipa u periodu 2020–2023: jednokratna pomoć svim građanima od 100 evra; jednokratna pomoć penzionerima od 20.000 din.; jednokratna pomoć mladima 16–29 godina u iznosu od 240 evra; jednokratno povećanje od 100.000 dinara za rođenje drugog i trećeg deteta; pomoć mladima 1–16 godina; jednokratna pomoć penzionerima od 20.000 din.; jednokratna pomoć socijalno ugroženima od 10.000.

Razmotrimo najpre neselektivnost ovakve potrošnje. Novac koji je raspodeljen

po principu "svima isto" ima manji efekat. Siromašan koji zarađuje manje od 50.000 mesečno ima više koristi od 100 evra od onog koji zarađuje više od 200.000 dinara. Ovom drugom tih 100 evra znače manje. Efekat pomoći bio bi izraženiji da boljestojeći nisu dobili ovu pomoć, a da su lošijestojeći dobili veći iznos.

Trajanje se razlikuje od mere do mere. Deo mera koje treba pohvaliti jesu mere na duži rok: povećanje penzija za 20 odsto, uvećan dodatak za rođenje prvog deteta, subvencije roditeljima za kupovinu prvog stana po osnovu rođenja deteta u iznosu od 20.000 evra. Drugi deo su jednokratne mere, koje zapravo predstavljaju neku vrstu medveđe usluge. One ne pomažu populaciji na koju su usmerene, jer ne obavezuje vladu da ih stalno primenjuje. Jednom kada se mera sprovede, vladina obaveza prestaje.

DEPOPULACIJA I NJENI UZROCI

Kada se analizira na šta su usmerene ove mere, vidi se da se ističu pitanja

depopulacije i starenja stanovništva, što su teme o kojima se malo priča u javnosti, jer nisu tako atraktivne kao pitanje Kosova, stranačke politike ili izbora, ali koja su važnije za blagostanje građana. Na ove probleme skrenuo je pažnju nedavno objavljeni "Izveštaj o ljudskom razvoju za Srbiju", koji zaključuje da je demografska slika Srbije nepovoljna, te da "smanjivanje i starenje populacije može negativno uticati na ekonomski razvoj, rast produktivnosti i tehnološki progres i investicije u razvoj i inovacije".

Depopulacija nije posledica isključivo masovnog iseljavanja, već i drugih faktora kao što su odluke da se rađa manje dece, kraćeg života, isključenosti dela stanovništva iz privrednih i društvenih tokova ili lošijih poslova koje je Srbija dobila u globalnoj raspodeli rada.

Od političkih promena 2000. godine, posebno se ističu reforme na tržištu rada, koje su pogoršale pozicije nižih i srednje kvalifikovanih radnika kroz pogoršanje nivoa socijalnih prava (npr. ukidanje toplog

Поштовани,

Пре свега, велико хвала за бескрајно стрпљење које сте показали током година реформи, година у којима смо опорављали нашу привреду, запошљавали људе, градили путеве, пруге и болнице, а пензије нису расле оном брзином којом су расле плате, како у јавном, тако и у приватном сектору.

Дошло је време да ми, као држава, вама, вратимо део онога што сте учинили за своју Србију, и током радног века, и после тога. Желим посебно да вам се захвалим за подршку коју сте пружали својој земљи у тренуцима када су многи окретали главу од ње. Управо зато, поносан сам што коначно могу да вам саопштим да ће пензије да расту, најмање истом брзином колико и плате. Ипак, од свих бирократских формула, верујем да је за вас важније колико ћете имати новца за себе, децу и унучиће.

Ових дана добићете прву октобарску повишицу од 5,5 процената, а већ од јануара додатних 14,8 процената, што укупно (кумулативно) износи 21,1 посто. Од јануара 2022. године до јануара 2024. године, заједничким радом и великим трудом обезбедили смо да укупан раст пензија буде 56,1 посто. То је највећи раст пензија у историји Србије и готово двоструко виши од стопе инфлације. У поређењу са 2012. годином када је просечна пензија била 202 евра, у јануару 2024. године биће готово двоструко већа, 390 евра, са циљем да до краја 2024. године достигнемо ниво од 450 евра, као што смо и обећали програмом „Србија 2025” још у децембру 2019. године.

Истовремено, у данима који су пред нама, други пут у последње две године исплатићемо вам једнократну помоћ у износу од 20.000 динара. Свестан да све ове бројке знате боље од мене, да вас то и даље не чини потпуно задовољним и да ви и даље имате енергије!

ОПРОВАНА ИЗБОРНА ТЕХНИКА: Vučićevo pismo penzionerima

obroka) i uvođenje regresivnog oporezivnja (radnici sa nižim primanjima plaćaju procentualno viši porez). Ove mere smanjile su dohodak donjih 50 odsto stanovništva u periodu 2000–2015. godine. Ovo je poslalo poruku investitorima da se ulaganje u radno intenzivne poslove ne isplati. Mlađi ljudi su posebno pogođeni fleksibilnim radnim zakonodavstvom koje ih gura ka sekundarnom tržištu rada i nesigurnim poslovima na kojima su potplaćeni. Sve ovo je dodatno smanjilo potražnju za nižom i kvalifikovanom radnom snagom, koja je zapravo u najvećem broju emigrirala iz Srbije od 2000. godine od danas.

Depopulacija je dodatno osnažena porodičnom politikom koja je toliko pooštrila uslove za dobijanje dečjeg dodatka da četvoročlana porodica sa dvoje dece praktično više ne može da se kvalifikuje za dečiji dodatak.

EKSTREMNI PRIMERI RASIPNIČKE POTROŠNJE

Da bi se rešili problemi depopulacije, starenja i penzija, potrebno je, dakle, da se ove mere vrate na tačku pre promena. Činilo se da je ovaj problem prepoznat

2016. godine, kada je napravljeno posebno ministarstvo za demografska pitanja, koje je posle ukinuto a demografska politika je pridodata Ministarstvu za socijalni rad. Uprkos svemu tome, u demografskoj i porodičnoj politici, umesto politike usmerene na zadržavanje mladih i njihovo aktiviranje, uočavamo čestu jedнократnu i neselektivnu novčanu pomoć.

Na drugim mestima pak vidimo potrošnju na projekte koji nisu usmereni na probleme blagostanja i ljudskog razvoja. Recimo, za projekat Expo 2027. i nacionalni stadion je za 2024. godinu planiran izdatak od 25 milijardi dinara (213 miliona evra). Ovaj novac rezervisan je za građevinsku industriju, koja je u poslednjih deset godina u velikom procvatu. Slično je i sa zaštitom čovekove okoline. Prošle godine Vlada je u rebalansu budžeta ukinula ekološke takse za preduzeća koja zagađuju okolinu u износу од четвори милијарде динара (34 милиона евра). Ова 34 милиона подразумевају толико мање новца сваке године за друге пројекте заштите чевекве окoline или здравствене политике који

■ **Prošle godine Vlada je u rebalansu budžeta ukinula ekološke takse za preduzeća koja zagađuju okolinu u износу од четвори милијарде динара (34 милиона евра). Ова 34 милиона подразумевају толико мање новца сваке године за друге пројекте заштите чевекве окoline или здравствене политике који сада не могу да се ураде**

sada ne mogu da se urade. Ova tri projekta predstavljaju veliku redistribuciju nacionalnog dohotka korporativnom sektoru.

Da bi se videle razmere ovakve redistribucije, na grafikonu je predstavljeno poređenje potrošnje za dva pomenuta projekta (Expo 2027, nacionalni stadion) sa nekim najznačajnijim socijalnim projektima i institucijama. Lako se može videti da se potrošnja na ove budžetske projekte nalazi u ravni sa najvećim projektima socijalne politike, a da uveliko premašuje ukupne budžetske vrednosti za neka ministarstva, inspektorate, sudove, agencije i druge institucije od kojih zavisi društveno blagostanje.

Ovo su, razume se, ekstremni primeri rasipničke potrošnje i redistribucije bogatstva. Ali takvih primera u budžetu ima na sve strane. Kontrolom ovakvih troškova, te javnom potrošnjom koja je usmerena na projekte koji dugoročno rešavaju probleme depopulacije, socijalne zaštite, tržišta rada i penzionera, javne finansije bi bile više u službi realnih životnih pitanja od kojih zavisi budućnost svih građana ove zemlje.

DUŠAN PAVLOVIĆ

Propast dogovora

Očekivalo se da će partije desnice bez po muke postići predizborni dogovor i nastupiti u jednoj koloni. Ideološke razlike između njih su kudikamo manje nego one između stranaka okupljenih u koaliciji “Srbija protiv nasilja”, a na patriotsko jedinstvo pozvali su i glavni ideolozi i promoteri (pored Vojislava Šešelja) srpskog nacionalizma – Matija Bećković, Miloš Ković i Milo Lompar. Osim toga, svi akteri potencijalnog dogovora javno su tvrdili da su za razgovor, dogovor i zajednički nastup i bili su spremni da se u to zakunu. Međutim, ispostaviće se, da bi se krivo zaklinjali

Posle jedanaest i kusur godina njene vladavine, valjda je svima – osim nekim bespovratnim žrtvama režimske propagande – jasno šta predstavlja Srpska napredna stranka. Ukratko, konglomerat ljudskih pojavnosti, interesnih i kriminalnih grupa kojima je do ideologije stalo koliko do prekjučerašnjeg bureka. Tu su i neki građanisti, formalno ili neformalno priključeni partiji, koji se pozivaju na najviše demokratske i ljudskopravaške principe, i koji po pravilu Vučićev parobrod napuštaju samo

ako im biva ugrožen lični interes, ali i meganacionalisti, poput čuvenog Đuke u odnosu na kojeg, pogotovo ako imamo u vidu njegov minuli novinarsko-društveno-mrežni angažman, čak i Vjerica Radeta izgleda kao evropska birokratkinja. Nema tog naprednjaka koji nije pristao da bude sve što predsednik hoće, mada mnogi u novčaniku i dalje nose fotku razgolićenog Vladimira Putina na konju. Ali bi, opet, ako im se tako kaže i ako od toga ima kakvog čara, i ruskog predsednika i njegovog konja bez griže savesti spalili

na lomači, recimo na beogradskom Trgu republike.

E sada, tako nešto kao SNS uspeo je da se u Srbiji stavi u nekakav politički centar, koji je zapravo prilično ekscentričan. Opoziciju dugo već po pravilu nazivamo “levom” i “desnom”, “prozapadnom” i “otadžbinskom”. Realno, da smo ozbiljna, demokratska država koja se suočila sa nacionalnim frustracijama i prestala da živi u mitovima i morama auto-viktimizacije, ideološki spektar stranaka okupljenih oko “Srbije protiv nasilja”

koji niko nije želeo

a nekada se na toj političkoj deonici i ne zna gde završava režim, a započinje opozicija. No, politika nije jednostavna, stvari se menjaju: već smo bili svedoci da pojedine političke tvorevine mogu da se otrgnu od svog tvorca, a još lakše od mentora, finansijera, promotera i skupljača potpisa. Pa čak i da ih progutaju.

Desnici uopšte, pa i ultrasdesnici, odgovara režimska medijska, društvena i kulturna scena, na koju su se u punom kapacitetu vratili svi oni ludački "narativi" iz devedesetih i s kraja osamdesetih. Doduše, oni nikada nisu ni otišli u večna lovišta, ili bar na krajnju marginu, gde im je realno mesto. Ako tome pridodamo i narkaradni obrazovni sistem, jasno je da je u Srbiji nepodnošljivo lako postati nacionalista. Klinci su ovde zapravo žrtve nacionalističko-klerikalnog "lova na duše". Otuda gužva na desnici.

U odnosu na ultrasdesne stranke, SNS deluje umereno i na unutrašnjem planu. Troprstni patrioti ovdašnji, elem, vole da se busaju u srpske grudi po kafanama, svadbama i slavama, ali im se baš i ne dâ da obuku uniformu i krenu u rat, recimo na Kosovo. Pogotovo ako je već u najavi jasno da će izvući deblji kraj. A generalno se čini da "otadžbinska" opozicija ne nudi rešenja, već samo nove regionalne sukobe, po Srbiju nesumnjivo gubitničke.

KAKO JE PROPAA DOGOVOR

Pored svega, čini se da ovim akterima neke stvari idu naruku u, kako se postavilo, izbornoj godini. Ona je počela čuvenim francusko-nemačko-ohridskim dogovorom koji jeste defakto priznanje nezavisnosti Kosova. Ide im naruku i slučaj "Banjska", odnosno krvavi međunarodni blam Srbije i njenog predsednika. Kosovo je opet važna politička tema, koja izaziva pažnju javnosti i – što je važnije – emocije, a to nacionalistima vazda paše. Nije stoga čudno što je upravo tema kosovskog urlika zajednička i u glavnom fokusu i Dverima, i Zavetnicima, i Novoj demokratskoj stranci Srbije, i tom POKS-u i Jeremićevoj Narodnoj stranci.

bio bi sasvim dostatan za političku šarolikost. Možda bi bilo tek malo prostora za neku desniju i neku još levlju stranku, i to bi bilo to. U uslovima vladavine prava, nešto kao SNS i SPS ne bi ni postojalo, osim možda u sekcijama ustanova zatvorenog tipa.

DESNA OPOZICIJA KAO STRAŠILO

Vučiću desna, "patriotska", "otadžbinska", a najpreciznije rečeno rusofilsko-kleronacionalistička opozicija služi kao strašilo za spoljnu i unutrašnju upotrebu.

NA SLIKANJE ZAJEDNO, NA IZBORE ODVOJENO: Desne partije u Srbiji

Foto: Zoran Žestić/ Tanjug

Nije to njegov izum, na sličan način su postpetoaktobarske vlasti radikalima plašile zapadne diplomate, pa su se u tome malo preigrale. Logično je dakle: svevladaru i njegovim savetnicima opoziciona desnica sa proratnim elementima jeste potrebna i nju valja gajiti. Ne samo logika, nego i brdo dokaza, govore da vlasti i ovaj deo političkog spektra imaju brojne poprečne i paralelne veze,

Zašto sam razvio transparent

“Silazim sa bine, prilazi mi neki čovek iz Ministarstva, kulturno mi kaže da je glupo to što sam učinio. Neki drugi iz Ministarstva pita: ‘Šta ćemo da radimo ako je ovo neko slikao?’ Idem kroz dvoranu, ljudi mi čestitaju. Čekam da me na izlazu iz hale zaustavi policija, oni ne reaguju. To se desilo tek posle, kad sam došao kući”

U svojoj zbirci pripovedaka “Bašta sljezove boje” veliki pisac Branko Ćopić napisao je priču “Zatočnik”, o partizanskom prvoborcu, mitraljescu Stevanu Batiću, koji je, razočaran u sve posle rata, Partizansku spomenicu 1941. okačio ovnuo oko vrata i sprema se da kao gastarbajster ide u Švedsku. Kad ga ratni komandant Stojan pita: “A dobro, brate, zašto tako, a? Spomenicu na ovna!”, Stevan odgovara: “Tako pa tako. Mogu s njom raditi šta hoću, moja je. Nije to prvi ovan sa Spomenicom.”

“Stevan” iz Kuršumlije zove se Zvezdan Ristić, ima 50 godina, bio je profesionalno vojno lice, dobio je otkaz, a u petak po podne je, svojom ili mimo svoje volje, postao medijska ličnost. Naime, posle dodele Boračke spomenice, koju mu je uručio resorni ministar u odlasku Nikola Selaković, spustio je Spomenicu na zemlju, iz nedara izvadio savijen transparent, razvio ga, a na njemu je pisalo “Kosmet je Srbija. Vučić je izdajnik”. Posle toga je, naravno, završio na saslušanju u kuršumlijskoj policiji, a da ni on ni inspektor nisu znali zašto.

VREME: Otkud ideja za tako nešto?

ZVEZDAN RISTIĆ: Od 1993. sam bio u vojsci, prvo kao vojnik po ugovoru, potom podoficir, profesionalno vojno lice, 52. bataljon Vojne policije Prištinskog korpusa, vod za protivteroristička dejstva. Prošao sam sve najgore što je moglo da se desi. Gašenjem jedinica Prištinskog korpusa, a tu je pripadala i 354. brigada iz Kuršumlije u koju sam bio prekomandovan, dobijamo otkaze. Tokom službe u Prištini upisao sam Fakultet fizičke kulture, potom nastavio sa studijama u Beogradu, pa diplomirao sa radom o obuci specijalnih vojnih i policijskih jedinica u borenju. Ali ni to nije vredelo, bio sam “suvišan”.

Posle otkaza, došao sam, zbog nekih grešaka u rešenju o prestanku vojne službe, po preporuci kod jednog poznatog advokata u Beograd i on mi je dao ponudu – da izjavim da pripadam gej populaciji, da će me vratiti na posao i dati mi čin oficira. Odbio sam to.

Kako ste posle otkaza živeli i kako sad živite?

Radio sam privatno razne poslove, imam sopstveno domaćinstvo u selu Spance kod Kuršumlije. Poljoprivreda, seča i prodaja drva, razni povremeni poslovi. Pomaže mi brat koji radi u Nemačkoj, uvozim i prodajem neke aute.

Kad kreće politički angažman?

Ulazim 2014. godine u Srpsku radikalnu stranku, angažujem se, postižem rezultate i u opštinskom i u okružnom odboru, postajem predsednik okružnog odbora, plus odbornik u Skupštini opštine Kuršumlija, a zbog prozivanja vlasti oko kriminalnih radnji postajem trn u oku mnogima. Onda me, na moje iznenađenje, predsednik SRS-a Vojislav Šešelja zove da mi kaže da počnem dogovore sa Srpskom naprednom strankom u Prokuplju o zajedničkom nastupu. Odbio sam to i jasno obrazložio na nekoj od narednih sednica Centralne otadžbinske uprave SRS-a. Svi iz opštinskog odbora su onda napustili SRS. Posle toga sam dobio i lične pretnje od Šešelja. I onda sam sa pokojnim generalom Božidarom Delićem i Nemanjom Šarovićem dogovorio da osnujemo pokret “Ljubav, vera, nada”, gde sam zamenik predsednika.

Kako su vas pozvali na dodelu Spomenice?

Dobijam poziv sa broja fiksnog telefona iz Beograda, ženski glas mi kaže da će tog dana u toliko sati biti dodela, da dođem na taj ulaz i da će ministar Selaković da mi uruči Spomenicu. I rekao sam da ću se potruditi da budem tamo.

Kad vam je pala na pamet ideja o negodovanju?

Traje to od ranije, dok sam u Skupštini opštine predlagao lokalne propise o pomoći borcima i njihovoj zaštiti. Sve je to odbijano, a kako i ne bi kad je tamo večiti funkcioner Dejan Lović, sada zamenik predsednika opštine, koji je sam sebe ranio četiri dana posle početka NATO agresije, u selu Batlava kod Podujeva; kao, čistio pušku koja je opalila, došlo do samopovređivanja. Ko još čisti napunjenu pušku? Sam je sebe ranio da oprlji čelo. I više nije došao u brigadu. Sad taj treba da donosi odluke o subvencijama borcima, a svi znaju ko je.

Kako ste došli na uručenje, je li neko znao šta ćete uraditi?

Jeste, rekao sam to jednom prijatelju kome sam dao svoj mobilni telefon da snima. A on je zamolio trećeg čoveka da fotografiše, taj nije imao pojma šta će se desiti.

Odakle transparent?

Razmišljao sam šta da uradim, i zaključio sam da je najbolje, da ne bih kršio neke protokole, da primim Spomenicu koju zaslužujem i da to uradim kad mi je ministar uruči. Jer on je

» Očekivalo se da će ove partije bez pomuke postići predizborni dogovor i nastupiti u jednoj koloni. Ideološke razlike između njih su kudikamo manje nego one između stranaka okupljenih u koaliciji “Srbija protiv nasilja”, a na patriot-sko jedinstvo pozvali su i glavni ideolozi

i promoteri (pored Vojislava Šešelja) srpskog nacionalizma – Matija Bećković, Miloš Ković i Milo Lompar. Osim toga, svi akteri potencijalnog dogovora javno su tvrdili da su za razgovor, dogovor i zajednički nastup, i bili su spremni da se u to zakunu pred odgovarajućom ikonom.

Smatrali su neki analitičari, a to i jeste logično, da bi jedna desničarska kolona imala sinergetski efekat, da bi mogla da privuče deo razočaranih naprednjačkih glasača, razne druge “patriote”, pa i određeni broj apstinenata. Ipak, dogovor je propao, a formalni razlog je to

Foto: D. Lukač

samo običan državni službenik. Stavio sam tada prvi put na sebe i državni Orden za zasluge u oblasti odbrane i bezbednosti, kako ne bih skrenuo pažnju na sebe. Primim Spomenicu, odmaknem se dva metra, spustim je na pod i izvadim transparent. Odmičem se na tu udaljenost jer znam da niko ne bi mogao u trenutku da me spreči da to uradim.

I onda?

što nisu svi akteri pristali na dokument koji je predložio predsednik NDSS-a Miloš Jovanović, a kojim bi se obavezali da posle izbora neće sarađivati sa strankama vlasti, ali hoće – pod određenim uslovima i u određenim formama – sa prozapadnom opozicijom. Deo javnosti

je propast pregovora tumačio tvrdnjom da se desna opozicija zapravo podelila na "vučićevce" i "đilasovce". Nešto slično izokola govorili su i pojedini učesnici u pregovorima, a preostaje da se vidi da li će ova podela biti lajtmotiv njihovog kampanje.

Uglavnom, rezultati su relativno jasni. Desničarske stranke će na republičke i većinu lokalnih izbora izaći u tri kolone. (Biće tu još desničarskih lista, koje će izigravati opoziciju, kao uostalom i nekih građanskih, ali nećemo se sada baviti marginalnim segmentima ovdašnje

Silazim sa bine, prilazi mi neki čovek iz Ministarstva, kulturno mi kaže da je glupo to što sam učinio. Neki drugi iz Ministarstva pita: "Šta ćemo da radimo ako je ovo neko slikao?" Idem kroz dvoranu, ljudi mi čestitaju. Uzimam od druga telefon sa video-snimkom i šaljem na određenu adresu. Čekam da me na izlazu iz hale zaustavi policija, oni ne reaguju. To se desilo tek posle, kad sam došao kući.

Pričao sam sa čovekom iz Ministarstva koji je bio tamo, poznajem ga dugo i verujem mu, on tvrdi da ni Selaković niti iko drugi iz njegovog okruženja nije tražio reakciju policije.

Nemam razloga da sumnjam da je tako, to su uradili ovi lokalni ljudi. Baš briga Selakovića za mene. Ali ja sam ovde trn u oku mnogima, zbog ukazivanja na razne malverzacije i krađu desetina miliona evra na razne nazoviprojekte. Pa jedan je "ukrao" sredstva za izgradnju čitave osnovne škole. Ovi sad na vlasti u Kuršumliji, kad bismo bili pravna država, dobili bi najmanje 500 godina robije.

A šta je bilo u policiji?

Stižem kući, posle petnaest minuta čujem zvono, dolazi policajac, maltene se izvinjava, i pita me kad bih mogao da dođem da dam izjavu. Odgovaram, odmah. Odem, korektan razgovor, inspektoru neugodno, i on je bio na Kosovu u ratu, u Podujevu, pa je izbegao u Kuršumliju. Potpišem zapisnik, doviđenja – doviđenja. Korektan postupak, u svakom slučaju. A inspektor je iz odeljenja kriminalističke policije Policijske stanice u Kuršumliji, iako ovo moje eventualno da se podvede pod narušavanje javnog reda i mira. Neko je naredio.

Posle toga, kakve su bile reakcije?

Komšije, prijatelji, rođaci, policajci, padobranci, udruženja boraca, javljaju se masovno i pozdravljaju moj gest. Bilo je, međutim, i pretnji sa lažnih profila na društvenim mrežama. Kad je to uzelo maha, prijavio sam policiji, ali se danima ništa ne dešava, ne kontaktiraju me.

Bojite li se za svoju bezbednost?

Preživio sam Kosovo, posle toga nemam straha. Plus što mislim da sam "na merama" službi bezbednosti, tako da će oni znati ako me i kad neko napadne, bar će imati indicije, kao što verovatno znaju i da nas dvojica sada pričamo.

I dalje verujete da će borci jednog dana u ovoj zemlji imati stvarne, a ne fiktivne povlastice?

Sada smo u situaciji da vlast pravi lažne boračke liste za parlamentarne izbore kojima bi borci trebalo da podrže režimske organizacije, poput udruženja "Gvozdeni puk". Na obećanja se lako naseda.

DAVOR LUKAČ

političke flore i faune.) Izbornu listu je promptno predala koalicija “Nacionalno okupljanje – državotvorna snaga”, koju čine Dveri i Zavetnici. Ekspresno skupljanje potpisa teško može da se obavi bez učešća struktura vlasti, tvrde neki. Upravo su ove dve stranke, sa Zavetnicima na čelu, odbile da potpišu Jovanovićev dokument, što sve zajedno može da znači da nekakvi dogovori sa naprednjacima postoje, tvrde isti. Oni dakle nisu bili za to da se javno obavežu da posle izbora neće saradivati sa vlastima, a da će sa prozapadnom opozicijom saradivati “na tehničkom nivou u cilju demokratizacije društva”, kao i da će eventualno s njom formirati šestomesečnu prelaznu vladu koja bi organizovala slobodne izbore. Podsetimo da i stranke iz “Srbije protiv nasilja” uglavnom smatraju da je saradnja sa opozicionom desnicom moguća u formi prelazne vlade sa oročenim mandatom, a u cilju organizovanja slobodnih i fer izbora.

NDSS će, kao i prošle godine, na izbore izaći u okviru koalicije NADA, zajedno sa POKS-om i verovatno nekim manjim organizacijama i većim pojedincima. Ove dve liste, smatraju analitičari, imaju realne šanse da pređu cenzus, za razliku od Jeremićeve Narodne stranke, koja na izbore izlazi prilično oslabljena. Prvo joj je leđa okrenuo prošlogodišnji predsednički kandidat dela opozicije Zdravko Ponoš, a nedavno i dobar deo članstva, koji je, predvođen Miroslavom Aleksićem i Borislavom Novakovićem, oformio Narodni pokret Srbije, koji će pokušati da se

ZAJEDNIČKIM SNAGAMA: M. Ković, B. Obradović, M. Đurđević Stamenkovski

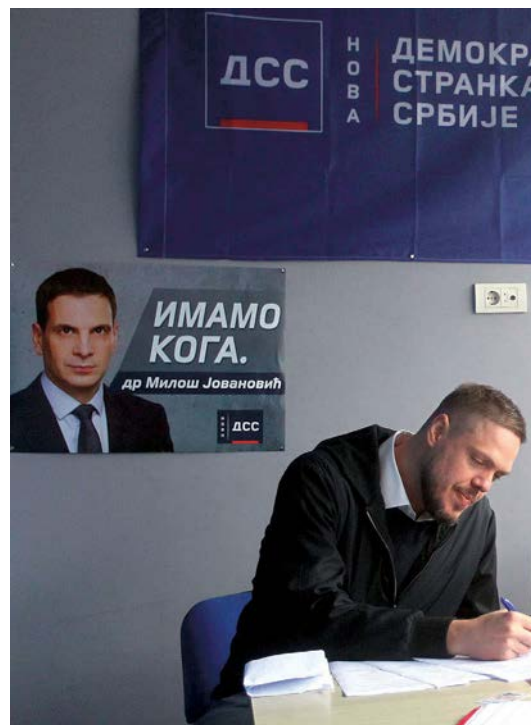
Foto: Ana Paunkovic

profilise kao proevropska konzervativna partija. Zbog problema sa rejtingom i cenzusnim skalama, Jeremić je najviše insistirao na desničarskom bratstvu i jedinstvu.

Na prošlogodišnjim parlamentarnim izborima čak tri desničarske opozicione liste prešle su cenzus od 3 %. Da procentna rampa nije spuštena, odnosno da je ostala na 5 %, u parlament bi ušla samo Koalicija NADA, koje je osvojila nešto više od 6 % i bila iznenađenje izbora, bar u nekoj meri. Ovu koaliciju su činili NDSS i deo tada pocepanog POKS-a, zajedno sa nekim manjim organizacijama i pojedincima. Nosilac liste je bio, u međuvremenu upokojeni, general Božidar Delić, nekadašnji radikal i naprednjak, a ovu grupaciju podržao je i Matija Bećković lično. Dveri su u koaliciji sa drugim delom POKS-a osvojili nešto oko 4,5 %, a Srpska stranka Zavetnici tek nešto manje. Narodna stranke je nastupila u koaliciji “Ujedinjeni za pobjedu Srbije”, koju je sačinjavalo 12 stranaka i koja je prihodovala oko 14 % glasova.

VUKADINOVIĆ: PRECENJIVANJE POLITIČKE SNAGE, INTERESNI I IDEOLOŠKI RAZLOZI

U razgovoru sa Đorđem Vukadinovićem, političkim analitičarem i urednikom “Nove srpske političke misli”, pokušavamo da rastabirimo šta se zapravo dešava na desnom političkom polu i kakve

će posledice na rezultate izbora ostaviti činjenica da stranke sa ovog spektra na njih izlaze u tri povorke. Vukadinović nije samo poznavalac “otadžbinske desnice” već i njen dugogodišnji akter. Na republičkim izborima 2016. godine bio je nestranački kandidat na listi DSS–Dveri, a potom i narodni poslanik.

Naš sagovornik kaže da je objavljeno mnogo različitih tumačenja “famoznog” sastanka (održan 29. oktobra u prostorijama NDSS-a) lidera desnih stranaka i vodećih intelektualaca, na kojem je definitivno propao dogovor o zajedničkoj izbornoj listi, a opet mnoge stvari ostaju nejasne. Po njemu je, međutim, neporno da većina desnih nacionalnih stranaka nije ni želela udruživanje, ali da su to pokušavali da sakriju od svojih glasača i javnosti koja je to udruživanje očekivala. “Deklarativno su hteli, ali zapravo nisu želeli. To se odnosi na sve osim na Narodnu stranku, a pitanje je šta bi ona zastupala da je bila sigurna u svoj rejting. To je žalosna činjenica, a sve drugo su više ili manje dobra opravdanja”, kaže Vukadinović.

Vukadinović kaže da u papiru koji je drugim strankama ponudio NDSS za njega nema ničeg spornog. Njegov sadržaj je politički opravdan, kaže. Trebalo bi da je, recimo, svima koji su opoziciono nastrojani prihvatljivo da sa vlašću neće praviti koalicije. “Međutim,

VAŽNO POJAČANJE: M. Jovanović i bivši košarkaški reprezentativac V. Štimac

Foto: Aleksandar Barda

i Milošev papir, i odbijanje Zavetnika da ga podrže, zapravo su bili u funkciji pronalazjenja razloga da do dogovora ne dođe. Niko od njih nije želeo ni zajedničku listu, a ni Narodnu stranku na njoj", kaže naš sagovornik.

On ne može, međutim, precizno da identifikuje razloge zbog kojih desne stranke nisu želele jedinstven nastup uprkos tome što bi on definitivno imao sinergijski i stimulišući efekat. "Možda je u pitanju precenjivanje vlastite političke snage, a možda i neki direktni ili indirektni dilovi sa vlašću. Možda su u pitanju i ideološki razlozi, recimo da neki imaju različite odgovore na pitanje šta je veće, a šta manje zlo – Vučić ili prozapadna opozicija. Treba podsetiti da su svi ovi akteri bili u dilovima sa vlašću, na različitim nivoima, a ti dilovi nisu bili ni beznačajni ni jednokratni. To međutim ne znači da su oni lutke koje vise na Vučićevom koncu. Ne sumnjam da su iskreno protiv vlasti i Vučićeve politike, pogotovo kada je Kosovo u pitanju. Možda ipak u nekima od njih i dalje tinja mrva nade da bi Vučić mogao da napravi 'patriotski preokret'", ističe Vukadinović, dodavši da je donekle iznenađen kako su lideri stranaka brutalno obrisali pod sa

"intelektualnim bardovima i patrijarsima nacionalne priče", potpuno ignorišući njihov apel za ujedinjenjem.

Vukadinović kaže da je ovog trenutka teško proceniti kakve će sve konkretne posledice imati propast pregovora. Istraživanja se tek rade. "Ipak, već sada je jasno da je neposredna negativna posledica opadanje entuzijazma, to jest razočaranje na ovom delu političke scene. Moguće je da će deo birača ovih stranaka otići u apstinenciju, neki će možda glasati i za vlast, mada je to manje verovatno. Postoji i mogućnost da će neka čestica glasati i za prozapadnu koaliciju. Šteta će biti posebno velika ukoliko neka od lista ostane ispod cenzusa. Ne može se u ovom trenutku tvrditi da će se to desiti, ali se ne može ni isključiti. Ali ukoliko se to desi, onda je to poklon vlastima, samo je pitanje da li je bio nameran ili nameran", kaže Vukadinović.

Vukadinović ipak ne odbacuje mogućnost da se u Beogradu formira vlast sastavljena od stranaka prozapadne opozicije i ove desničarske, podeljene. "Moguća je i tehnička saradnja na republičkom nivou, kao što je recimo zajedničko formiranje oročene, prelazne vlade. Ali, ne treba biti iznenađen da se deo desničarske opozicije okrene i drugoj strani", smatra on.

STOJANOVIĆ: MOŽE SE DESITI KOBNO RASIPANJE OPOZICIONIH GLASOVA

Politički analitičar Boban Stojanović takođe procenjuje da desni opozicioni akteri nisu ni želeli da postignu dogovor o

ZA SADA SAMI, SASVIM SAMI: Narodna stranka i V. Jeremić

Foto: Aleksandar Barda

zajedničkom izbornom nastupu, te da je svako imao interne razloga za to: "Kada niko ne želi dogovor, lako je pronaći razloge da se on ne desi. Mislim da je to pogrešno, kao što mislim da je pogrešno i to što ovaj deo opozicije nije proglasio nekakvu vrstu ujedinjenja i zajedničkog delovanja još početkom godine, nakon objavljivanja francusko-nemačkog plana i postizanja dogovora u Ohridu. Da je to učinjeno, verovatno bi ova grupacija na sledećim izborima ostvarila značajan izborni uspeh."

Stojanović smatra da će šteta usled desničarske razjedinjenosti biti velika za celu opoziciju ukoliko neka od tri liste sa ovog političkog spektra ne pređe cenzus. "U Beogradu, recimo, odlučivaće svaki glas, jedan ili dva mandata mogu da budu presudni. Zbog toga je Vučić i pozvao radikale u koaliciju na gradskom i lokalnom nivou, jer je hteo da njihova lista pridobije glasove koje je SRS osvajao u Beogradu na prethodnim izborima, a koji su ostajali ispod cenzusa. Ako neka od lista desne opozicije ostane ispod cenzusa, ako ispod cenzusa ostane i nekakva široka građanska lista koja se, kako čujem, formira, i ako dodamo tu i neke fantomske izborne grupacije, može se desiti kobno ispodcenzusno rasipanje opozicionih glasova. Odnosno, da 'bačeni glasovi' pobeđu opozicije pretvore u poraz", kaže Stojanović.

NEDIM SEJDINOVIĆ

**MAJA
STOJANOVIĆ**

Izvršna direktorka
Građanskih inicijativa

Put popločan dobrim namerama

Postoji opšteprihvaćena teza, nažalost i od međunarodne zajednice, da izjave ambasadora stranih država koje podržavaju slobodne medije ili zaštitnike ljudskih prava predstavljaju mešanje u unutrašnje stvari države. Upravo je suprotno – međunarodna zajednica, u svojoj demokratskoj nemoći ili nesposobnosti, održava stranke na vlasti, ne praveći razliku između saradnje sa državom i nekritičnosti prema stranci na vlasti i njenim postupcima

Opozicija i civilno društvo imaju značajne potencijale kada je u pitanju mobilizacija birača i njihovo informisano učešće na izborima. Međutim, u ovdašnjim predizbornim kampanjama taj potencijal ne može da dođe do izražaja. Razlog tome je što je na delu jedna krajnje nefer borba čiji uzrok nije samo to što imamo autoritarni oblik vladavine. Autoritarne vlasti mogu da padnu, i uvek su i padale, u nefer okolnostima. Nema tog autoritarnog vladara koji je obezbedio poštene izborne uslove pre nego što je izgubio vlast. Imamo primer i u Srbiji devedesetih, čak i u medijskom mraku (Pink je postojao i tada, RTS je bio gori nego danas, a novinari su nestajali preko noći), uz izbornu krađu (opet, 1996. vlast je priznala gubitak lokalnih izbora posle protesta) i slabu opoziciju (mnoge rasprave oko broja kolona do DOS-a, zatim SPO ludosti, polubojkoti, "sedenje na rukama ceo dan da bi se za nekog glasalo", preletači...) – i vlast je pala.

Šta pravi razliku u odnosu na taj period? Upravo uloga međunarodne zajednice. Važno je reći da nisam pobornica teorija zavere, niti delim uverenje da je Srbija nebitna u geopolitičkim igrama velikih sila. S druge strane, verujem da je svet, usled procesa globalizacije, veliki sistem spojenih sudova, što nam je nedavno dokazala i pandemija korona virusa. Promena uloge međunarodne zajednice i u međuibornom, a pogotovu u izbornom periodu, posledica je opadanja demokratije globalno, kao i površnosti aktera na međunarodnoj sceni zbog previše informacija, brzog razvoja situacije i nemogućnosti dugoročnog sagledavanja posledica. Parafraziraću Bajdenovu izjavu iz juna meseca: svet je na raskršću, svaka odluka koju donesemo danas određuje svet u kome ćemo živeti, tačnije, ako pri 90 km na čas skrenemo oštro udesno, nećemo se na isti put vratiti ni za dve decenije. Za razliku od devedesetih, kada je međunarodna zajednica bila nepokolebljiv zagovornik demokratije, naročito u euforiji posle pada Berlinskog zida, sada se nosi sa nesnalazanjem u očuvanju i izgradnji demokratije u svojim dvorištima.

Postoji opšteprihvaćena teza, nažalost i od međunarodne zajednice, da izjave ambasadora stranih država koje podržavaju slobodne medije ili zaštitnike ljudskih prava predstavljaju mešanje u unutrašnje stvari države. Upravo je suprotno – međunarodna zajednica, u svojoj demokratskoj nemoći ili nesposobnosti, održava stranke na vlasti, ne praveći razliku između saradnje sa državom i nekritičnosti prema stranci na vlasti i njenim postupcima.

KVAZIDOMETI KAO IZBORNA MUNICIJA

Javna kritika donošenja represivnih i nedemokratskih zakona koju bi izrekla međunarodna zajednica ne čuje se. Veoma često neformalan odgovor diplomata glasi: "Mi to kažemo iza zatvorenih vrata." Takođe, još češće smo u prilici da čujemo pohvale, čak i čestitke prilikom donošenja takvih zakona. Francuski predsednik Makron doveo je u zvaničnu posetu Srbiji direktora Euronews-a i objavio da će ta kuća prodati licencu Telekomu Srbija. Zakon u Srbiji, kao i važeća medijska strategija, izričito je zabranjivao da preduzeća u vlasništvu države budu vlasnici medija. Međunarodna zajednica je to ignorisala. Brzo nakon posete plan je implementiran, a Euronews od tada radi u Srbiji. Užurbanim promenama medijskih zakona u poslednjih nekoliko nedelja takvo rešenje je i usvojeno u Skupštini, čime je Makronov postupak legalizovan. Pre samo desetak dana Ursula fon der Lajen ne samo da nije imala problem sa tim što promena zakona nije u skladu sa usvojenom medijskom strategijom, već je izjavila: "Što se tiče slobode medija, vi ste upravo završili važne reforme usvajanjem Zakona o elektronskim medijima i Zakona o javnom informisanju. Čestitke na tome, i sada to treba da sprovedete i da nastavite da radite na tome."

A. VUČIĆ I ZAPADNI POLITIČARI: Pomoć prijatelja za izbore

Foto: Tanja Valic / Tanjug

Foto: Nemanja Jovanović / Tanjug

Američki ambasador je nedavno dao intervju za Glas Amerike, sa ključnom porukom: "Naša politika je ispravna – bez obzira na to da li je uspešna." Nemušto je objasnio razlog za promociju TV Pinka izjavivši da je vlasnik Pinka rekao ono što Amerika želi da čuje – ukratko, *Srbija na Zapadu* – i da je to morao da podrži. Nije ga se ni ticao sveukupan negativni uticaj ovog državno-kontrolisanog medija na stanje demokratije u Srbiji. Razumem politiku pohvale kada se nešto dobro kaže, mada je i to besmisleno ako reči ne prate dela, ali ako takva politika nije praćena ukazivanjem na loše strane, dobijamo – punu podršku autokratiji. Na kraju, kada je reč o ideji "ispravnosti neuspešne politike", na tome bi veoma brzo pala bilo koja demokratska vlada.

Podrška autoritarnim vlastima nastavlja se i tokom predizbornog perioda, što

Što se tiče primene ostalih ključnih strategija i zakona države Srbije, nema je. Dovoljno je samo da pogledamo godišnje EU izveštaje o napretku Srbije. U njima se pominje oko četiri stotine zakona i strategija, dok se samo za desetak kaže da se zaista i primenjuju. Nažalost, građani Srbije, kada odlučuju za koga da glasaju, ne čitaju izveštaje, već slušaju šta kaže međunarodna zajednica.

ima daleko veće posledice. Od početka procesa pridruživanja Srbije Evropskoj uniji civilno društvo ukazuje na to da vlast otvaranje poglavlja predstavlja kao ogroman pomak u integracijama i sopstveni uspeh. Naravno da je Evropska unija toga svesna, ali svojom politikom štapa i šargarepe – oko koje smo se više svi pogubili, jer izgleda kao da nas biju šargarepom, a štاپ jedemo svaki dan – veruje da je dobro nekad

Foto: Rade Prelić / Tanjug

nagraditi stranku na vlasti da bi nastavila evropski put. U "nastavak evropskog puta" neću ni da ulazim, jer svako ko prati razvoj vladavine prava, stopu korupcije i kriminala, stanje ljudskih prava u Srbiji u poslednjih deset godina zna da smo na pravom putu, ali idemo u pogrešnom smeru. Problem je što ove kvazidomete, poput otvaranja poglavlja, stranka na vlasti koristi kao deo izborne kampanje. Na primer, uoči izbora prošle godine, a tokom masovnih ekoloških protesta i blokada puteva, Evropska unija je odlučila da otvori klaster 4 koji se bavi životnom sredinom i energetikom. "Otvaranje poglavlja je veoma dobra vest za Srbiju i njene građane, kao i za ceo Zapadni Balkan. Poslata je snažna poruka posvećenosti pridruživanju Srbije Evropskoj uniji", rekao je evropski komesar za proširenje, a sličnu izjavu je dala i Ursula fon der Lajen.

STRANI VOLONTERI U PREDIZBORNOJ KAMPANJI

Ne treba ni previše pratiti situaciju da bismo videli da su sva pitanja međunarodne zajednice oko umešanosti srpske vlasti u događaje u Banjskoj zamrla od trenutka najave izbora, čak ne ni raspisivanja. Očigledno je da samo treba reći magičnu reč "izbori" pa da međunarodna zajednica promeni svoju politiku. Kada pogledamo koliko puta smo od 2012. imali prevremene izbore, jasno je i zašto se raspisuju: tokom izbora sve se može i međunarodna zajednica ne pita ništa. S druge strane, često i personalno pomaže stranci na vlasti učešćem u nedozvoljenoj funkcionerskoj kampanji. Uzećemo primer poslednjih izbora u Srbiji, održanih 3. aprila 2022. godine. Na prvo guglanje, bez detaljnog istraživanja, predsednik Srbije Aleksandar Vučić se uoči izbora sastao sa državnim ministrom za energetiku Ujedinjenog Kraljevstva

(3. mart, razgovarali o jačanju bilateralne saradnje), ministrom spoljnih poslova Nemačke, specijalnim izaslanikom Nemačke za Zapadni Balkan, ambasadorom Nemačke u Srbiji (11. mart, "redovna" poseta Balkanu), sa Viktorom Orbanom (19. mart, vozili se brzim vozom), sa predstavnicima Kvinte (22. mart, tražio i dobio sastanak radi hitnih konsultacija), sa ministrom odbrane Italije (29. mart, došao čovek onako)... Strani funkcioneri volontiraju u predizbornoj kampanji vladajuće stranke samo zarad obećanja o miru i stabilnosti.

Ove se činjenice moraju izreći jer demokratija ne trpi licemerje – pragmatizam se ne sme mešati sa licemerjem – što ne znači da više nije moguće osigurati promenljivost vlasti u Srbiji, kao osnovnog demokratskog principa. Građani Srbije, na protestima protiv nasilja, na ekološkim protestima, na protestima "1 od 5 miliona", na protestima protiv diktature, pokazali su da ne žele život u društvu bez vladavine prava i osnovnih prava svakog građanina, u zemlji gde su korupcija, kriminal i nasilje vrednosti koje se promovišu. Važno je samo popisati šta sve utiče na nefer izborne uslove, da bismo znali protiv čega se borimo i, u skladu s tim, da bismo se na tu borbu pripremili. Znamo za šta se borimo: za evropske vrednosti (i ovde i u okviru EU), za osnovna ljudska prava, za slobodu, pa makar je svi na međunarodnoj sceni zaboravili. Verujem da to zna i međunarodna zajednica, samo je treba podsetiti.

Na kraju, na pitanje o tome zašto ovaj tekst ne govori o negativnom uticaju Rusije, Kine ili Ujedinjenih Arapskih Emirata na demokratiju u Srbiji, odgovor je jasan, barem u odnosu na trenutno stanje: od pomenutih aktera očekujem da ruše demokratiju, a od promotera demokratije očekujem da je grade. Ukoliko je svi rušimo, možemo od nje odmah i da se oprostimo. ¶

Portal eKonsultacije

Novi instrument, neiskorišćene prilike

Portal eKonsultacije počeo je sa radom sredinom decembra 2021, kao poseban portal u okviru sistema eUprave. Iako su protekle skoro dve godine od kada je počeo sa radom, uvođenje Portala kao instrumenta za sprovođenje onlajn konsultacija i javnih rasprava nije znatnije doprinelo unapređenju njihove transparentnosti i inkluzivnosti

Prema Odluci o ustanovljavanju Portala, državni organi su u obavezi da na njemu objavljuju sve relevantne informacije o konsultacijama i javnim raspravama koje sprovode u okviru svoje nadležnosti. Međutim, istraživanje koje su sprovele istraživači Centra za evropske politike uz podršku Delegacije Evropske unije u Srbiji pokazuje da organi uprave ne ispunjavaju dosledno ovu obavezu. Uočeno je da organi ne objavljuju na Portalu sve konsultacije i javne rasprave koje sprovode. Dodatan problem jeste to što pojedine institucije ne koriste Portal u skladu sa njegovom namenom i objavljuju na njemu različite pozive i konkurse koji nisu predmet Portala, a primer neadekvatnog načina korišćenja jeste i razdvajanje delova istog konsultativnog procesa u nekoliko objava. Identifikovani primeri koji svedoče o neujednačenom i neadekvatnom ispunjavanju obaveze korišćenja Portala ukazuju na potrebu dodatne obuke državnih službenika o ovoj temi i češćeg praćenja stanja i izveštavanja od strane nadležnog tela. Dodatno, oni ukazuju i na to da Portal nije značajnije doprineo poboljšanju transparentnosti u ovoj oblasti, s obzirom na to da se na njemu ne nalaze sve neophodne informacije i dokumenta.

U istraživanju su uočeni propusti organa da na Portalu objavljuju izveštaje o konsultacijama i javnim raspravama koje su organizovali. Analiza pokazuje i da često izostaju i dokumenti neophodni za pripremu zainteresovanih strana za učešće u ovim procesima, kao što su predlozi i nacrti dokumenata, polazne osnove, obrazloženja, programi javnih rasprava i slično. Ovakvi podaci upućuju da Portal još uvek ne obezbeđuje

elementarne uslove za učešće u konsultativnim procesima, čime je potencijal Portala da pozitivno utiče na inkluzivnost znatno ograničen. Sa druge strane, pomenuti nedostatak izveštaja onemogućava sticanje uvida u celokupan tok procesa, odnosno da li su zainteresovane strane zaista uzele učešće i kakav je tretman komentara od strane nadležnih institucija. Objavljivanje izveštaja važno je kako zbog odgovornosti i transparentnosti institucija tako i zbog procene uticaja Portala na povećanje inkluzivnosti ovih procesa.

Na mogućnost zainteresovanih građana da se uključe u kreiranje propisa negativno utiče i činjenica da se prilikom izrade nacrtu propisa često ne organizuju konsultacije, već samo javne rasprave. Podaci

pokazuju da su konsultacije organizovane samo za 29 % propisa usvojenih tokom 2022, dok je, sa druge strane, svaki dokument javnih politika prošao kroz konsultacije. Konsultacije se razlikuju od javnih rasprava ne samo po fazi u kojoj se sprovode i po trajanju, već i po suštini – tokom konsultacija dokument ili propis je u početnoj fazi, kada je nadležnom organu važno da dobije što više sugestija kako bi se predlog ili nacrt što bolje formulisao, dok kod javne rasprave organi izlaze u javnost sa već gotovim nacrtom ili predlogom i načelno su manje spremni da prihvate suštinske izmene.

I pored navedenog, najveći problem koji utiče na neiskorišćavanje punog potencijala tako korisnog instrumenta kao što je Portal eKonsultacije jeste činjenica da se u praksi i dalje koriste dva kanala za sprovođenje onlajn konsulta-

cija i javnih rasprava – Portal i internet stranice organa uprave. Konkretno, problem se ogleda u tome što organi u najvećem broju slučajeva redovno objavljuju sva neophodna dokumenta i informacije na svojim internet stranicama, a ne čine to na Portalu. Korišćenje ova dva sistema negativno utiče i na mogućnost Portala da podstakne inkluzivnost procesa jer je dostavljanje komentara i sugestija omogućeno i putem mejl adresa koje organi naznače kao kanal komunikacije. Ukoliko se praksa korišćenja Portala od strane organa ne unapredi i ukoliko se ne obezbede uslovi da Portal postane jedini kanal za sprovođenje onlajn konsultacija i javnih rasprava, on će ostati još jedna neiskorišćena prilika za unapređenje prakse kreiranja politika. ¶

Портал eКонсултације | НОВИ ИНСТРУМЕНТ, НЕИСКОРИШЋЕНЕ ПРИЛИКЕ

Милица Дивљак, млађа истраживачица
Владимир Михајловић, истраживач

Центар за европске политике - ЦЕП

Октобар 2023.

Industrija koja uništava žene

Osvetnička pornografija je jedan od najstrašnijih fenomena i brutalan oblik nasilja prema ženama koji treba shvatiti ozbiljno kao i sve druge. Ali, otežavajuća je okolnost što pornografiju i dalje većina pre svega vidi kao zabavu, dok se sa druge strane neko doslovno raspada i ne želi više ni da živi

U martu ove godine više od 20 devotica ispričalo je novinarki BIRN-a Anđeli Milivojević da su bile žrtve osvetničke pornografije koja se delila na Telegram grupama. Ovih dana stigla je vest da je krivična prijava protiv administratora jedne takve grupe – odbačena. Iz Posebnog tužilaštva za visokotehnološki kriminal kao razlog navode nedostatak dokaza.

“To ne znači da dokazi koji su pribavljeni ne ukazuju na eventualno postojanje drugih krivičnih dela koja su izvršena od strane drugih lica i taj predmet u tom kontekstu još uvek je u postupanju u Posebnom tužilaštvu za visokotehnološki kriminal, ali u odnosu na nepoznate izvršioce. Mi kao Tužilaštvo preduzimamo sve što je u našoj moći da detektujemo ta lica, da otkrijemo njihov identitet, da prikupimo dokaze, i nadamo se da ih procesuiramo kasnije”, objasnio je za N1 tužilac za visokotehnološki kriminal Branko Stamenković.

Na prvostepenu odluku Tužilaštva za visokotehnološki kriminal kojom je odbačena krivična prijava oštećene mogu da pišu prigovor Apelacionom javnom tužilaštvu u Beogradu. Autonomni ženski centar (AŽC) iz Beograda pozvao ih je javno da im se jave, upravo kako bi im pomogli u vezi sa podnošenjem prigovora. Nažalost, do sada se nije javila nijedna devotica, a pravica AŽC-a Vanja Macanović objasnila je za N1 ovo dvema mogućim teorijama: žene ili ne znaju da su njihove fotografije deljene ili se, sumnja ona, postavlja pitanje da li je ijedna od potencijalnih oštećenih uopšte saslušana u tužilaštvu.

ŠTA JE OSVETNIČKA PORNOGRAFIJA

U Srbiji osvetnička pornografija nije krivično delo. Ipak, postoje druga dela na

osnovu kojih se ovakvo ponašanje može goniti, ali u brojnim zemljama sveta jeste reč o krivičnom delu.

A najjednostavnije rečeno, osvetnička pornografija je svako snimanje, deljenje i umnožavanje fotografija i video-materijala žene u intimnim situacijama, bez njenog znanja i pristanka. Čak i ako je žena pristala da bude snimljena, pa i ako je sama poslala snimke jednoj osobi, ako nije dala dozvolu da se taj sadržaj deli dalje, opet je reč o osvetničkoj pornografiji.

Prema definiciji koju koristi Grupa “Novinarke protiv nasilja prema ženama”, osvetnička pornografija je vid nasilja prema ženama u kojoj počinioci mogu da budu brojni: uključuju sve one koji učestvuju u distribuciji osvetničkog pornografskog materijala, a ne samo osobu koja je inicijalno podelila materijal. Insistiranje na odnosu između preživeli i osobe koja je inicijalno podelila osvetničko pornografski materijal svodi fenomen osvetničke pornografije na nasilnički odnos između dve osobe, preživeli i osobe koja je inicijalno podelila fotografije ili video-snimke, na način na koji se gubi iz vida da je osvetnička pornografija strukturalni fenomen kolektivnog nasilja prema ženi, koje može da broji i na desetine pa i stotine hiljada počinilaca – sve one koji dalje distribuiraju taj materijal.

NAJCRNJIA CRNA STRANA

Telegram grupe su vrlo razvijeni kanal deljenja osvetničke pornografije, ali pravi horor nalazi se na najposećenijem i najvećem sajtu za pornografske sadržaje, Pornhabu. Godine 2015. ova platforma promenila je vlasničku strukturu i od tada tvrdi da se bori protiv ove pojave, ali u praksi nije tako.

Od osnivanja Pornhaba do danas, na

ovoj platformi, gde korisnici sami postavljaju sadržaje, bezbroj je snimaka silovanja, seksualnog zlostavljanja maloletnica, nesvesnih žena, a platforma čini malo ili nimalo da ovome stane na put. Uglavnom se brane time što kad obrišu sadržaj, neki drugi korisnik ga ponovo okači.

Godine 2019. BBC Njuz objavio je priču žene pod pseudonimom Sofi. Ona je kazala da se osetila “obeščašćeno” kada je njen snimak objavljen onlajn, a imao je više stotina hiljada pregleda. Grupa koja vodi kampanju #NotYourPorn saopštila je da zahvaljujući ovakvom sadržaju vlasnik Pornhaba, kompanija Majndgik, ostvaruje veći profit. Pornhab je u saopštenju “snažno osudio” osvetničku pornografiju i dodao da Pornhab “ima najnapredniju politiku za borbu protiv ove vrste pornografije u industriji”. Ovaj sajt saopštio je da, ni posle provere arhive, nisu pronađeni mejlovi pomenute Sofi u kojima traži da se ukloni video-snimak. Ipak, stupili su u kontakt s njom kako bi zajedno rešili problem.

SOFINA PRIČA

Sofi je rekla za BBC da je za sve saznala 18 meseci ranije, na izletu, kada je uključila telefon i videla da ima mnogo propuštenih poziva i poruka. Snimak je na Pornhabu pronašao partner njene sestre. Bio je među deset najgledanijih. “Bila sam šokirana, ponižena i osetila sa obeščašćeno”, kazala je Sofi.

Ona je prethodno sa bivšim partnerom napravila šest snimaka, ali su pre nekoliko godina raskinuli i nije dala dozvolu za onlajn objavljivanje. Posle nedelju dana snimak je uklonjen sa Pornhaba, ali je bio dovoljno vremena onlajn da drugi korisnici naprave kopije i ponovo ga postavne na sajt. Sofi kaže da je to prijavila, ali

Foto: Marija Janković

odgovor joj nije pomogao. Ona je zatim dobila kontakt kompanije koja za Pornhub uklanja video-snimke, ali kaže da ni to nije pomoglo.

Obratila se policiji, ali do sada još niko nije osumnjičen.

Kejt Isak, koja učestvuje u kampanji #NotYourPorn, kaže da se na Pornhubu osvetnički pornografski sadržaj uglavnom stavlja u kategorije amaterskih ili kućnih snimaka. Zbog ta dva termina koja su popularna za pretragu, sajt postaje vredniji u očima oglašivača. Ona želi da predstavnicima sajta ulože veće napore da obrišu slične sadržaje jer su obavješteni o čemu se radi, kao i da urade više da uopšte spreče objavljivanje.

Kada je Sofi otkrila da je snimak onlajn, bila je u vezi sa drugim partnerom i cela situacija uticala je na vezu. Prijatelji novog partnera ismevali su ga zbog njenog snimka na Pornhubu, kazala je ona. Sofi ima i ćerku tinejdžerku, koja se od tada "potpuno promenila".

BBC Njuz je tada objavio izjavu Korija Prajsa, koji je potpisan kao potpredsednik Pornhuba: "Sadržaj koji se postavlja na Pornhub i direktno krši naše uslove, uklanja se čim nam neko ukaže na ovu činjenicu. To uključuje i snimke koji su objavljeni bez dozvole onih koji se nalaze na njemu. Kako bismo dodatno osigurali bezbednost svih naših korisnika, zauzeli smo još čvršći stav prema osvetničkoj pornografiji, koju smatramo oblikom seksualnog napada. Zato smo i olakšali način za uklanjanje sa sajta", rekao je Prajs.

Međutim, u oktobru 2020. godine, Biznis Insajder došao je do šokantnog otkrića: ni za koga od ljudi iz uprave Pornhuba nije sigurno da postoje. Svi mediji koji su se obraćali Pornhubu za izjave, odgovor su dobijali od Korija Prajsa. Niko od njih, međutim, nije ga video, komunikacija se odvijala isključivo pisanim putem. Ili su mediji prenosili saopštenja koja je kompanija izdavala, a koja su potpisivale osobe Kris Džekson i Majk Vilijams. Svi pokušaji Biznis Insajdera da verifikuje ko su ovi ljudi završili su se bezuspešno: jedina veza koju su novinari nalazili bio je Pornhub i izjave Korija Prajsa, koje datiraju još iz 2011. Na fotografiji koju je slao medijima, ispostavilo se, bio je sasvim drugi čovek čiji je identitet Biznis Insajder utvrdio.

MUTNO, PRLJAVO I OPASNO

Za to vreme, medije i društvene mreže sporadično preplave ispovesti žena koje su se mimo svoje volje našle na ovoj platformi. Jedna je imala jedva 14 godina kada je doživela grupno silovanje. Taj snimak se i dalje pojavljuje na Pornhubu. Nakon nekoliko pokušaja suicida, ova, danas 24-godišnja žena promenila je ime, odselila se iz grada u kom je odrasla i, kako kaže, živi dan po dan moleći se da je neko ne prepozna. Ono što niko ne zna jeste koliko je žrtava trgovine ljudima zapravo na snimcima na ovom sajtu.

Za to vreme, Pornhub se uporno predstavlja kao odgovorna platforma koja stoji rame uz rame sa aktivistkinjama koje se bore protiv osvetničke pornografije. A sa druge strane, u septembru 2020. dozvolili

su verifikaciju Majklu Terelu Vilijamsu, čoveku osuđivanom za trgovinu ljudima i podvođenje, što je javno dostupan podatak. Vilijams je sa Pornhubom sklopio ugovor po kom mu od snimaka koje dostavi pripada 65 odsto prihoda od pregleda. Snimci su bili jezivi: na njima Vilijams siluje šesnaestogodišnjakinju koju je faktički kidnapovao.

PONEKAD IH NEKO POBEDI

U avgustu ove godine, neimenovana žena iz Teksasa uspevala je da na sudu dobije odštetu od 1,2 milijarde dolara od Pornhuba (porota je očigledno shvatila razmere problema). Ona je od 2018. do 2021. bila u vezi sa muškarcem koji je iz osвете, kada je raskinula s njim, počeo da kači njene intimne snimke na Pornhub, Fejsbuk, Twitter, Dropboks, pa i da ih šalje njenoj porodici i prijateljima.

Žena je tokom suđenja rekla da iza sebe ima dva pokušaja suicida. Bivši partner objavljivao je njene snimke, često usput ostavljajući njeno ime i adresu. I dok su druge platforme uklanjale ove snimke, Pornhub nije preduzimao ništa. Zato je porota neimenovanoj ženi dodelila odštetu deset puta veću od one koju je njen advokat tražio. Da li je izjavila da je sada srećna? Ne. Nakon što je čula presudu, zahvalila je poroti i ponovila da je ovo za nju "razarajuće iskustvo".

Krivično-pravni okvir zemalja na Balkanu ne prepoznaje osvetničku pornografiju kao zasebno krivično delo nasilja prema ženama iako je u nekim zemljama, poput Hrvatske i Crne Gore, pokrenuta inicijativa za kriminalizaciju. Pre dve godine, sličnu inicijativu Skupštini Srbije podneo je Autonomni ženski centar. Od Skupštine na ovu temu ni pisma ni razglednice.

Osvetnička pornografija kao vid nasilja prema ženama često se prepliće i udružuje sa drugim oblicima nasilja, poput proganjanja, seksualnog uznemiravanja, doksovanja (objavljivanja ličnih podataka preživele), pa i ucene. Zbog svega toga, ovo je jedan od najstrašnijih fenomena i brutalan oblik nasilja prema ženama koji treba shvatiti ozbiljno kao i sve druge. Ali, otežavajuća je okolnost što pornografiju i dalje većina pre svega vidi kao zabavu, dok se sa druge strane neko doslovno raspada i ne želi više ni da živi. ¶

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

Ne gubite **vreme – pretplatite se.**

Po ceni od samo 1000 dinara mesečno.

www.vreme.com/pretplata-internet

nedeljnik

VREME

DRAGAN ILIĆ

Deca zla na HBO, ili svetsko, a naše

Ova serija bi mogla da bude nalik na *Gomoru*, gde je u delima Roberta Savijana detaljno prikazana sprega kriminala i politike na jugu Italije. Verovatno smo zato ovoliko čekali na njenu premijeru, jer je establišment instinktivno prepoznao opasnost od svake vrste analogije

Ovih dana smo na platformi HBO dobili prvu domaću seriju. Reč je o 10 epizoda političkog triler/ krimića *Deca zla*, koji je nastao po istoimenom hit romanu Miodraga Majića.

Scenario su po knjizi uradili Katarina Mitrović i Bojan Vuletić, a reditelji serije su Ivan Stefanović i Vladimir Tagić. Odavno se neka domaća serija nije toliko dugo čekala. Iako je snimljena pre više od dve i po godine, premijera je odlagana bez nekog zvaničnog obrazloženja. Razlog je najverovatnije veoma prozaičan i veoma ličan.

Autor knjige sudija Miodrag Majić je talentovan i veoma čitan pisac političkih krimića, u kojima živopisno i autentično oslikava trenutno stanje domaćeg pravosuđa, kao i njegove sprege sa tabloidnim medijima i centrima političke moći. Ova vrsta kritičkog razotkrivanja svakako nije prijatna nijednoj vlasti, gde je svaka sličnost sa realnim događajima više nego upadljiva.

Autor je tako doživeo brojne napade, što od predstavnika vlasti, što od njihovih medija, pa je verovatno zato serija prilično dugo stajala u nekoj vrsti bunkera. Produkcija Firefly i Telekom Srbije su navodno seriju stavili na led, RTS je odbio da je prikaže, opet navodno, strahujući od reakcije publike na neke od scena, pa se serija tako našla u svojevrsnoj pat poziciji.

Da podsetim, slična situacija se desila kada je na RTS-u prikazana serija *Grupa*, koja se bavila problemom droge među tinejdžerima i upravo tada je otkriven i otvoren slučaj "Jovanjica". Gledaoci su praktično u Dnevniku gledali nastavak serije koja je opisivala pokušaj vlasti da uz pomoć organizovanog kriminala dekriminalizuje marihuanu i na pripremljenim plantažama postane najveći legalni diler.

Sličan doživljaj imamo kada gledamo *Decu zla* gde se uoči izbora desi zločin kojim započinje jedna priča o pravosuđu, policiji, politici i ratovima. U izvrsnoj glumačkoj подели tu su Radovan Vujović, Jovana Stojiljković, Milica Janevski, Nikola Kojo, Anica Dobra, uz čitav niz odličnih epizodnih uloga. Sadržaj serije vam, naravno, neću otkrivati, jer ne želim da vam pokvarim gledalačko iskustvo, koje ne bih nazvao zadovoljstvom, jer je česta gledalačka reakcija jedna specifična vrsta mučnine, ponekad nesаница. U ostatku autorskog tima posebno bih pohvalio fantastičnu muziku koju su uradili LP Duo i Janja Lončar. Naslovna tema potpuno odgovara atmosferi serije, fantastično gradi saspens i uz mračnije toniranu fotografiju stvara štimung rasnih skandinavskih trileru.

Da se razumemo, ne radi se o plagiranju žanra, već o specifičnom spoju elemenata krimića, uz prepoznatljivo "odmota-

vanje" priče, koja kao da se piše od kraja ka početku. Ukoliko uporedimo knjigu i seriju, rekao bih da je knjiga ovom ekranizacijom samo dobila jer je priča lišena ponekog suvišnog detalja ili stereotipova vezanih za likove, a dobila je na dinamici pa su likovi istinski oživele. Pokazuje se, dakle, da je za kvalitetnu seriju potrebno imati sva tri ključna elementa: dobar tekst, dobru režiju i dobre glumce. Naše televizije su emitovale mnogo krimića, ali je fokus tih priča bila glorifikacija i fascinacija bilo balkanskim kriminalom, bilo tajnim službama. U oba slučaja se radi o likovima sa kojima se malo ko od nas može identifikovati. *Deca zla* opisuju kako funkcioniše taj sistem, odnosno gde sve dopiru pipci te hobotnice. Ukoliko bi moglo da se pravi poređenje, ova serija bi mogla da bude nalik na *Gomoru*, gde je u delima Roberta Savijana detaljno prikazana sprega kriminala i politike na jugu Italije. Verovatno smo zato ovoliko čekali na njenu premijeru, jer je establišment instinktivno prepoznao opasnost od svake vrste analogije. Tu je i neprijatno podsećanje na ratne zločine, koje bi nekako najradije da kolektivno zaboravimo. Međutim, emitovanje na međunarodnoj platformi HBO je samo spoljna potvrda kvaliteta, jer politički triler mora biti brutalan ne samo u prikazivanju nasilja i zločina, već i u raskrinkavanju njegove političke pozadine. Možda najvažnija pohvala za seriju stigla je od Siniše Pavića, čoveka koji je, poput Miodraga Majića, decenijama svoju inspiraciju pronalazio u pravosuđu.

Serija *Deca zla* je tako, zahvaljujući sticaju političkih prilika u Srbiji, prikazala onu famoznu spregu nalogodavaca i izvršilaca, ali i odnos vlasti prema kritici koja stiže iz TV i filmske produkcije. Pitanje je kakvu će sudbinu imati glumci i autori koji kritikuju vlast, poput Dragana Bjelogrića, koji je završio drugu sezonu serije *Tajkun*. Bez posla je ostao čak i glumac iz saponice *Igra sudbine* Ammar Mešić kada je otvoreno govorio o svom političkim aktivizmu i kritikovao aktuelnu vlast tokom protesta protiv nasilja.

Deca zla su odležala u medijskom karantinu, Bjelini filmovi dobijaju nagrade po festivalima u inostranstvu, baš kao i male filmske produkcije, ali se ne zna kada će biti prikazani na domaćim televizijskim kanalima. Tamo vladaju saponice, ali lako možete ostati bez posla; ako se petljate u politiku, vašeg lika neće biti u narednoj epizodi neke beskrajne, bizarne telenovele. Jedina odbrana svih umetničkih esnafa od uticaja političkih progona oduvek je bila i ostala kvalitet. Ukoliko ste zaista dobri, niko neće uspeti da vas zauvek diskredituje, učutka i zabrani, vaša odbrana su vaši gledaoci, slušaoci i čitaoci. ¶

Gde kaskamo, a gde stižemo

Iako se trenutno gradi vetropark kod Subotice koji će biti najveći u regionu, ukupan udeo električne energije dobijene iz dosadašnjih devet vetroparkova koji se koriste praktično je beznačajan u odnosu na “priljavu” energiju dobijenu iz fosilnih goriva – ispod pet odsto. Dalje, podaci pokazuju da je udeo solarne energije u ukupnoj proizvodnji struje za prošlu godinu bio svega 0,04 odsto, dok se procenjuje da je energetska potencijal sunčevog zračenja kod nas za oko 30 odsto veći nego u Centralnoj Evropi

Ministarstvo rudarstva i energetike pokrenulo je u ponedjeljak 6. novembra, u saradnji sa Evropskom bankom za obnovu i razvoj, projekat unapređenja energetske efikasnosti u zgradama priključenim na daljinsko grejanje. Cilj je energetska sanacija stambenih zajednica, pretežno starogradnji, koja treba da se sprovede kroz radove na fasadama, zamenu krovova, ugradnji novih pumpi, kao i drugih investicija. U pitanju su projekti na mikro nivou, odnosno na nivou samih domaćinstava – kao početnom u poboljšanju celokupne energetske efikasnosti u zemlji. Na drugom nivou, državnom, energetska tranzicija zahteva ulaganje u obnovljive izvore energije, poput gradnji vetroparkova i solarnih elektrana, maksimizaciju uštede električne energije kroz pametno raspolaganje istom, kao i jasne politike koje za dugoročni cilj imaju smanjenje emisija ugljen dioksida u atmosferu.

Kako tu stojimo? Koje države Evrope prednjače u energetske efikasnosti i gde se nalazimo u odnosi na njih? Šta su naše slabe tačke?

DRŽAVE I BROJKE

Poslednjih godina Srbija beleži određeni napredak u poboljšanju energetske efikasnosti. Prostora za rad u mnogim oblastima i dalje ima, ali situacija jeste bolja nego ranije. Napredak mora biti ostvaren i u sklopu procesa pridruživanja Evropskoj uniji, koja već godinama radi na postavljanju

standarda i implementiranju mera za poboljšanje energetske efikasnosti.

Tako se od država članica EU traži da ostvare kumulativne uštede energije u krajnjoj potrošnji za ceo propisani period obaveze, preciznije od 2021. do 2030. godine. Ciljevi se postavljaju na dvogodišnji period – ekvivalentno novoj godišnjoj uštedi od najmanje 0,8 odsto finalne potrošnje energije u periodu 2021–2023. godine, najmanje 1,3 odsto u 2024–2025. godini, 1,5 odsto u 2026–2027. godini, kao i 1,9 odsto u periodu od 2028. do 2030. godine.

Prema podacima Eurostata, između 1990. i 2021. godine količina i učestalost čvrstih fosilnih goriva u finalnoj potrošnji energije su značajno opali – sa 9,6 odsto u 1990. godini na 3,6 odsto u 2000. godini, 2,8 odsto u 2010. godini i 2,0 odsto u 2021. godini. Sa druge strane, obnovljivi izvori energije su povećali svoje učešće u ukupnom iznosu, krećući se sa 4,3 odsto na početku poslednje decenije 20. veka na 5,3 odsto 2000. godine i 8,8 odsto deset godina kasnije, da bi konačno dostigli 11,8 odsto u 2021. godini. Prirodni gas je ostao prilično stabilan tokom ovog perioda, u rasponu od 18,8 odsto 1990. godine do 22,6 odsto 2021. godine.

Najveći udeo u strukturi finalne potrošnje energije u 2021. godini imali su nafta i naftni proizvodi (34,8 odsto), a zatim električna energija (22,8 odsto), dok su kao krajnje upotrebe energije u EU u 2021. godini prepoznati transport sa 29,2 odsto, domaćinstva sa 27,9 odsto i industrija sa 25,6 odsto.

Evropska unija je početkom ove godine revidirala Direktivu o energetske efikasnosti, koja sada obavezuje države članice da zajednički obezbede dodatno smanjenje potrošnje energije od 11,7 odsto do 2030. godine, u poređenju sa projekcijama referentnog scenarija za 2020. godinu. Revidirana direktiva takođe stavlja jači fokus na ublažavanje energetske siromaštva.

Ipak, i među zemljama članicama Unije postoje značajne razlike. Evropski ekološki biro (EEB), mreža koja okuplja viš od 180 organizacija za zaštitu životne sredine iz 40 zemalja, objavila je sredinom ove godine istraživanje u kome se vide značajni dispariteti u merama koje preduzimaju države članice Evropske unije. Prema njihovim nalazima, samo 14 od 27 država EU usvojilo je obavezne mere za smanjenje potrošnje energije, ali su se u proteklih šest meseci ovoj grupi pridružile i Poljska, Litvanija, Kipar i Holandija.

Kako pišu, najsnažnije mere za uštedu gasa sprovode se u zemljama koje uvoze velike količine ruskog gasa kao što su Italija i Nemačka. Pojedine zemlje koje manje zavise od gasa, poput Francuske i Španije, takođe imaju snažne mere smanjenja energije, ciljajući i na javni i privatni sektor, kako velike industrije, tako i mala preduzeća. S druge strane, Luksemburg, Austrija, Malta, nordijske i istočnoevropske zemlje imaju slabije mere za smanjenje energije, dok Bugarska, Rumunija i Letonija nisu uvele nikakve nacionalne mere za smanjenje

■ Glavni izvori za proizvodnju električne energije ostali su ugalj, sa ukupnim udelom od oko 67 odsto koji se godinama ne menja, kao i voda sa oko 26 odsto. Poseban problem jeste činjenica da je uglavnom u pitanju lignit, koji poseduje najveću količinu ugljenika

ostvariti smanjenje za 29 odsto do 2028. godine ulažući u energetske efikasne vozila i razvoj železnice.

Drugo mesto zauzima Velika Britanija koja mnogo ulaže u istraživanje i razvoj energetske efikasne tehnologije, dekarbonizaciju industrijskog sektora, a sve više se okreće i ka električnim vozilima. Na trećem mestu nalazi se Nemačka, čiji je cilj smanjenje potrošnje energije za pedeset odsto do 2050. godine. Ova država takođe značajno ulaže u prelazak na električne automobile, dekarbonizaciju, ali i naplaćuje takse na prekomernu potrošnju električne energije u industrijskom sektoru. Potom slede Holandija, Italija i Španija, da bi sledećih nekoliko mesta pripalo vanevropskim državama.

Treba imati u vidu da različita istraživanja mogu dati drugačije rezultate. Tako, prema nekim evropskim istraživanjima o energetske efikasnosti, Francuska, iako pri vrhu, ne zauzima prvo mesto, već prednjači Irska. Sve zavisi od metodologije, odnosno od toga koji su parametri prepoznati kao ključni.

GDE JE TU SRBIJA

Prema mapi potrošnje energije po glavi stanovnika, koju je objavio Eurostat koristeći podatke iz 2021. godine, može se videti da je proseka u Srbiji znatno niži nego u znatnom broju država članica Evropske unije. Najveći potrošači su nordijske zemlje i Island. Ipak, ove podatke treba uzeti sa rezervom, jer umnogome zavise od količine energije koja je na raspolaganju.

“Vreme” je u više navrata pisalo o merama za postizanje energetske efikasnosti koje se sprovode u Srbiji. Bilo da se radi o subvencionisanju Ministarstva rudarstva i energetike i lokalnih samouprava za zamenu stolarije i ostale radove u okviru domaćinstava, koje utiču na poboljšanje

energetske efikasnosti, ili o gradnjama elektrana baziranih na obnovljivim izvorima energije, potrebno je definisati jasnu strategiju i problemu pristupiti sveobuhvatno, na svim frontovima.

Primer radi, iako se trenutno gradi vetropark kod Subotice koji će biti najveći u regionu, ukupan udeo električne energije dobijene iz dosadašnjih devet vetroparkova koji se koriste praktično je beznačajan u odnosu na “prljavu” energiju dobijenu iz fosilnih goriva – ispod pet odsto. Dalje, podaci Nezavisnog istraživačkog centra za energetiku Ember, koji analizira podatke o ukupnom udelu obnovljivih i neobnovljivih izvora energije na nivou država širom sveta, pokazuju da je udeo solarne energije u ukupnoj proizvodnji struje za prošlu godinu bio svega 0,04 odsto, dok se procenjuje da je energetske potencijal sunčevog zračenja u Srbiji za oko 30 odsto veći nego u Centralnoj Evropi.

Glavni izvori za proizvodnju električne energije ostali su ugalj, sa ukupnim udelom od oko 67 odsto koji se godinama ne menja, kao i voda sa oko 26 odsto. Poseban problem jeste činjenica da je uglavnom u pitanju lignit, koji poseduje najveću količinu ugljenika.

Prema pisanju Ember-a, nacrt ažuriranja Nacionalnog energetske i klimatskog plana Srbije postavlja cilj da proizvodnja električne energije iz obnovljivih izvora energije u 2030. godini dostigne 49,1 odsto, dok bi do 2050. godine trebalo doći do povlačenja proizvodnje električne energije iz uglja.

Veliki problem za Srbiju predstavlja potreba za prelaskom na električne automobile – prošle godine ih je tek oko dve stotine registrovano, te se može zaključiti da na ovom polju država možda i najviše kaska za Evropskom unijom. Problem je, pre svega, ekonomske prirode, odnosno u visokim cenama ovih automobila.

Rokovi su postavljeni. O njihovom dostizanju tek će biti reči.

DAMJAN MARTIĆ

CILJ KLIMATSKOG PLANA: Bez uglja do 2050.

Foto: Marija Janković

potrošnje gasa i električne energije. Portugal je jedina zemlja koja transparentno izveštava o primeni i napretku uštede energije uspostavljajući nadzorni odbor i pružajući analizu konkretnih mera.

KAKO RADE PRVI NA LISTI

Američki savet za energetske efikasnu ekonomiju (ACEEE) objavio je 2022. godine međunarodni izveštaj o energetske efikasnosti deset najbolje rangiranih država, u kojima analizira energetske performanse podeljene u četiri kategorije: nacionalni naponi, zgrade, industrija i transport. Postoji 36 metrika u četiri kategorije, klasifikovanih u metriku politike i metriku učinka. Maksimalni rezultat koji države mogu ostvariti je 100 bodova.

Na prvom mestu nalazi se Francuska, prevashodno zbog postavljenog cilja da smanji potrošnju energije za 20 odsto, kao i emisiju gasova staklene bašte za 37 odsto do 2030. godine. Takođe, ona ima stroge građevinske propise i obavezne izveštaje o upotrebi energije za stambeni i komercijalni sektor, ali i ambiciozan program rekonstrukcije koji se ogleda u renoviranju 500.000 stanova godišnje. Kada su u pitanju emisije štetnih gasova prouzrokovane transportom, cilj je

HEINRICH BÖLL STIFTUNG

Stavovi izneti u članku ne predstavljaju nužno stavove Fondacije Hajnrh Bel.

SONJA NESTOROVIĆ

Sudija Višeg suda
u Kragujevcu i
predsednik Odeljenja
Društva sudija Srbije
u Kragujevcu

Zakon i tumačenje

Zastarelost potraživanja naknade za rad upravnika zgrade, investicioni fond i održavanje zgrade

Poslovi upravljanja zgradom i održavanja zgrade definisani su Zakonom o stanovanju i održavanju zgrada ("Službeni glasnik RS", broj 104/16 i 9/20). Upravljanje zgradom, u smislu ovog zakona, jesu svi organizacioni poslovi i aktivnosti koje kontinuirano obavlja izabrano ili postavljeno lice (upravnik ili profesionalni upravnik), odnosno organ upravljanja, u svrhu rukovođenja zgradom, a što podrazumeva odgovorno preduzimanje mera radi organizovanja održavanja zgrade, odlučivanja o korišćenju finansijskih sredstava i obezbeđivanja korišćenja zgrade, odnosno njenih delova u skladu sa njenom namenom, kao i druga pitanja od značaja za upravljanje zgradom. Održavanje zgrade jesu sve aktivnosti kojima se obezbeđuje očuvanje funkcija i svojstava zgrade u skladu sa njenom namenom, a naročito u cilju redovnog korišćenja i funkcionisanja zgrade. Aktivnosti na održavanju zgrade vrše se kroz hitne intervencije, tekuće održavanje i investiciono održavanje. Unapređenje svojstava zgrade ili dela zgrade jesu aktivnosti kojima se poboljšavaju energetska ili druga svojstva zgrade dogradnjom ili ugradnjom novih delova i sklopova, odnosno uređaja i instalacija. Tekuće održavanje je izvođenje radova koji se preduzimaju radi sprečavanja oštećenja koja nastaju upotrebom zgrade ili radi otklanjanja tih oštećenja. Ovi radovi sastoje se od pregleda, popravki, preduzimanja preventivnih i zaštitnih mera, odnosno svih radova kojima se obezbeđuje održavanje zgrada na zadovoljavajućem nivou upotrebljivosti. Investiciono održavanje jeste izvođenje građevinsko-zanatskih, odnosno drugih radova u zavisnosti od vrste objekta u cilju poboljšanja uslova korišćenja zgrade u toku eksploatacije.

OBAVEZE STANARA ZGRADE

Stanari zgrade imaju obavezu plaćanja mesečne naknade na ime troškova upravljanja i održavanja zgrade. Troškovi upravljanja i održavanja zgrade definisani su odredbama člana 14. stav 1 tačka 4 Zakona o stanovanju i održavanju zgrada, kojim je propisano da je vlasnik posebnog dela, odnosno vlasnik samostalnog dela zgrade, dužan da, između ostalog, učestvuje u troškovima održavanja i upotrebe zajedničkih delova zgrade i katastarske parcele na kojoj se nalazi zgrada, u meri i na način određen ovim zakonom, a u skladu sa tačkom 18. navedenog člana Zakona o stanovanju i održavanju zgrada Skupština stambene zajednice donosi odluku o visini naknade za investiciono održavanje zajedničkih delova zgrade i zemljišta koje služi za redovnu upotrebu zgrade.

Odredbom člana 41. navedenog zakona je propisano da su članovi Skupštine stambene zajednice svi vlasnici posebnih delova, a odredbom člana 42. stav 1 tačka 5 istog zakona je propisano da Skupština stambene zajednice, između ostalog, određuje visinu mesečnog iznosa koji plaćaju vlasnici posebnih delova za potrebe izvršenja poslova iz nadležnosti stambene zajednice, i to na ime troškova održavanja, troškova za rad organa stambene zajednice i drugih troškova.

Odredbom člana 44. stav 1 Zakona o stanovanju i održavanju zgrada propisano je da Skupština stambene zajednice donosi odluke običnom većinom glasova prisutnih članova koji imaju pravo glasa po određenom pitanju, osim ako ovim zakonom nije drugačije propisano. Odredbom člana 64. stav 1 Zakona o stanovanju i održavanju zgrada je propisano da odlukom stambene zajednice o prihvatanju troškova održavanja zajedničkih delova zgrade i upravljanja zgradom, koja se donosi u skladu sa članom 44. stav 1, odnosno članom 44. stav 3. ovog zakona, propisuje se iznos koji je svaki vlasnik posebnog dela dužan da plaća na ime svog učešća u troškovima tekućeg održavanja i troškovima upravljanja zgradom, a koji ne može biti niži od iznosa propisanog aktom o tekućem održavanju zgrada koji donosi jedinica lokalne samouprave, stavom 2 navedenog člana zakona je propisano da se odluka stambene zajednice iz stava 1 ovog člana unosi u zapisnik sednice skupštine, a posebno se sačinjava izvod iz zapisnika koji sadrži tekst odluke koji potpisuje upravnik i na njemu overava svoj potpis u skladu sa zakonom kojim se uređuje overa potpisa.

Odredbom člana 65 stav 1 navedenog zakona je propisano da vlasnik posebnog dela zgrade iznos utvrđen u skladu sa članom 64. ovog zakona uplaćuje na tekući račun stambene zajednice najkasnije do poslednjeg dana u mesecu za tekući mesec, osim ukoliko ugovorom zaključenim sa licem koje upravlja i/ili održava zgradu nije određeno da se naplata troškova upravljanja i/ili održavanja zgrade vrši uplatom na tekući račun tog lica ili preko sistema objedinjene naplate komunalnih i drugih usluga, u slučaju da je jedinica lokalne samouprave uspostavila takav sistem.

ZASTARELOST POTRAŽIVANJA NAKNADE ZA RAD UPRAVNIKA, INVESTICIONI FOND I ODRŽAVANJE ZGRADE

Zakonom o obligacionim odnosima ("Sl. list SFRJ", br. 29/78, 39/85, 45/89 i 57/89, i "Sl. list SRJ", br. 31/93, 22/99, 23/99, 35/99 i 45/99) propisano je da dužnik dolazi u docnju kad ne ispunji obavezu u roku određenom za ispunjenje, a ako rok za

ispunjenje nije određen, dužnik dolazi u docnju kad ga poverilac pozove da ispuni obavezu, usmeno ili pismeno, van-sudskom opomenom ili započinjanjem nekog postupka čija je svrha da se postigne ispunjenje obaveze (član 324. st. 1 i 2); da potraživanja zastarevaju za deset godina, ako zakonom nije određen neki drugi rok zastarelosti (član 371); da zastarevaju za godinu dana potraživanja naknade za isporučenu električnu i toplotnu energiju, plin, vodu, dimničarske usluge i za održavanje čistoće, kada je isporuka odnosno usluga izvršena za potrebe domaćinstva (čl. 378. st. 1 tač. 1).

Foto: Tanjug

Ustanova zastarelosti potraživanja počiva na dvema osnovnim idejama, ideji nevršenja prava (nezainteresovanosti za svoje pravo), i ideji oslobađajućeg dejstva, koje se sastoji u tome što se dužnik oslobađa tereta koji je u osnovi suvišan, a o čemu svedoči upravo pasivan odnos poverioca prema svom pravu.

Odredbom čl. 3. st. 1 tač. 23) Zakona o stanovanju i održavanju zgrada propisano je da održavanje zgrade jesu sve aktivnosti kojima se obezbeđuje očuvanje funkcija i svojstava zgrade u skladu sa njenom namenom, a naročito u cilju redovnog korišćenja i funkcionisanja zgrade. Nadalje, u tač. 26 st. 1 čl. 3. istog zakona, propisano je da je investiciono održavanje izvođenje građevinsko-zanatskih, odnosno drugih radova u zavisnosti od vrste objekta u cilju poboljšanja uslova korišćenja zgrade u toku eksploatacije.

U cilju davanja odgovora na pitanje koji rok zastarelosti se primenjuje na potraživanja o kojima se ovde govori, mora se najpre poći od pitanja prirode potraživanja tužioca s obzirom da od toga zavisi i primena roka zastarelosti.

Najpre, treba reći da postoji i suštinska i terminološka razlika između pojma "održavanje čistoće" iz čl. 378. st. 1 tač. 1 ZOO i pojma "održavanje zgrade" iz čl. 3. st. 1 tač. 23 Zakona o stanovanju i održavanju zgrada, s obzirom na to da se poslovi održavanja zgrade ne odnose na pojedinačno domaćinstvo i ne uključuju u sebi samo poslove održavanja čistoće već se odnose na održavanje stambene zgrade kao celine i obuhvataju sve aktivnosti kojima se obezbeđuje očuvanje funkcija i svojstava zgrade u skladu sa njenom namenom, a naročito u cilju redovnog korišćenja i funkcionisanja zgrade, kako je to Zakonom o stanovanju i održavanju zgrada jasno propisano.

Isto tako, postoji značajna razlika između pojma "održavanje čistoće" iz čl. 378. st. 1 tač. 1 ZOO i pojma "investiciono održavanje" iz Zakona o stanovanju i održavanju zgrada s obzirom na to da investiciono održavanje obuhvata izvođenje građevinsko-zanatskih, odnosno drugih radova u zavisnosti od vrste objekta u cilju poboljšanja uslova korišćenja zgrade u toku eksploatacije. Naposljetku, poslovi održavanja zgrade, zatim naknada za investiciono održavanje stambene zgrade i naknada za upravnika zgrade ne predstavljaju komunalne delatnosti u smislu Zakona o komunalnim delatnostima ("Sl. glasnik RS", br. 88/2011, 104/2016 i 95/2018), te se ni iz tog razloga u konkretnom slučaju na utužena potraživanja, a imajući u vidu njihovu prirodu, ne može primeniti rok zastarelosti iz odredbe čl. 378. st. 1 tač. 1) ZOO, odnosno ne može se primeniti jednogodišnji rok zastarelosti. Dakle, kada su u pitanju navedena potraživanja, imajući u vidu njihovu pravnu prirodu, nema mesta primeni roka zastarelosti iz odredbe čl. 378. st. 1 tač. 1) ZOO, a kako zakonom nije propisan poseban rok zastarelosti za navedena potraživanja, ima se primeniti opšti rok zastarelosti iz čl. 371. ZOO, uz istovremeno uvažavanje pravnog stava da kod dileme da li će se u nekom slučaju primeniti opšti ili poseban rok zastarelosti treba imati u vidu da se izuzeci moraju usko tumačiti, pa ako se primena posebnog roka s razlogom dovodi u pitanje, morao bi se primeniti opšti rok zastarelosti. Ovakav stav Ustavni sud je izrazio u svojim odlukama UŽ-608/2008 od 21. januara 2010. godine i UŽ-4073/2012 od 26. februara 2015. godine (videti na internet stranici Ustavnog suda: www.ustavni.sud.rs).

Gore izneto tumačenje se zasniva na sada važećim odredbama Zakona o komunalnim delatnostima koje u komunalne delatnosti ne ubrajaju naknadu za rad upravnika zgrade, investicioni fond i naknadu za održavanje zgrade. Ukoliko se u budućnosti bude pristupilo izmeni navedenog propisa te ukoliko se u komunalne delatnosti svrstaju i naknada za rad upravnika zgrade, naknada za investicioni fond i naknada za održavanje zgrade, u tom smislu može biti prostora za tumačenje da se na navedena potraživanja primenjuje jednogodišnji rok zastarelosti. Do tada, za tumačenje da se i na navedena potraživanja primenjuje jednogodišnji rok zastarelosti, nema dovoljno pravne argumentacije.

DRUGA STRANA PAKLA

Ideologija ognjenog mača kojim izraelska vojna sila u lovu na komandante i borce Hamasa udara po Pojasu Gaze počiva na kolektivnom bolu zbog 1400 masakriranih, ubijenih i otetih Izraelaca, dece, žena, staraca, vojnika. Svako poznaje nekoga, ili nekoga ko poznaje nekoga, kome je neko otet ili ubijen. Izraelke i Izraelci na ovaj rat gledaju kao na sudnju borbu za opstanak jevrejske države. Zbog toga palestinske civilne žrtve na ovoj strani pakla malo ko broji

Za "Vreme" iz Izraela

U Tel Avivu su vazdušne uzbune postale deo svakodnevice. Kada zauraju sirene, u teoriji imaš oko 80 sekundi da potražiš sklonište. Najčešće slede potmule eksplozije iznad glava, one koje želiš da čuješ kada si tamo: to je znak da je izraelski odbrambeni sistem Gvozdena kupola presreo i neutralisao rakete koje su ispaljene iz Pojasa Gaze. Noću taj ratni vatromet u gradu na obali Sredozemnog mora kao da podgreva kabaretsku atmosferu pred propast sveta u kojoj raste želja da se život živi punim tempom.

Kada se oglase sirene, osoblje u hotelu u kojem smo odseli tera goste u sigurne prostorije koje se nalaze u podrumu. U okolnim ulicama poneki prolaznik za to vreme disciplinovano leže na asfalt i prekriva glavu rukama. Većina, međutim, ignoriše opasnost koja pretili sa neba. Čak se ni razgovor u kaficima ne prekida, a kamoli da neko ostavlja piće i beži u sklonište.

Grad jeste tiši i daleko prazniji nego inače, u mirnodopskim uslovima dupke puna promenade koja duž mora vodi do starog grada Jafe je pusta, na plažama jedva da ima ljudi, mnogi restorani i prodavnice su zatvoreni, ali u Tel Avivu i dalje pulsira duh Mediterana, samo slabije.

Sigurnost pored Gvozdena kupole, čija je efikasnost veća od 90 odsto, Izraelcima uliva i aplikacija *Red alert*, koja je povezana sa protivvazдушnim sistemom i koja ne pokazuje samo ka kom mestu lete neprijateljski projektili, već u većim gradovima čak i, otprilike, na koju ulicu će da se sruče, ako se probiju kroz odbrambeni štit.

NEMA PREDAHA

"Nema predaha", glasi poruka ratne vlade Izraela posle mesec dana rata protiv palestinske militantne organizacije Hamas. Uprkos svim međunarodnim upozorenjima, apelima i pretnjama da je broj civilnih žrtava u Pojasu Gaze neprihvatljiv i da humanitarna katastrofa mora da se zaustavi, Izrael ne samo da ne smanjuje

intenzitet vojnih operacija sa neba i sa kopna, već ih pojačava.

Već posle kratkog vremena provedenog u Izraelu jasno je da ne postoji ta sila na ovom svetu koja jevrejsku državu može da odvraća od nauma da od Hamasa ne ostane ništa više do ružna priča. Vojni pohod na ovu palestinsku terorističku organizaciju za Izraelce je više od rata – to je egzistencijalni determinizam, nešto što proizlazi iz svega i zato mora da bude, nešto što je nepromenljivo jer je tako zapisano krvlju izraelskih civila.

U tom pohodu u razrušenoj, gusto naseljenoj palestinskoj oblasti smrt na izraelskim projektilima dolazi po svoje, roditelji mrtvu ili ranjenu decu na rukama nose u preostale prenatrpane bolnice u kojima manjka svega, ljudi rukama posle vazdušnih udara krče krš u potrazi za preživelim, leševi obmotani u beli najlon dok ih neko ne identifikuje leže na ulicama jer su mrtvačnice pune, generalni sekretar Ujedinjenih nacija Antonio Gutereš Gazu naziva "dečjim grobljem"...

Jedan Palestinac snimljen u trenutku najvećeg bola usred razaranja je rekao: "Ovo ni kamen ne može da izdrži."

Sa izraelske strane rat izgleda sasvim drugačije.

Preko 120.000 žitelja na jugu zemlje koji je proglašen ratnom zonom evakusino je iz svih naselja, od kibuca Nir Oz, preko Kisufima, Reima i Beerija do grada Sderota i Netiv Haasara. Samo pojedinci dolaze povremeno da se pobrinu za stoku, tamo gde je ima. Evakuisano je i preko 100.000 Izraelaca na severu zemlje duž granice sa Libanom, gde izraelska vojska razmenjuje vatru sa šiitskom milicijom Hezbolah, koja broji oko 100.000 u ratovima prekaljenih boraca, koja sluša komande iz Teherana i ima isti cilj kao i Hamas: da uništi jevrejsku državu.

U Izraelu je mobilisano preko 360.000 vojnika koji su sa svom zamislivom ratnom mašinerijom raspoređeni na oba fronta. U ratnoj zoni duž Gaze osim vojske mogu se zateći i reporteri sa svih strana sveta i izraelski dobrovoljci koji masovno

dolaze da pruže logističku pomoć svojim vojnicima, donesu i spreme im hranu.

PREKID VATRE NIJE OPCIJA

Sa ove strane rata čuju se neprestano gruvanje izraelske artiljerije i potmule eksplozije iz pravca Gaze. Za mesec dana izraelska vojska je gađala oko 11.000 ciljeva na ovoj uzanoj teritoriji, a otkako su kopnene trupe prodrle preko granice, još oko 2500. Takav intenzitet udara na tako malom prostoru nikada nije viđen, kažu vojni stručnjaci. Tvrđnje izraelske vojne komande da sve čine da smanje broj civilnih žrtava, u svetu uglavnom ne nailaze na razumevanje. Nedeljama pozivamo Palestince da napuste sever Gaze, bacamo letke iz vazduha, zovemo ljude telefonom da najavimo koje ćemo oblasti gađati, pa šta više možemo da uradimo, kažu Izraelci.

Palestinske vlasti u Gazi tvrde da je za mesec dana rata ubijeno preko 10.000 Palestinaca, od kojih su gotovo polovina deca.

NOVI "ZID PLAČA": Fotografije otetih Izraelaca u Jerusalimu

Foto: AP

Dvogledom ili dobrim teleobjektivom sa nekoliko kilometara razdaljine jasno se razaznaje sivilo ruševina koje se prostire sa palestinske strane. Noću beličasti trag projektila para mrko nebo, svetlucava narandžasta vatra tamo gde su udarili projektili za trenutak osvetli tminu. Kontrast ratnih munja i mraka je utoliko veći jer struje nema, pa ni treperavog svetlucaanja gradske oblasti kada padne mrak.

Hamas pokazuje znake života i tu i tamo ispaljuje salve raketa na ciljeve duž granice, ali i u pravcu Tel Aviva i centralnog Izraela. Pre neki dan ekipa CNN-a umalo nije stradala u Sderotu, koji je oko tri kilometra udaljen od Gaze.

Uslov Izraela za prekid vatre je da Hamas odmah oslobodi sve taoce. Uslov Hamasa da pusti sve taoce je da Izrael obustavi napade. Sve u svemu, prekid vatre, a kamoli primirje, ne postoji kao opcija.

Nad obema stranama sukoba lebdi pitanje: koliko će ovaj rat da traje?

ILI MI, ILI ONI

Do ratne zone duž Pojasa Gaze udaljene oko 70 kilometara južno od Tel Aviva idemo auto-putem broj 6 koji nosi ime Jicaka Rabina, izraelskog premijera koji je zajedno sa ministrom spoljnih poslova Šimonom Peresom i palestinskim liderom Jaserom Arafatom 1994. godine dobio Nobelovu nagradu za mir.

Ironija istorije, pomislím. Duhu sadašnje situacije odgovara mnogo više njegova nasilna smrt godinu dana kasnije: ubio ga je izraelski ekstremista, verski fanatik Jigal Amir koji nije želeo pomirenje sa Palestincima, za koga je dogovor o dve države – izraelskoj i palestinskoj – bio izdaja.

Ovo je vreme svih onih koji ne žele pomirenje, zlatno doba za ideologiju ognjenog mača.

Ovih dana se od mnogih Izraelaca može čuti: "Ili oni, ili mi." Misle na Hamas, ali malo ko u ovom trenutku veruje da je bilo kakav dogovor sa Palestincima moguć. Kvalifikacija patnje, stradanja i zločina je različita, ali je mržnja u koju su na obe strane prerasli ista. Dosegla je, čak i za visoke standarde ovog i za Jevreje i za hrišćane i za muslimane svetog podneblja, novu dimenziju, onu ubistvenu.

Izraelska nacija je u misiji borbe za opstanak: pokolj na jugu porušio je mit o nepobedivosti Izraela na kome jevrejska država opstaje decenijama. Valja stvoriti novi mit o tome kako će proći svako ko se drzne da napadne Izrael.

Prolazimo kroz pustinju koja čini 65 odsto jevrejske države koja ju je ukrotila navodnjavajući je prečišćenom morskom vodom, postavljajući gigantska polja solarnih panela. Izrael ima preko 9 miliona stanovnika koji žive na teritoriji nešto manjoj od Slovenije, a samo u Tel Avivu je registrovano preko 30 unicorn kompanija – startupova koji su procenjeni na milijardu i više dolara. U zemlji radi pet Intelovih fabrika. Napad Hamasa 7. oktobra Izraelci doživljavaju kao napad na sve to, na državu koju su ni iz čega podigli.

Saobraćaj je proređen. Prolazimo pored velikog broja kontrolnih punktova. Usput na svakih nekoliko kilometara nailazimo na odmorišta za vojnike – to su zapravo prekrivene tezge na kojima građani dobrovoljno ostavljaju hranu i piće za rezerviste

Foto: AP

Foto: AP

koji idu na ratište. Svugde nailazimo na naoružane pripadnike vojske i civile sa puškama.

Izrael je u ratu. Na ovaj ili onaj način svaki Izraelac je u ratu.

Oko 130.000 ljudi je u turističkoj zemlji u koju više ne dolaze turisti izgubilo posao. Kada se tom broju doda broj raseljenih i mobilisanih lica, oko 700.000 punoletnih Izraelaca je direktno pogođeno ratnim stanjem.

ZONA RATNIH DEJSTAVA JUG

Stižemo do groblja u mestu Ofakim. Tu nas čekaju ratni zamenik portparola Ministarstva spoljnih poslova Žoel Lion, inače izraelski ambasador u Moldaviji, i vojnici zaduženi za našu bezbednost. Nervozni su. Požuruju nas.

Navlačimo pancire i šlemove. Dobijamo instrukcije: u zoni ratnih dejstava u koju

idemo od oglašavanja sirena za vazdušnu opasnost do udara raketa ima samo 10 do 15 sekundi. Ako si blizu jednog od mnogobrojnih malih, betonskih skloništa, odmah utrčati u njih. Ako zaštite nema nigde u blizini, odmah se baciti na zemlju i prekriti rukama vrat jer je glava zaštićena šlemom. Šlem i pancir ne skidati ni u jednom trenutku, ma kolika vrućina i vlaga bile.

Krećemo dalje u kibuc Kisufim koji je od granice sa Pojasom Gaze udaljen samo oko dva kilometra. To je na visini centralnog dela palestinske teritorije. Izraelci su vojne operacije koncentrisali na severni deo.

Na putu gotovo da više nema vozila.

KIBUC KISUFIM

Kibuci su osnovani kao komune u kojima se u praksi sprovodio utopijski

Foto: A. Ivanji

Foto: A. Ivanji

vojni avioni, snažno grmi izraelska artiljerija. Poručuju: nikad više.

TRAGOVİ SMRTI

Uz ovu zvučnu kulisu posmatram tragove nekadašnjeg života: lopte, dečji bicikli, trotinet, crveni ranac na prilazu jednoj kući, roštilj i kesa sa ćumuro, tegovi za vežbanje u bašti, ljuljaška, kutija od štampača... Lako je zamisliti život u tom mestu, običan život, glasove dece, njihove roditelje kako sede na tremu dok cvrčci cvrče.

A onda su došli naoružani ljudi i počeli da ih ubijaju. Jednu porodicu su spalili u kući. U jednu kuću su upali i počeli da ubijaju ukućane. Jednu staricu su izvukli iz skloništa i pucali joj u glavu. Bio je to deo velike, dobro planirane, dobro koordinisane i izvedene akcije Hamasa na više desetina lokacija.

Ovo je samo jedna od stotina noćnih mora koje su 7. oktobra na jugu Izraela postale stvarnost koja je promenila čitavu zemlju. Izraelci su duboko zagledani u sopstvenu tragediju, i rešeni da po svaku cenu iskorene njen uzrok nemaju mnogo sluha za kritike.

Libi je šest godina bila u vojsci i dogurala do čina majora. Živela je u Americi, govori savršen američki engleski, sada su je mobilisali iz rezervnog sastava. Zadužena je za nas u kibucu. Za razliku od većine Izraelaca sa kojima sam razgovarao i koji kao da posle svega jednostavno nemaju kapaciteta da saosećaju sa stradanjem Palestinaca, ova mlada žena u uniformi deluje tužno, njena empatija je iskrena kada govori o civilnim žrtvama "na drugoj strani".

UŽAS NEMA MERNU JEDINICU

"Bol svake majke kojoj ubiju dete je nezamislivo isti", kaže. Ona ne pokušava da relativizuje užas, ne trudi se da objasni razliku između "bestijalnog, planskog ubijanja izraelskih civila" i "kolateralne štete" u koju se u Izraelu svrstavaju palestinski civili stradali u akcijama izraelske vojske protiv Hamasa. Gotovo skrušeno objašnjava da je Izrael napadnut, da mora da se brani i da ljudi ginu.

Odlazim do ruba kibuca i gledam preko širokog polja na čijem kraju se nalazi drvored. Malo iza njega počinje Gaza, na koju padaju projektili iz izraelskog artiljerijskog oruđa koje gruva sve vreme našeg

socijalizam. Funkcionišu po principu da se zajednička sredstva dele po potrebi, a ne po zaslugi. U Izraelu ima oko 270 kibuca i za život u njima mora da se podnese molba zajednici uz obrazloženje zašto želite da živite takvim životom. Međutim, liberalni kapitalizam je i ovde odneo pobjedu: većina kibuca je izglasala da se zajednička imovina pretvori u privatnu, da se novac dobija na osnovu hijerarhije i doprinosa zajednici. Mladi Izraelci nemaju sluha za izvornu komunističku, neki bi rekli hipijevsku ideju organizacije naselja.

Baš kao i drugi kibuci duž granice sa Gazom u kojima su ratnici Hamasa izvršili pokolj lokalnog stanovništva, i kibuc Kisufim deluje idilično: bungalovi sa baštama okruženi mediteranskim rastinjem, sve je nalik velikom parku u kome žive ljudi, kao neko morskoodmarašće, poput onog na Adi Bojani. Deluje

kao mesto idealno za porodice sa malom decom koja po ceo dan mogu bezbrižno da se igraju napolju.

I, doduše, čuvaju se raketa koje doleću sa teritorije Gaze. Tako je bilo i ranije, pre ovoga što se desilo i promenilo sve. To je bila cena za život u kibucu na jugu zemlje. Dok život u njima nije ugašen.

To sada izraelska vojska želi da promeni: da satre Hamas, da ga uništi, eliminiše, razori, pobije sve militantne ekstremiste, teroriste, da više nikada nijedna smrtonosna raketa ne poleti iz Gaze na izraelske civile.

U kibucu Kisufim trenutno ne živi niko. Njegovih oko 250 preživelih žitelja je raseljeno. Njih 11 su ubili teroristi Hamasa 7. oktobra. Ubili su tog dana preko 1400 Izraelaca, najmanje 240 su kidnapovali i deportovali u Gazu.

Sada tu odjekuju zvuci rata: preleću

boravka. Tu, gotovo u dometu pogleda, prestaje jedna i počinje druga strana pakla, ona palestinska.

ZID ODBIJANJA

Bez obzira da li je u pitanju ministar za dijasporu, šef odseka za pitanja vojnog prava koji je u civilnom životu korporativni advokat, portparol Ministarstva inostranih poslova, bivši šef Mosada, vlasnik velike kompanije, prodavac u trafici, konobarica ili službenica na aerodromu "Ben Gurion", svi Izraelci pričaju istu priču: Izrael je napadnut i ima pravo da se brani, Izrael nije odgovoran za humanitarnu katastrofu u Gazi, Hamas je teroristička organizacija, Ministarstvo zdravlja na palestinskoj teritoriji laže o broju civilnih žrtava jer je pod kontrolom Hamasa, Hamas je taj koji je presekaovode vode i struje Palestincima, Hamas civilima ne dozvoljava da odu sa severa Gaze koji je obasut izraelskim projektilima, izraelska vojska čini sve da smanji broj civilnih žrtava, ali Hamas civilne objekte – škole, bolnice, kampove pod nadzorom UN-a – koristi kao vojne ciljeve, što ih po ratnom pravu čini legitimnim metama, Hamas je taj koji civile koristi kao živi štit, što je ratni zločin...

Valjalo bi dobro načuljiti uši u Izraelu da bi se čuli disonantni tonovi.

Rasprostranjen je narativ da je na delu "borba između civilizacijskih vrednosti i varvarstva", te da Izrael bježi bitku i za zapadne demokratije koje bi sledeće bile na udaru "osovine zla" – Hamasa, Hezbolaha, Irana, Hutija – ako je Izraelci ne pobeđu.

Pominjanje humanitarne katastrofe u Gazi iz koje preko 2 miliona ljudi nemakuda da pobegne po pravilu nailazi na kameni zid debeo kao Zid plača.

"Ja sam doživio mnoge tragedije, ali ovako nešto nisam, moja generacija nije iskusila ništa slično", kaže bivši šef Mosada Dani Jatom, koji je rođen 1945. godine. Misli na pokolj nad Izraelcima, ne na palestinske civilne žrtve.

A ako on to kaže, to u Izraelu ima težinu jer je iskusio svašta. Preko tri decenije bio je pripadnik specijalne jedinice Sajeret Matkal, koja je fokus imala na antiterorističkim akcijama. Bio je šef Centralne komande izraelske vojske, zatim direktor Mosada do 1998, prvi čije je ime

obelodanjeno dok je bio na čelu obavestajne službe. Potom je bio savetnik za bezbednost premijera Ehuda Baraka i poslanik Radničke partije u Knesetu.

"Mi sada živimo u novom Izraelu. Osećamo potrebu za osvetom", kaže penzionisani general.

GRAD DUHOVA

Put nas vodi u Sderot, grad duhova udaljen oko tri kilometra od granice sa Gazom. Njegova priča je deo priče bivšeg šefa Mosada. U njemu je pre 7. oktobra živelo nešto manje od 30.000 stanovnika, sada su ulice i kuće prazne.

Nailazimo na veći broj teško naoružanih policajaca okupljenih oko mesta na kome se nalazila policijska stanica. Oda-

KAD "ONAJ KOJI JESTE"

PRESTANE DA BUDE

U takvom okruženju odlazimo u prescentar u Sderotu koji se nalazi u bunkeru. Žele da nam pokažu kratak film o zverstvima Hamasa montiran od snimaka sa mobilnih telefona ubijenih ubica i kamera koje su nosili na telima i snimaka koje su u samrtničkom ropcu napravile žrtve. Žele da nam pokažu taj film da mi prenesemo dalje šta smo videli jer je to što ćemo videti toliko nezamislivo nečovečno da Izraelcima niko ne veruje da se to baš tako desilo.

Gasi se svetlo, projekcija počinje. Snimci su toliko brutalni da nijedna zapadna televizija ne može da ih pusti, nijedna društvena mreža ne bi smela da ih propusti.

OPLAKIVANJE ŽRTAVA HAMASA: Kibuc Šefaim blizu granice sa Gazom

Foto: AP

ju počast dvadesetorici kolega koje su tog kobnog dana ubili ratnici Hamasa. Neko licina ortodoksnih Jevreja u svojim crnim odorama i šeširima nude svoje usluge, ali nisu poželjni.

Borci Hamasa ovde su ubili i 50 civila. Već narednog dana vojska je preuzela kontrolu nad gradom, ali se život u njega neće tako skoro vratiti.

Sderot je česta meta raketnih napada Hamasa. Ovde se dobro čuju zvuci borbe u severnom delu Gaze: raketni udari iz vazduha, artiljerijska vatra, štetkanje teških mitraljeza, borbeni avioni. Izraelci gađaju stotine ciljeva svakog dana. Civilne palestinske žrtve na izraelskoj strani krvoprolića niko ne broji.

Ja se kolebam da li bi trebalo da ih prepričam. Zaista ne mogu da opisujem detalje, ali se radi o mrtvoj deci i bebama, silovanju, izivljavanju nad ranjenima, nad leševima... Preko hiljadu izraelskih civila je ubijeno u tom jednom danu. Bio je to jedan dan Šoe, Holokausta, prvi posle 1945, rekao je Dani Jatom.

"Nadam se da ste sada razumeli zašto moramo da se borimo", kaže naš domaćin u prescentru.

Da, razumeo sam. Razumeo sam i da je ova zemlja koja bi i za Jevreje i za muslimane i za hrišćane trebalo da bude sveta – postala prokleta. Svi oni svojataju onog jednog Boga, koga drugačije nazivaju, a čije prastaro, prvo ime glasi Jahve

– Ja sam onaj koji jeste. Samo što je ovde, u ovoj zemlji na koju su osuđeni Jevreji i Palestinci, prestao da bude. Njihov sukob koji je počeo sredinom prošlog veka zbog zemlje, poprma starozavetne razmere.

HOTEL ENJOY NA MRTVOM MORU

Iz ratne zone preko Jerusalima idemo na drugi kraj zemlje, do Mrtvog mora, na granici sa Jordanom. Zaobilazimo Zapadnu obalu, za svaki slučaj, tako je odlučio organizator puta. Na ovoj, kako Palestinci kažu “okupiranoj” palestinskoj teritoriji, svakodnevno dolazi do okršaja između izraelskih bezbednosnih snaga, koje tražaju za “terorističkim ćelijama” Hamasa, i Palestinaca koji, prema podacima palestinske samouprave, broje za mesec dana preko 150 mrtvih. Ne bi valjalo da se zateknemo između dve vatre, a i pitanje je da li bi nas Izraelci propustili na kontrolnim punktovima.

U mirnodopskim uslovima Mrtvo more,

svakog dana uvek nanovo proživljava ju. U nizu priča o žrtvama iskače jedna o otporu: pripadnici malog kibuca Magen uspeli su da organizuju odbranu i odbiju napad terorista Hamasa. Stradao je jedan pripadnik obezbeđenja, nekolicina je bila ranjena.

MUŠKARCI NE IDU KOD PSIHOLOGA

Na prvi pogled se vidi da u hotelu ljudi nisu dobrovoljno okupljeni na jednom mestu. Postoji u svem tom prividnom haosu neki vojnički red. Kroz gomilu dece prolazi lepa, tanušna devojka sa pištoljem za pojasom i za njenu građu prevelikom automatskom puškom koja joj visi sa ramena. Toliko je mladolika da se na prvi pogled čini da je i sama dete. Pištolje nose i neki muškarci, saznajem da su oni iz obezbeđenja kibuca.

Država je svima u hotelu obezbedila smeštaj sa doručkom i večerom dostojnim, u svojoj raznolikosti i ukusima, platežnih

Momci ne govore dobro engleski, ali se sporazumevamo nekako. Svako od njih poznaje nekoga ko je ubijen ili otet, pominju školske drugove, nastavnike, rođake. Na pitanje da li u hotelu imaju pomoć psihologa ili psihoterapeuta, odgovaraju potvrdno. Da li su potražili pomoć? Ne, muškarci ne idu kod psihologa. Kažem im da greše, da to nema veze sa muškošću.

DECA IZRAELA

Pitam ih i da li su svesni smrtonosnog užasa koji njihovi vršnjaci i još mnogo mlađa deca proživljavaju u Pojasu Gaze. Oni mene pitaju da li ja imam decu. Da, dve ćerke. Pitaju me šta bih ja uradio da im neko naudi, da li bih ga ubio, ako mogu, bez obzira na posledice i nevine žrtve koje bi možda pritom stradale. Čutim. Ne želim da odgovorim na to pitanje. Oni mi objašnjavaju da su sva deca koju je ubio i oteo Hamas deca Izraela.

Ja pomislim da su i sva deca koja stradaju u Gazi deca Palestine i da će posle ovih krvoprolića izrasti neki novi narastaji za neke nove krvave obračune.

Šami me pita da li imam fotografije ćerki. Da. Da li hoću da mu ih pokažem? Vadim telefon iz džepa i otvaram galeriju. Na to jedan od njih počinje nešto žustro da priča na hebrejskom i hvata me za ruku. Objašnjavaju mi: Šabat je, ne smeju da gledaju ništa što je na telefonu. To važi za ortodokсне Jevreje. Primećujem da većina visi na mobilnim telefonima.

Šabat počinje u petak sa zalaskom sunca i traje do subote kada padne mrak, a mrak počinje kada “plavi konac više ne može da se razlikuje od sivog”. U tom periodu se ne radi ništa. Šabat se tradicionalno provodi u kući, počinje sa gozdom u petak.

Niko od ovih ljudi šabat još dugo neće provoditi kod kuće. I dugo, još veoma dugo će Izraelci za svaki šabat misliti na “crni šabat” koji ih je silovito strefio 7. oktobra. I niko se neće vratiti u svoje kibuće nedaleko od granice sa Gazom, dok god sa druge strane pretilo bilo kakva opasnost. A uklanjanje opasnosti koja pretilo ovim ljudima znači nastavak vojnih akcija Izraela protiv Hamasa i nova stradanja Palestinaca.

I tako ukруг, već 75 godina, otkako je vođa cionističko-socijalističke Radničke partije David Ben Gurion Izrael proglašio državom.

ANDREJ IVANJII

■ Patnja zbog žrtava Hamasa kleše se u novo izraelsko postojanje. Njihova imena stalno se i svugde nanovo izgovaraju. Male priče o njima nižu se u jednu veliku o tome kako se Izrael probudio u subotu 7. oktobra – na “crni šabat” – i više nije bio isti

koje napaja reka Jordan, jedna je od obavezničkih atrakcija Izraela – to je najniža tačka na zemaljskoj kugli, nalazi se oko 450 metara ispod površine mora. U mnogobrojnim luksuznim hotelima sada nema turista, u nekima od njih su smeštena interno raseljena lica sa juga Izraela.

U hotelu, za ove prilike, ciničnog imena *Enjoy* (uživaj) na samoj obali mora nalazi se preko 400 Izraelaca raseljenih iz Sderota i nekolicine južnih kibuca, uglavnom porodice sa decom koja jure po lobiju hotela i rade sve ono što deca i inače rade.

Ljudi su otvoreni, hoće da razgovaraju. Velika je koncentracija tragičnih priča koje ispunjavaju vazduh. Slike bestijalnih zločina koje je počinio Hamas u svetskim medijima i u percepciji ovog rata međunarodnog auditorijuma počele su polako da blede, ali ovde, u hotelu *Enjoy* na Mrtvom moru, one su ucrtane na licima “gostiju”. I ne samo ovde: Izraelci ih

gostiju koji ovde inače dolaze turistički.

Posle večere popunjava se velika terasa sa pogledom na more, koje se ne vidi u mraku. Grupice sede za stolovima, pije se uglavnom voda. Ali se marihuana oseća sa svih strana. Niko ne prigovara, ljudi su pod stresom, proživeli su što niko ne bi trebalo da doživi.

Stupam u razgovor sa četvoricom mladića, od kojih trojica nose kipe poznate i kao jarmulke, kapice koje nose jevrejski vernici. Trojica su iz Sderota, jedan iz kibuca Reim, onog kraj kojeg se održavao muzički festival *Supernova Sukkot Gathering* na kome su ubice Hamasa ubile preko 260 ljudi. Dvadesetjednogodišnji Šami iz Reima nije bio na festivalu. Kada je primetio šta se dešava, sakrio se u jednom od mnogobrojnih bunkera, zapravo malih, betonskih, često veselo ukrašenih zdanja, iz koga je izašao tek posle 20 sati, kada je došla izraelska vojska.

Izrael, Gaza i podele u vlastitom dvorištu

Tragedija na Bliskom istoku sve više se pretvara u političko oružje u obračunu republikanaca i demokrata uoči predsedničkih izbora

Za "Vreme" iz Njujorka

Dok su se proteklih dana širom Amerike održavali skupovi podrške Palestini ili Izraelu, u jednoj pošti preko puta Menhetna, stanovnici njujorškog predgrađa strpljivo su čekali u redu da se službenica sporazume sa građaninom koji je došao da preda paket. Ništa neuobičajeno, ogroman broj ljudi u ovoj zemlji dele jezičke barijere, samo što se u ovom slučaju korisnik usluga Poštanske službe Sjedinjenih Država na svom maternjem engleskom naprezao da objasni šta želi, dok ga je sa druge strane neprobojnog stakla zbunjeno gledala službenica ove federalne institucije natučajući, prilično nerazgovetno, par reči koje su se ticale njegove pošiljke. Nebitno je odakle je uposlenica državne pošte, i onako svi koji žive u ovoj zemlji imaju neko drugo poreklo, zbog čega se, na rastojanju od svega nekoliko blokova – tako Amerikanci mere rastojanja u gradovima – održavaju okupljanja Palestinca i Jevreja sa njihovim zastavama, simbolima i porukama koje su često usmerene protiv ovih drugih.

Kolona učesnika u nedavnom palestinskom protestu u Vašingtonu protezala se duž niza blokova prostrane Freedom plaze, što znači da je u njemu učestvovalo nekoliko desetina hiljada ljudi koji su zahtevali trenutni prekid vatre u Gazi, uz upozorenja predsedniku Džozefu Bajdenu da će ostati bez više od milion glasova muslimanskih birača na predsedničkim izborima ukoliko ne zaustavi Izrael u odmazdi nad palestinskim civilima. Poslanica Demokratske stranke Rašida Tlaib otvoreno je nazvala Bajdenovu politiku podrškom "izraelskoj genocidnoj kampanji u Palestini".

Pritom niko u Americi ne dovodi u pitanje pravo Izraela da se brani od terorizma, niti se stavlja pod sumnju priroda zločinačkog napada Hamasa koji je pre skoro

tri decenije proglašen za terorističku organizaciju. Jevrejska i palestinska zajednica u SAD oštro se razmimoilaze oko načina na koje Izraelske odbrambene snage vode kampanju protiv terorista. Ono što je za prve legitimna vojna akcija i samoodbrana, za druge je kolektivno kažnjavanje civila i kršenje međunarodnog prava. Bez obzira na te nepomirljive razlike, i jedni drugi imaju nešto zajedničko: strah i osećaj nesigurnost, jer neprekidno raste broj antisemitskih i islamofobičnih incidenata širom Amerike.

FRUSTRACIJE U MELTING POTU

Državni tužilac Merik Garland među prvima je upozorio na sve učestalije pretnje Jevrejima, muslimanima i Amerikancima arapskog porekla. Ubrzo nakon toga, međunarodna nevladina organizacija Antidifamacijska liga (Anti-Defamation League) zabeležila je drastičan skok antisemitskih incidenata nakon terorističkog napada Hamasa. Za samo dve nedelje registrovano je 312 slučaja izliva mržnje prema Jevrejima, što je pet puta više nego u istom periodu prethodne godine. Ne samo da su beli supremacisti kačili antisemitske bilborde iznad autoputeva u Los Angelesu sa porukama "Kan je u pravu", sinagoge i košer prodavnice primale preteće poruke, a oni koji su isticali izraelska obeležja trpeli uvrede na ulicama ili bežali od automobila koji su jurili na njih, nego su na društvenim mrežama usledili pozivi za "ubijanje Jevreja", zbog čega, na primer, student uglednog Univerziteta Kornel Patrik Daiji trenutno čeka suđenje.

S druge strane, nakon što je šestogodišnji palestinski dečak Vadee Al Fajuma umro posle dvadeset šest uboda nožem u jednom čikaškom predgrađu, što je zvanično okarakterisano kao zločin iz mržnje, Savet za američko-islamske odnose (Council on American-Islamic Relations) zabeležio je za dve nedelje čak 774 pritužbi, što je tri puta više u odnosu na isto razdoblje prošle godine, s tim

VAŠINGTON, NJUJORK: Protesti američkih Palestinaca i Izraelaca
Fotografije: AP

što ne treba smetnuti s uma da su izlivi neprijateljstva prema muslimanima bili u porastu još od kada je bivši predsednik Donald Tramp ograničio ulazak građanima Sirije, Iraka, Irana, Somalije, Sudana, Libije i Jemena u Ameriku.

Sve to je utoliko neprirodnije jer je ova zemlja utemeljena na nacionalnim, kulturološkim, socijalnim verskim i jezičkim različitostima. To što ljudi imaju problem da se sporazumeju u vihokenskoj pošti, nije mnogo drugačije od nesklada budističke mantre uz koju meditiraju Indusi u Central parku sa tradicionalnim melosom koji slušaju Mongoli nedaleko od njih na travi. Sama država Njujork, u kojoj gotovo svakodnevno protestuju pristalice Izraela ili Palestine, možda je najslikovitiji primer svega toga. Od džinovskog,

kosmopolitskog grada Njujorka na Istočnoj obali, čijim ulicama ubrzano promiču pripadnici svih rasa, boja kože i nacionalnosti, ona se uzanim kopnenim prolazom provlači između Nju Džersija i Konektikata sve do Kanade, gde u malim mestima uz granicu živi isključivo belacko stanovništvo koje ne razume naglasak engleskog onih koji nisu rođeni u Americi, jer nikada nisu čuli drugačiji izgovor od onog u Šamplenu u kome vas, inače, mobilni provajder Verajzon neprekidno upozorava da ste u kanadskom romingu. Kanada je odmah s desne strane lokalnog puta kojim putuju Njujorčani koji su se zaputili na kajaking u Adirondak park, želeći usput da prošetaju divljim delovima Mejna, Nju Hempšira i Vermonta, gde znakovi na putevima upozoravaju na losove koji žvaću promrzlo rastinje pored

Savetnik Bele kuće za nacionalnu bezbednost Džejk Saliven rekao je kako Izraelske odbrambene snage moraju da naprave razliku između terorista iz Hamasa "koji su legitimne vojne mete i civila koji to nisu", dok je šef američke diplomatije Entoni Blinken tokom svoje posete Bliskom istoku kazao da prizori ubijene ili ranjene dece u Gazi "pogađaju svakoga" i da Bajdenova administracija vrši konstantan pritisak na izraelsku vladu da se tokom akcija protiv Hamasa poštuje međunarodno pravo. Istovremeno, ministar obrane Lojd Ostin ponovio je poruku kako Izrael ima puno pravo da se brani, ali da moraju da se zaštite civili i dostavlja humanitarna pomoć, tako da je više nego očigledno da je SAD fokusiran na dva cilja: da se Izrael, kao ključni saveznik u tom delu sveta, zaustavi

u upotrebi neproporcionalne sile protiv civilnog stanovništva Gaze, jer to izaziva osudu međunarodne javnosti, i da se spreči prelivanje sukoba na susedne zemlje, pošto bi to uvuklo SAD u rat.

Očigledno je da Amerika sve više traži od Izraela da se zaštite palestinski civili, ali je isto tako jasno da Vašington ne postavlja

pitanje da li se ti zahtevi sprovedu u delo. Na svaki pokušaj da se čuje stav američke strane o napadima na civile, škole, izbegličke kampove ili bolnice, što otvara i pitanje odgovornosti onoga ko šalje vojnu pomoć koja dovodi do žrtava i teških razaranja Gaze, iz Bele kuće stiže odgovor da SAD ne donosi bilo kakve odluke o metama, već da je to stvar izraelskog Ministarstva odbrane kome se daju sredstva da se brani. Stoga su trenutno pravi naponi američke strane usmereni na uspostavljanje humanitarnih primirja koja bi imala jasnu svrhu, namenu i rok trajanja. O trajnom prekidu vatre niko u Vašingtonu ozbiljno ne razmišlja jer postoji potpuna saglasnost sa izraelskom vladom da bi se tako samo pomoglo Hamasu da se konsoliduje i ponovo napadne.

NOVA DIMENZIJA TRAGEDIJE NA BLISKOM ISTOKU

No, za američke planove na Bliskom istoku potrebna je dodatna vojna pomoć Izraelu, koje nema bez izdvajanja novih sredstava iz budžeta čemu se protive republikanci u Predstavničkom domu. Zahtev Bele kuće da se odobri 106 milijardi dolara za Ukrajinu, Izrael, Gazu, suprotstavljanje Kini i zaštitu granice prema Meksiku, trenutno sakuplja prašinu u fioci stola novog predsedavajućeg donjeg doma Kongresa Majka Džonsona. Da sve bude još neizvesnije, republikanci su u tom telu sami izglasali zakon o vojnoj pomoći Izraelu u iznosu od 14,5 milijardi dolara, koliko je otprilike tražio predsednik Bajden kao deo ukupnog paketa, ali to neće dobiti podršku u Senatu. Tako se tragedija na Bliskom istoku sve više pretvara u političko oružje u obračunu republikanaca i demokrata uoči predsedničkih izbora, koji su dobili novu dimenziju nakon što je "Njujork tajms" objavio da je Donald Tramp trenutno u prednosti u ključnim državama poput Pensilvanije, Džordžije, Mičigena, Nevade i Arizone. Nije to stvar Trampove snage, koliko slabosti Bajdenove administracije, koju je samo dodatno opteretio sukob na Bliskom istoku. No, bez obzira na sve razlike, demokrate i republikanci se i dalje utrkuju u podršci Izraelu, što dovodi do podela u vlastitom dvorištu.

Ta dvorišta, međutim, ovde nisu ista. Bitno su drugačija ona ispred bleštavih penthousa Menhetna, od ulaza u blatnjave farme na severu države Njujork, da se na trenutak ostavi po strani Minesota gde živi ogromna, na svakom koraku vidljiva muslimanska zajednica oko Mineapolis, ili to što su u nekim delovima Majami Biča potpuno drugačije procedure za iznajmljivanje stanova u zgradama koje su u vlasništvu jevrejske zajednice.

No, bez obzira na sve razlike, s vremenom će svima postati očigledna jedna stvar: terorističke organizacije poput Hamasa posežu za nasiljem, ali teror ne može biti strategija države. Možda je sukob na Bliskom istoku još u ranoj fazi da bi se to odmah shvatilo, ali Amerika već zna dosta o tome na osnovu drugih iskustava. Državni zločin koji je Miloševićev režim izvršio prema kosovskim Albancima nakon što su se pobunili protiv aparthajda, jasno govori kuda vodi taj put. ¶

SLOBODAN KOSTIĆ

drumova. Koliko god to zvučalo banalno, Amerika jeste *melting pot*, tako da jednodimenzionalni državni kurs u međunarodnim konfliktima, kakav se trenutno vodi prema ratu koji besni u Gazi, neminovno rađa frustraciju neke od etničkih zajednica koje ovde žive.

KO SU LEGITIMNE METE

Ne samo zbog toga, već i unutrašnjih pritisaka liberalnog krila Demokratske stranke, безусловna američka podrška Izraelu da se obračuna sa "čistim zlom" postala je uravnoteženija nakon poruka predsednika Džozefa Bajdena premijeru Benjaminu Netanjahuu da se u akciji odbrane od terorizma moraju zaštititi civili u Gazi, uz sve učestalija insistiranja da se omogući kontinuirani protok humanitarne pomoći za žitelje enklave.

Dugački pipci jednog biznisa

Jedan grad u Mauritaniji živi od hvatanja hobotnica. Jedna varoš na severu Španije živi od prerade njenih pipaka. To sve često završi na japanskim trpezama. Unosan posao koji bi mogao doći glave hobotnici, životinji toliko pametnoj da sanja, kao čovek

Za "Vreme" iz Tokija, Osake, Nuadibua i Karbaljina

Crveni lampioni vise pred zalogajnicama, koje Japanci zovu *izakaja*. Lampioni dele spoljni svet, gde vozovi ne kasne, od unutrašnjeg sveta tipičnih japanskih kafana u koje često ne staje više od dvadesetak ljudi.

U *izakaji* dominira – kuvar. Pred svima spravlja specijalitete, možda svinjske ražnjiće na žaru, možda suši ili prženu hobotnicu.

Ako je hobotnica, dobre su šanse da je ulovljena na drugom kraju sveta, pred atlantskom obalom Mauritanije. Japan

je u prva tri meseca ove godine uvezao više od deset hiljada tona hobotnice. Od deset oktopoda koji ovde završe u loncu, četiri stižu iz afričke države.

Hobotnice su delikates, služe se i kao sašimi, među tanko rezanim komadima sirove ribe i morskih plodova. U Osaki su pipci ove morske životinje kult.

Kad se smrači, pod neonskim svetlima velegrada svetina se tiska pred kioscima sa hranom čekajući na takojaki, čuveni ulični zalogaj koji ovde ima status kao pljeskavica u Leskovcu.

U posebni pleh ređaju se kuglice testa sa komadićem hobotnice u sredini. Preko pečenih loptica idu riblje pahuljice, majonez

i poseban sos. Osam takojakija staju 600 jena, to je nešto manje od četiri evra.

U dalekoj Mauritaniji zato ribari i trgovci najbolju hobotnicu nazivaju "japanskim kvalitetom". U pitanju je obična hobotnica (*Octopus vulgaris*), čija cena u Mauritaniji zavisi od toga koliko su Japanci spremni da plate.

U Nuadibu, obalskom gradu ove većim delom pustinske zemlje, niko ne koristi ni arapsku ni francusku reč za oktopuse. Kažu samo "tako", na japanskom.

I MIRIS I UKUS

Hiromiči Akiba u Tokiju drži supermarket *Akida*, mesto na dobrom glasu. Onde

MASOVNI IZLOV HOBOTNICA: Španija i Mauritanija

Fotografije: Nathalie Bertrams

Slična je japanskom oktopusu”, kaže Akiba.

Cene oktopusa rastu jer raste potražnja, a ulov baš i ne. Akiba kaže da se pre par godina kilogram hobotnice pazario za hiljadu jena (nešto više od šest evra), danas je četiri puta skuplji. “U stara vremena je oktopus bio omiljen i jeftin, svako je mogao da ga priušti”, kaže Akiba.

Mušterije vode računa o estetici. Uvoznici neće platiti za hobotnicu koja ima sedam pipaka. Izvoznici u mauritanskoj luci sve to znaju, imaju ljude koji njuše svakog oktopusa koji stigne sa okeana.

Jedna izvoznica u Nuadibu nam kaže da će Japanci odbiti celu pošiljku ukoliko jedna hobotnica miriše kvarno, recimo jer se natopila naftom iz brodskih motora.

Računa se da sto hiljada stanovnika ovog grada – a ukupno ih ima oko 140.000 – živi od ribolova, mahom hobotnica. Ribolov je, posle rude gvožđa, druga najbitnija grana u Mauritaniji. Samo izvoz hobotnice je težak više od trista miliona dolara godišnje.

UZGOJ PRAKTIČNO NEMOGUĆ

Kako su oktopusi samotne životinje (vidi okvir), još niko nije uspeo da ih uzgaja. Pokušaji su se završavali visokim stresom hobotnica koje bi počinjale da jedu jedna drugu.

stimulanse. Pod stresom su i dosadno im je. Ponekad postaju agresivne.”

Španska kompanija *Nueva Pescanova* je poslednja probala da stvori farmu oktopusa u Gran Kanariji, sa idejom da “prinos” bude tri hiljade tona godišnje.

Reporterima nije dozvoljeno da posete uzgajivačnicu, niti je iko iz *Nueva Pescanove* bio spreman na razgovor. Do danas nije počeo uzgoj – aktivisti za prava životinja se protive planovima i traže da vlasti ne izdaju potrebne dozvole.

Dakle, ostaje lov. Organizacija UN za hranu i poljoprivredu navodi da je 2021. ulovljeno 375.000 tona širom sveta, od toga 25.000 pred obalama Mauritanije.

Onde postoje kvote za ulov, kao i pravilo da hobotnica ne sme biti lakša od petsto grama. Milioni komada potom odlaze na japanske, američke i južnokorejske trpeze. Ali i evropske – pogotovo španske.

TAMO GDE OKTOPUS IMA I SPOMENIK

Španija godišnje uveze oktopusa za gotovo milijardu evra, skoro ceo uvoz stiže iz zapadnoafričkih država Maroka, Mauritanije i Senegala. Kao treći najveći uvoznik sveta, Španija je raskršće za evropsku trgovinu.

Epicentar je u Galiciji, regionu na severozapadu zemlje. Onde je varoš Karbaljino, gde živi petnaestak hiljada ljudi. Na glavnom kružnom toku je divovska statua hobotnice i to sa dobrim razlogom.

Marta Baros sama ne voli hobotnicu, čak deluje da joj je pipaka preko glave. Ali, vodi restoran *Casa Gazpara*, a tamo se zna šta se traži. Pored nje, kuvar iz kotla vadi celu kuvanu hobotnicu – uvoz iz Mauritanije, ljudi se okupljaju, pitaju kada se otvara restoran.

Gradić Karbaljino postaje veliki kad se održava godišnji festival hobotnice sa tradicijom od šest decenija. Baros nam kaže da tada sto hiljada ljudi poseti mesto i da je festival “veoma važan” deo lokalne kulture.

Čudnovato je kako je Karbaljino – udaljen 120 kilometara od okeana – uopšte postao bastion hobotnice. Naime, u 16. veku su tamošnji monasi prihvatili sušene hobotnice kao sredstvo plaćanja za zemlju koju su najmili. Naučili su lokalce da spremaju oktopuse i dobro zarađivali od prodaje.

Do danas su hobotnice izvrstan posao u Galiciji. Danijel Gonzalez Atanjes priča

su voće i povrće izloženi kao u reklami, dok Akiba hita hvaleći robu mušterijama. Pokazuje hobotnicu – po dva pipka u paketu – ulovljenu u Mauritaniji.

“Mauritanska hobotnica je veoma popularna u Japanu, delom i zbog svoje boje.

“Da bi uzgoj bio profitabilan, životinje bi morale da budu zbijene”, kaže Keri Tidge, ekspertkinja za hobotnice iz briselske organizacije Evrogrupa za životinje. “Kad su oktopusi zbijeni u gole bazene, onda te veoma inteligentne životinje nemaju

UNOSNI GLOBALNI BIZNIS: Mauritanija, Španija, Japan

Fotografije: Nathalie Bertrams

da njegova familija četiri generacije živi od stvorenja sa osam pipaka. Atanjes je gazda *A Pulpeire*, firme koja prerađene hobotnice prodaje u Evropi, Americi, Australiji i Japanu.

U samoj Galiciji se love zanemarljive količine – ima ko u Africi da obavi prljav i težak posao, recimo u Mauritaniji. “Odatle stiže hobotnica japanskog kvaliteta, najbolja, a mi samo takvu koristimo”, kaže Atanjes.

POSETA JEDNOJ KLANICI

Atanjesovi pogoni su na obodu Karbaljina. Spolja izgledaju kao skladište, ali unutra je drukčije. Unutra je klanica u kojoj radi pedesetak ljudi. Kad treba, i u tri smene.

Tokom posete reportera, tu je bilo oko trista tona afričkog oktopusa. Proces počinje otapanjem, onda idu na pranje u nešto što liči na divovsku mašinu za veš. Potom radnici otvaraju donja vratanca, kroz koja ispadaju nebrojene hobotnice. Dve žene vade utrobe, odsecaju glave i razdvajaju pipke. Još jednom i još jednom, brzo i precizno, dok otužno sladunjavi miris ispunjava hladni fabrički vazduh. Pipci se vakumiraju, a onda kuvaju u velikim ekspres-loncima. Sivkasto i pomalo ljigavo meso dobija privlačnu crvenkastu boju dok se krčka u sopstvenim sokovima.

Gazda ima dil sa drugom španskom firmom kojoj prodaje glave, a ovi ih seckaju i ubacuju u mešavinu smrznutih morskih plodova. Cele glave na tanjiru ionako ne bi izgledale lepo.

Atanjes je ljubazan tip, čovek iz naroda. Insistira da pokaže kako u Karbaljinu najviše vole hobotnicu. U čajnoj kuhinji

Oktopusi sanjaju

Obična hobotnica raste brzo i živi kratko, godinu ili dve. Ima je od Južnoafričke Republike do Britanije, živi bliže obali, obično na stotinak metara dubine. Hobotnica je samotna životinja, grabljivica koja proždire rakove, morske puževe i sitniju ribu. Odrasli oktopusi mogu težiti i devet kilograma, ali obično bivaju ulovljeni mnogo ranije, kad imaju već kilo ili dva. U njima kucaju tri srca i teče plava krv. Neki naučnici su ozbiljno razmatrali da li je hobotnica – vanzemaljca, čija su jaja dospela na zemlju nekim meteoritom.

Život hobotnice je i bez ribara čista kocka. Kad se izlegu, više od dvadeset dana plutaju poput planktona i tada su lak plen. Tek posle započinju samotni život na dnu okeana i veoma mali deo preživi dovoljno da odraste. One koje uspeju, umiru u činu produženja vrste. Mužjak odmah posle parenja, jedinog u životu, a ženka pošto položi oko pola miliona jaja i pet meseci motri na njih.

Neki ih zovu “prvim inteligentnim bićima na planeti”, jer su im koreni stari barem 330 miliona godina – stariji od dinosaurus. Hobotnice su veoma pametna bića. Od petsto miliona neurona, dve trećine se nalazi u njenih osam pipaka. Oktopusi koriste alate i rešavaju kompleksne zadatke. Naučnici su uvereni da oktopusi sanjaju. Studije pokazuju da hobotnice osećaju bol, da dobro pamte, da mogu da vole. Zakonodavci u EU i SAD razmatraju da zaštite oktopode barem koliko i kičmenjake.

fabrike zagreva jedan pipak – u mikrotalasnoj peći. To nije baš tradicionalni način, ali Atanjes tvrdi da je ukus isti.

Pipak seče makazama, komade ređa na drvenu tacnu, preko stavlja nešto maslinovog ulja, malo paprike i soli. To je *polbo á feira*, najpoznatije galicijsko jelo.

Popularnost španske kuhinje doprinela je potražnji za hobotnicom. Gotovo svuda na svetu se mogu naći restorani koji nude tapas u španskom stilu, male porcije delikatesa, nešto kao meze.

“SVAKO JE ROB ONOME IZNAD”

Zbog te potražnje, luka u Nuadibu guši se u plavim ribarskim brodicama. “Sve je više brodova u lovu na oktopuse jer cena raste”, kaže Bejah Meisa, biolog mora na Institutu za istraživanje okeana i ribolov. Njegova kancelarija je odmah naspram luke u Nuadibu.

“Pre nekoliko godina su uvedene kvote za izlov, ali njih ribari ne poštuju. Hvataju više nego što bi smeli”, tvrdi on. “Populacija oktopusa je time prilično načeta.”

“Ribari će uvek uspeti da izgraju zakon, to je priroda ribolova svuda na svetu. Kao kod droge, šverca ili trgovine belim robljem – ovde se radi o mnogo para”, kaže Meisa.

Vlasti su uvele sezone lova i zone u kojima je hvatanje ribe zabranjeno. Postoji i obalska straža. Ali, ogroman je pritisak industrije hobotnice, ogroman socijalni pritisak da se ljudima na oko sedam hiljada brodova dozvoli da zarade za život.

“To je jedva nešto novca, da se preživi”, kaže Atig Bukavar (48) dok se u pristaništu odmara na zamkama za oktopuse. Okolo radnici na brodiće utovaraju burad sa naftom i zalihe – posade na moru budu i po dvadesetak dana.

“Opasno je, ali nemam izbora. Većina radnika nema svoje brodove nego rade za biznismene”, žali se Bukavar. Sve češće se vraća sa slabim ulovom – previše čamaca, previše konkurencije, a sve manje hobotnice.

Od krajnje cene na pijaci u Tokiju ribarima pripadne jedva petina. Kažu, posada od pet do sedam ljudi deli oko pet evra po kilogramu hobotnice.

Nedaleko od ribarske muke je zloglasna lučka krčma “Tako” – i ona nazvana japanskom rečju za hobotnicu. Onde se sreću kubanski lekari, proizvođači ribljeg brašna iz Gane ili evropski izvoznici. U muslimanskoj Mauritaniji se zvanično ne služi alkohol, no ovde se potocima viskija časte oni koji bolje prolaze u biznisu sa oktopusom, poslu vrednom milijarde.

“Ovim može lako i brzo da se obogati”, kaže jedan veletrgovac, koji ne želi da otkrije ime. Isto važi za vlasnike smrdljivih fabrika sardina ili one koji drže hladnjače za hobotnice.

Babana Jahja Emhamed dobro zna te priče. On je inspektor Ministarstva ribarstva, sa reporterom se sreće na usamljenoj benzinskoj pumpi između Nuadibua i Nuakšota, milionskog glavnog grada. Oko drumu su peščane dine i koze, tek pokoji šator na pustinjskom horizontu.

“Na moru kažu da krupnija riba jede manju”, priča Emhamed. “Isto je sa ribarima. Veliki uvoznik pokušava da manipuliše mauritanske izvoznike. Oni manipulišu nakupce, a ovi sitne ribare. Svako je rob onome iznad.”

U Mauritaniji se hobotnica skoro i ne jede. Mnogi je ne bi probali ni za živu glavu. Prava stvar su koze, kamile, ovce, krave. Zapravo, niko se ovde ne bi ni setio hobotnica da nije bilo jednog Japanca.

ČOVEK OD KOJEG JE POČELO

Taj Japanac živi u tokijskom predgrađu Edogavi, mestu za dublji džep, gde su zgrade okružene terenima za golf. Masa-ki Nakamura (73) se oporavlja od operacije kuka, a onda namerava da još jednom otputuje u Nuadibu. Navikao je na avion, poslom je išao u više od polovine svetskih zemalja.

“Tamo nije bilo ničega. Ničega osim peska. Bio sam šokiran”, seća se Nakamura prvog putovanja u Mauritaniju 1976. godine. Tamo je otišao po nalogu Japanske agencije za međunarodnu saradnju, da nauči Mauritanice ribolovu.

Nakamura je u Nuadibu počeo sa deset ribara – i njih je jedva našao. Naučio ih je tradicionalnom japanskom načinu za hvatanje hobotnice, uz pomoć zemljanih čupova. Jedna japanska kompanija pazarila je ceo ulov.

I danas se u Mauritaniji koriste čupovi, doduše plastični. Oni se pričvrste na sajle duge sto metara, na svaka dva metra po čup, a onda se potope na trideset metara dubine. Oktopusi sami uđu u posudu, da se sakriju, ali onda završe na brodu.

Dve suše sedamdesetih godina takođe su pogurale Mauritanice u ribolov. “Suša je desetkovala stoku”, kaže Babana Emhamed. “Mauritanci se prirodno rađaju sa leđima okrenutim moru. Oni su nomadi, ne znaju ništa o vodi.”

Mauritanija je mahom Sahara. Broji svega četiri miliona stanovnika, premda je površinom deset puta veća od Srbije.

Ali, suša je masovno poterala narod u obalske gradove, mnogo gladnih usta.

“Tada su shvatili da imamo bogatstvo u ribi, da bi to moglo doneti blagostanje i posao mladim ljudima”, priča Emhamed.

STRANCI MASNO ZARAĐUJU

Sedamsto kilometara obale, tamo gde je more najbogatije ribom na celom svetu. Ovde hladne kanarske struje udara u topliju vodu iz Gvinejskog zaliva, to podstiče razvoj planktona, a to daje impresivno bogatstvo ribljeg sveta. Od sardine preko orada do ajkula, sve je tu.

Mauritanija daje licence za lov Kinezima i Rusima, Ukrajincima i Turcima, Japancima. Onde su i ogromni ribarski brodovi iz EU, sa mrežama koje kupe sve pred sobom – čak 86 brodova iz EU ima dozvolu da godišnje ulovi 290.000 tona ribe u mauritanskim vodama. Ali, 2012. vlada je rešila da sa hobotnicom više ne može tako. Samo domaći ribari i brodovi imaju pravo da hvataju oktopuse.

Nakamura podržava da se ceo ribolov vrati u mauritanske ruke. Kaže, kineske flote navodno takođe love oktopuse noseći ih u Kinu. Ovaj stari japanski stručnjak kaže da će sada otići u Nuadibu da priča sa ribarima i sindikatima – hoće da ih podstakne da preuzmu hladnjače i izvoz.

Kad već toliki svet hoće pipke na roštilju, sašimi, takojaki ili *polbo á feira*, da onda makar od toga obični ljudi u Africi žive bolje. Tako barem želi čovek koji je Mauritanice jednom davno naučio da hvataju hobotnice.

TRISTEN TEJLOR, NATALI BERTRAMS, INGRID GERKAMA, ČING LI TOR

Tekst je nastao uz podršku Pulicerovog centra i holandskog Fonda za posebne novinarske projekte

YU festival ili

Da li festival može snažnije da integriše pozorišni region i na koji način to izvesti, a da užička publika i dalje bude zadovoljna

Kada razmišljamo o savremenim pozorišnim festivalima u našoj zemlji, uvek se nameće pitanje za koga se pravi festival i kome je namenjen, jer u zavisnosti od toga kome je festival namenjen, jedna ista predstava može biti i sasvim uspešan repertoarski potez i promašaj. Ovu ideju pokušaću da objasnim na primeru ovogodišnjeg 28. Jugoslovenskog pozorišnog festivala – Festival bez prevoda u Užicu.

Ovogodišnji selektor festivala bio je Zoran Stamatović, dugogodišnji direktor NP Užice i dugogodišnji koselektor Festivala (do prošle godine selektor festivala bio je kritičar Bojan Munjin). Jugoslovenski pozorišni festival konceptualno ima za cilj da u Užicu okupi pozorišne ansamble iz regiona uz uslov da je moguće igrati predstave bez prevoda (Srbija, bez mađarskih pozorišta, Hrvatska, Crna Gora i Bosna i Hercegovina). Sa formalne strane, selekcija je i ove godine opravdala koncepciju Festivala – imali smo prilike da vidimo predstave iz Beograda, Zagreba, Sarajeva i Podgorice. No, suštinski, ovaj festival je već godina ma unazad festival namenjen pre svega užičkoj pozorišnoj publici koja želi da vidi značajnija tj. poznatija pozorišna ostvarenja. Zato je Stamatović na festival pozvao četiri poznate i hvaljene beogradske predstave: *Deca* i *Očevi i oci* Narodnog pozorišta u Beogradu, *Edip* Jugoslovenskog dramskog pozorišta i *Otac* Ateljea 212. Ove predstave su privukle najveću pažnju publike jer su one još od premi-

Fotografije: promo

jere jako dobro medijski praćene i imale su uspeha kod publike u Beogradu. Istovremeno, tri od četiri predstave najtačnije odgovaraju sloganu ovogodišnjeg festivala "Šta misliš o svom ocu?" Predstava *Edip* se bavi istragom o oceubistvu, *Očevi i oci* o porodičnim odnosima u tri gene-

racije očeva i sinova, a *Otac* o fenomenu demencije iz perspektive oca o kome se brine kći. Jedino u predstavi *Deca* nema direktnog spominjanja očeva, već oni implicitno postoje kao (ne)stabilni oslonac odrastanja dece. Iako svaka od ovih predstava zaslužuje posebnu pažnju, u ovom

BG revija

tekstu nećemo se njima posebno baviti iz jednostavnog razloga što smo o njima već pisali kada su održane beogradske premijere. U Užicu su izvedene sa profesionalnom pažnjom i usredsređenosti tako da su zadržale svoj visok kvalitet. Pažnju ćemo usmeriti na predstave iz regiona o kojima nismo pisali do sada, a to su *Naš razred* Gradskog dramskog kazališta Gavella iz Zagreba, *Ivanov* Narodnog pozorišta Sarajevo i *Nesporazum* Crnogorskog narodnog pozorišta iz Podgorice.

TADEUŠ SLOBODANEK: NAŠ RAZRED
– GRADSKO DRAMSKO KAZALIŠTE
GAVELLA IZ ZAGREBA, REDITELJ
JASMIN NOVLJAKOVIĆ

Komad *Naš razred. Istorija u XIV časo-*va poljski dramaturg Tadeuš Slobodanek napisao je 2008. godine. Komad je prvo izveden u Kraljevskom pozorištu u Londonu 2010. godine. Ova inscenacija je doživela veliki uspeh, a Slobodanekova drama se od tada igra u celoj Evropi (kod nas od prošle sezone izvedena u Narodnom pozorištu, u režiji Tanje Mandić Rigonat). Zasnovan je na istinitoj priči o tome kako su u Poljskoj, u jednom gradiću, građani Poljaci učestvovali u pogromu 1600 sugrađana Jevreja. Tekst je uzbudljiv jer govori o banalnosti zla koje eskalira kada se za to pojave povoljni uslovi. Lični povodi za učešće u nasilju su sasvim prozaični kao što je ljubomora, neuzvrće-

na ljubav, želja za osvetom... Ono što ovaj komad čini posebnim u odnosu na druge priče/drame o holokaustu je što on govori o sudbini i žrtava i dželata dugo godina nakon rata. U ovom komadu vidimo kako se život nastavlja uprkos svemu i kako taj život vuče strašne posledice koje se prelivaju i u naredne generacije. Reditelj Jasmin Novljaković je tekst drame skratio upravo u ovom delu. Jasno nam je da je to učinjeno zbog dužine predstave, ali je i šteta jer taj aspekt komada daje novi ugao posmatranja teme holokausta.

Novljaković insistira na minimalističkoj režiji – sve se dešava u školskim klupama koje poput lego kocki postaju materijal za izgradnju različitih scenskih prostora: krov kuće, kuhinjski sto, krevet, izba, predikaonica u crkvi, nadgrobni spomenik... Klupa zamenjuje i ljudsko telo, pa se po njoj snažno udara ili se njome treska. Ovaj minimalistički izbor sredstava bio je za reditelja način da se lako prelazi iz jednog prostora u drugi, a da se istovremeno stalno naglašava činjenica da su zločine činili školski drugari nad svojim drugarima iz klupe. Problem koji je nastao iz toga je kako prikazati nasilje. U drami ima jako mnogo opisa nasilja, a reditelj se opredelio da se i nasilje predstavlja kroz delovanje glumaca na klupe. Klupama se treska o pod, klupe se prevrću, po klupama se udara kao o ljudsko telo... No, imajući u vidu da se ovakvi

postupci gomilaju, to kod publike izaziva kontraefekat – osećanje zamora, zasićenosti, pa i neprijatnosti. Treba istaći da su glumci pozorišta Gavella pokazali visok nivo kolektivne glumačke igre i uzornu artikulaciju u govornoj radnji.

A. P. ČEHOV IVANOV
– NARODNO POZORIŠTE SARAJEVO,
REDITELJ PAOLO MADELI

Paolo Madeli je do sada više puta režirao Čehovljeve komade, ali, po njegovim rečima, ovo je prvi put da režira *Ivanova*. *Ivanov* je komad kojim počinje zlatni period Čehovljevog dramskog stvaralaštva. Lik naslovnog junaka Ivanova se ponekad naziva i ruskim Hamletom. On zaista povremeno čita Hamleta, ali suština njegovog problema je u frapantnom raskoraku između onoga što čini i onoga što oseća i taj raskorak ga na kraju vodi u samoubistvo. Paolo Madeli je nastojao da ovaj komad pročita kao studiju fenomena dosade jer je smatrao da je jalova dosada od koje pate i sredina i glavni junak ono što generiše tragediju. Likovi obuzeti dosadom nastoje da je zatrpaju snažnim senzacijama kao što su gomilanje novca, kockanjem, ogovaranjem i usiljenim veseljem na ispraznim zabavama. Predstavljanje zabava na praznoj sceni rasipanjem konfeta, šljokica i novogodišnjih tračica deluje efektno i ukazuje na jeftini, lažni sjaj i unutrašnju bedu glavnih junaka. Glumci su nastojali da svoje likove oboje snažnom gestom i upečatljivom pozicijom tela. U tom smislu je efektna pojava Grofa koga igra Zijah Sokolović. On izgleda kao čovek koji je sav koncentrisan na svoje pokušaje da se izvuče iz bede, a onda u poslednjem trenutku kaže "Ne!" i ne oženi se banalnom, mnogo mlađom bogatom udovicom željnom titule grofice – Babakinom (Merima Lepić Redžepović). Glavni glumački postupak Maje Izetbegović kada igra mladu devojku Sašu koja pošto-poto hoće da se uda za Ivanova je da neprekidno udara glavom (kao u nekakav zid) u grudi muškog sagovornika. Ovaj postupak je u prvom trenutku efektna, ali se kasnije postavlja pitanje da li ona, na primer, ima isti odnos prema ocu (Ermin Sijamija) i Ivanovu (Aleksandar Seksan). To nemanje specifičnih, drugačijih glumačkih postupaka u odnosu prema Ivanovu odmaže

Politike sećanja na klizavom terenu

Iz pozicije tradicionalnog, tvrdo orijentisanog i modernistički nastrojenog istoričara umetnosti, spomenicima koji komemoriraju borce i žrtve Drugog svetskog rata i NOP-a danas preostaje samo univerzalna, takoreći vanvremenska umetnička vrednost, koja je oslobođena (autonomna) od svih ideoloških naslaga. Nažalost, to je upravo pozicija desnice

Seksanu da od Ivanova napravi izuzetnog pojedinca u opštoj čamotinji. Dodatni problem je i to što ne znamo kakav je tačno njegov odnos prema Ani Petrovnoj (Amira Kapidžić). Voli li je bar malo? Oseća li grižu savesti? Šta ova izuzetna žena koja je srušila sve zbog njega oseća sada prema Ivanovu? Šteta je što nismo uspeli da kroz ovu predstavu odgonetnemo u čemu je tajna Čehovljevog lika.

ALBER KAMI NESPORAZUM

– CRNOGORSKO NARODNO POZORIŠTE, REDITELJ DAMJAN PEJANOVIĆ

Komad Albera Kamija *Nesporazum* je primer egzistencijalističkog, filozofskog teatra. On je pisan u ratnom vihoru Drugog svetskog rata i za jedno scenским mogućnostima siromašno pozorište, u kome bi akcenat bio na glumcu. U predstavi CNP-a rediteljski postupak je upravo suprotan. U predstavu su ubačeni video-radovi, igre svetlom i zvukom i teatar pokreta. Scenografija je od nekakvog providnog materijala, što daje dodatnu začudnost čitavoj predstavi. Svi ovi postupci predstavu čine vizuelno veoma atraktivnom, ali u suštini ne doprinose da se odgovori na pitanje šta je pravi uzrok nesporazuma u likovima koji je doveo do toga da su majka i sestra ubile sina tj. brata, već, naprotiv, odvlače pažnju i vode u pravcu slobodnih vizuelnih asocijacija. Stoga ova predstava odudara od svih drugih predstava u selekciji i najdalja je od onoga što je moto festivala – “Šta misliš o svom ocu?” Istovremeno, u nekakvoj drugačijoj selekciji, ona bi možda mogla da ima svoj smisao. U prilog toj tezi govori i činjenica da je reditelj predstave Damjan Pejanović dobio nagradu za režiju na 38. Festivalu internacionalnog alternativnog teatra FIAT ove godine.

U vreme kada nastaje ovaj tekst (utorak 7. novembar pre podne), festival još nije završen. Večeras se izvodi predstava *Otac Ateljea 212* i žiri objavljuje nagrade. No, kakve god da su nagrade, to neće promeniti ukupan utisak o festivalu. Mnogo je veće pitanje šta i kako dalje, naredne godine. Da li festival može snažnije da integriše pozorišni region i na koji način to izvesti, a da užička publika i dalje bude zadovoljna? ¶

MARINA MILIVOJEVIĆ MADAREV

Izložba pod nazivom *Arhitektura. Skulptura. Sećanje. Umetnost spomenika Jugoslavije 1945–1991.* predstavljena je novosadskoj publici u Muzeju savremene umetnosti Vojvodine u periodu od 12. oktobra do 5. novembra 2023. Reč je o kompleksnom i važnom regionalnom istraživačkom projektu, čija je recepcija u Srbiji, čini se, nepravedno ostala ispod radara (izložba je tokom juna gostovala i u Beogradu, u okviru festivala BINA).

Projekat su 2019. godine pokrenuli Galerija DESSA (Ljubljana), časopis *ab-architect's Bulletin* (Ljubljana) i platforma *Architectuur*. Prva izložba održana je u Piranu i tom prilikom reprezentovane su 33 fotografije spomenika i memorijalnih kompleksa iz svih republika i autonomnih pokrajina bivše Jugoslavije, uz prateću publikaciju. Kustoska koncepcija predvidela je da izložba putuje kroz region i da se permanentno osvežava. Svaka bivša jugoslovenska republika ili pokrajina dodavala je prvobitnoj selekciji tri do pet spomenika. Do danas, čitav projekat je uključio na desetine kustosa, istoričara, fotografa, dizajnera i ostalih saradnika koji su iz različitih sfera doprinosili razvoju prvobitne ideje.

Novosadska izložba realizovana je u okviru šireg projekta pod nazivom *Spomenička skulptura posvećena NOB-u u Jugoslaviji 1945–1991.* autorke Suzane Vuksanović, istoričarke umetnosti i muzejske savetnice MSUV. U okviru projekta, tokom oktobra i novembra, organizo-

vana je i nacionalna naučna konferencija sa međunarodnim učešćem, takođe pod nazivom *Spomenička skulptura posvećena NOB-u u Jugoslaviji 1945–1991.* Tom prilikom predstavljena je i knjiga *Shaping Revolutionary Memory: The Production of Monuments in Socialist Yugoslavia* (Igor Zabel Association for Culture and Theory, Ljubljana / Archive Books, Berlin, 2023).

Sasvim unikatna pozicija spomeničkog nasleđa u bivšoj, posleratnoj socijalističkoj Jugoslaviji omogućava da se zaista otvore mnoga pitanja koja prevazilaze usko disciplinarnu kustostske prakse koje se naslanjaju na konzervativni kanon istorije umetnosti. Naime, treba podsetiti da nas naši spomenici posvećeni NOB-u suočavaju sa apstraktnom umetničkom formom, koja je gotovo u potpunosti bila proskribovana u javnim prostorima Istočnog bloka. Osim toga, umetnička vrednost i značaj ovih spomenika mogli su biti pravovremeno valorizovani jer su se razvijali uporedo sa glavnim, zapadnim tokom modernizma. S druge strane, snaga ideoloških ili simboličkih obeležja, poput asocijativnih formi na zvezdu petokraku, na primer, teško može da se meri sa retoričkom jačinom koju proizvodi pomen i sećanje na stravične posledice fašizma i nacizma.

Istorija, naravno, nije linearna, a postavlja se ozbiljno pitanje da li može biti dijalektička, s obzirom na to da bi takva pozicija podrazumevala i određenu vrstu revolucionarnog poništavanja, a

sve u korist vrtoglavog napretka do samog kraja istorije (ozloglašena formula: teza+antiteza=sinteza). Drugim rečima, stvari nisu jednostavno binarne, a politike sećanja nije moguće održati ako se ekonomski neoliberalni koncept ne stavi na pauzu. Između ostalog, takvo zastavljanje, u našem slučaju istorijskog nasleđa spomeničke skulpture, pružilo bi priliku da se uračunaju i kritički promisle i razne druge pozicije, od semioloških do antropoloških. Uostalom, utopija jeste politički koncept.

U tom smislu, slovenački arhitekta i urbanista Boštjan Bugarič piše: "Širi kontekst projekta je odgovor na komercija-

Sve to pokazuje da danas nije dovoljna jednostavna materijalizacija sećanja, bez obzira na monumentalnost jugoslovenskih spomenika koji i dalje kako-tako odolevaju nebrizi i pokušajima preoznačavanja. U doba *cancel* kulture, go-pomenute pozicije postaju zaoštrene, tako da se s pravom možemo zapitati kakva je tačno razlika između talibanskog dizanja u vazduh Budinih statua iz Bamijana i skorašnjih rušenja spomeničkih statua evropskih rasista i kolonijalista. Ono što im je zajedničko jeste brisanje sećanja na ružnu (sa navodnicima ili bez njih) prošlost.

Po rečima dr Vladimira Kulića, istori-

đena (autonomna) od svih ideoloških naslaga. Nažalost, to je upravo pozicija de-snice, koja deluje kroz niz postepenih preoznačavanja, apsurdnih revizionizama i zaumnih rehabilitacija.

Na ovom mestu teško je odoleti a da se ne spomene amblematski primer koji je na konferenciji izdvojila dr Olga Manojlović Pintar. Radi se, naime, o spomeniku palim meštanim (ne i borcima) u Drugom svetskom ratu, koji se danas istovremeno i nalazi i ne nalazi u Novim Banovcima. Memorijalni spomenik koji je izradio vajar Momčilo Krković nije uništen niti je izmešten, već je 2019. godine potpuno zazidan crnim, mermernim pločama na kojima je ispisan tekst "Palim borcima oslobodilačkih ratova Srbije". Sve to je urađeno u skladu sa odlukom lokalnog odbora SUBNOR-a (koji je takođe neprimentno dobio plural, te "Narodnooslobodilačka borba" iz akronima sada zapravo glasi "narodnooslobodilačke borbe"). Predstavnik ove organizacije nada se da će spomenik-ploča uskoro dobiti i karijatu (!).

Stoga, primeri spomeničke skulpture koja je posvećena NOB-u najjasnije govore u prilog tome da memorijalnu ili komemorativnu funkciju ne bismo smeli da ispuštimo iz vida. Ideja o autonomiji umetnosti olakšava njihovu komodifikaciju i zloupotrebu, dok njihova apstraktna forma, iako je devedesetih godina predupredila rušenje, danas, pre svega, olakšava ideološko preoznačavanje. Politike sećanja su tu na klizavom terenu.

Posle niza gradova, izložba u Novom Sadu bila je trinaesta po redu i obuhvatala je ukupno 56 fotografija spomenika sa detaljnim opisima. Ovom prilikom postojećoj selekciji pridodata su četiri spomenika sa područja Vojvodine. Reč je o sledećim delima: Toma Rosandić, Spomenik palim borcima i žrtvama fašističkog terora, 1952, Subotica; Jovan Soldatović, Spomenik žrtvama fašizma – Porodica, 1971, Novi Sad; Pavle Radovanović, Spomenik streljanim meštanim, 1976, Sirig; Nebojša Delja, Spomen kompleks stratište, 1981, Jabuka kod Pančeva.

Opširan katalog i knjiga radova sa održane konferencije očekuju se sledeće godine.

LIDIJA MARINKOV PAVLOVIĆ

Foto: promo

lizaciju prostora sećanja. Pokreće se pitanje rušenja i skrnavljenja spomenika eks-Jugoslavije, koji se ogleda u korišćenju spomenika u komercijalne svrhe (snimanje reklama i video-spotova, hipster turističke destinacije) [...] Kolonizacijski turizam predstavlja novi oblik kolonijalizma 21. veka, pošto ga globalni kapital koristi kao sredstvo za osvajanje prostora sećanja, razrađujući izmišljene i neistinite narative u svrhu reklamiranja proizvoda i povećanja broja posetilaca/korisnika. Na taj način, reinterpetiraju se umetnička obeležja memorijalnih mesta i prekrivaju lažima masovne grobnice onih koji su izgubili živote zarad svojih ideala." (iz teksta za katalog: Boštjan Bugarič, Uvod k razstavi – Dostojanstvo spomina / Introduction to the Exhibition – The Dignity of Memory, 2020)

čara arhitekture sa Državnog univerziteta u Ajovi, spomeničku umetnost socijalističke Jugoslavije treba čitati kroz njen radikalno eklektičan odnos prema temporalnosti. Njegova teza glasi da ova vrsta simultanosti "vuče korene iz tradicije socijalističke misli 19. veka, koja je istovremeno bila zagledana u prošlost i zamišljala bolju budućnost". Istovremeno, učitavanje nekakvog neoavangardnog futurizma u spomeničko nasleđe NOB-a krajnje je pojednostavljeno i vrlo dobro služi u komercijalne svrhe.

Jer, iz pozicije tradicionalnog, tvrdo orijentisanog i modernistički nastrojenog istoričara umetnosti, spomenicima koji komemoriraju borce i žrtve Drugog svetskog rata i NOP-a danas preostaje samo univerzalna, takoreći vanvremenska umetnička vrednost, koja je oslobo-

Horor za desetogodišnjake

U filmu ima veoma, veoma malo krvi i nasilje je samo nagovešteno, ali ne i eksplicitno prikazano. Stariju publiku će ova odluka verovatno frustrirati (čemu horor film ako u njemu ne može biti prolivanja krvi?), ali klincima to očigledno ne smeta

U vreme mog odrastanja, a bilo je to osamdesetih godina, kada bi neko u jednoj rečenici pome- nuo "horor" i "Fred", svi bi odmah zna- li da misli na *Stravu u Ulici brestova* (*A Nightmare on Elm Street*), čuveni film- ski serijal koji je 1984. godine započeo Ves Krejven. Vremena su se promenila, tako da Fredi Kruger nije više "udarni horor Fredi", već je tu titulu sada i zva- nično preuzeo Fredi Fazber. Ko? – pitaće svi koji imaju više od trideset godina, a i neki mlađi. Da li ste, pre nego što je isto- imeni film počeo da se prikazuje u svet- skim i našim bioskopima, čuli za *Pet noći kod Fredija* (*Five Nights at Freddy's*)? Ja jesam, znao sam za postojanje istoime- ne video-igre, ali do odlaska u bioskop nisam imao predstavu o tome koliko je popularna među mladima. Ova igra, koja je prvi put predstavljena 2014. go- dine, izrodila je za proteklih desetak go- dina brojne nastavke, kao i novelizacije koje su proširile mitos što ga je osmislio Fredijev tvorac Skot Koton. Imajući to u vidu, filmska adaptacija je postala nemi- novnost, ali je dugo odlagana, verovatno i zato što potencijalni autori nisu uspe- vali da pogode odgovarajući ton i način na koji će pristupiti temi. Bilo je reči da će se režije latiti Kris Kolambus (*Sam u kući, Hari Potter i kamen mudrosti*), što se izjalovilo, a u međuvremeno je snimljeno i nekoliko filmova koji su, praktično, pri- lično besramno prekopirali Kotonov za- plet o animatroničkim maskotama koje su se otele kontroli (pre svega *Vilova ze- mlja čuda* sa Nikolasom Kejdžom u glav- noj ulozi, ali i *The Banana Splits Movie*).

Sada, kada je film *Pet noći kod Fredi- ja* postao planetarni bioskopski hit (dok pišem ove redove, krajem prve nedelje novembra 2023. godine, ovaj horor je od prodaje kino ulaznica, a svega desetak dana od premijere, zaradio gotovo 220

miliona dolara, što je, pogotovo imajući u vidu da je budžet bio oko 20 miliona, zaista impresivna suma), postaje jasno da se radi o fenomenu na koji se mora obratiti pažnja i koji zaslužuje da bude sagledan iz svih uglova. Nova režija Eme Tami, autorke do sada među žanr-zalu- đenicima prepoznatljive po svom slabo primećenom debiju *Vetar* (2018), prete- kla je po zaradi gotovo sve ovogodišnje horore (*Zli mrtvi: Buđenje*, 147 miliona; *Vrisak VI*, 169 miliona; *Megan*, 180 milio- na; *Astralna podmuklost: Crvena vrata*, 189 miliona), a u nedeljama pred nama prestići će i izvikanu *Opaticu iz pakla 2* (266 miliona). *Pet noći kod Fredi- ja* već se plasirao među dvadeset najgledanijih fil- mova u 2023. go- dini u svetu, dok je po isplativosti u samom vrhu. U čemu je tajna?

Video-igre iz ovog serijala su veoma, veoma jednostavno koncipirane. Nalazite se u ulozi čuvara koji treba da preživi pet noći u piceriji "Fredi Fazber", po kojoj od pono- či do šest ujutru vršljaju animatroničke životinje sklone ubistvu: medved Fredi Fazber, ljubičasti zec Boni, pile Čika i lisac Foksi. Zvuči budalasto? Pa, jeste i to veoma, ali ova video-igra, koju sam u među- vremenu iz radoznalosti isprobao, budi istinsku jezu i jednostavnost postavke (igrač se nalazi u kontrolnoj sobi odakle preko kamera prati kretanje animatro- nika i po potrebi spušta vrata kako ga se ne bi dokopale, pritom pazeći da ne istroši svu energiju pre isteka predvide- nog vremena – što iz noći u noć postaje sve teže) preokreće u svoju korist. Gra-

fika nije ništa posebno (mada je sasvim funkcionalna), ali su zato zvučni efekti senzacionalni i istinski jezivi, a sve to bez i jedne jedine kapi krvi. Samo, da li iz ova- ko jednostavnog koncepta može da se na- pravi film?

Očigledno da može, samo je pitanje ko- liko dobar. Rediteljka, koja je uz Kotona i Seta Kudebaka napisala scenario, nije previše eksperimentisala: držala se zaple- ta prvog dela igre, uz određena proširenja i razrade neophodne da se narativ pretoči iz jednog u drugi medij. Simpatični Džos Hačerson (poznat iz serijala *Igre gladi*) glumi Majka Šmita, novog noćnog čuva-

ra u napuštenoj piceriji. Šmit ima traume iz detinjstva, a sada se, nakon smrti maj- ke i odlaska oca, brine o mlađoj sestri Ebi (Pajper Rubio). Mehaničke humanoidne životinje (za koje se, naravno, ispostavlja da su nastanjene dušama ubijene dece) u filmu su povremeno spremne da pokažu i druželjubivu stranu. Nesmotreni Majk jedne noći na posao povede i Ebi, pa se devojčica prijatelji sa Fredijem i njego- vom družinom, ali – kako to već obično biva u horor filmovima (a i životu) – idi- la neće dugo trajati.

Pored Hačersona i Pajper Rubio, u fil- mu važne uloge tumače Elizabet Lejl (se- rija *Ti*), Metju Lilard (*Vrisak, Skubi Du, 13 duhova*) i Meri Stjuart Masterson

(*Ljubav na školski način, Vreli dani u Alabami*), glumci različitih generacija koji znaju da iz scenarija izvuku najviše moguće i koji su potpuno svesni u kakvom se filmu nalaze i šta se od njih očekuje da pokažu. Nema tu pretencioznosti, samo nastojanja da se publika zabavi i pomalo, ali ne previše, uplaši. *Pet noći kod Fredija* pomoći će Lilarđu da oživi karijeru i stekne nove obožavaoce, ali ne treba se zavaravati – ljudi ovde i nisu toliko bitni. Glavne zvezde filma su džinovski roboti koje je "oživila" firma pokojnog Džima Henzona, čoveka koji nam je podario *Mapet šou, Ulicu Sezam, Fragl rok, Lavirint* i *Mračni kristal*.

Pet noći kod Fredija je, koliko god to čudno zvučalo, horor film za desetogodišnjake. "Blumhaus", produkcijska kuća Džejsona Bluma koja se

ih gledaoci mlađi od sedamnaest godina u bioskopu mogu gledati samo u pratnji roditelja ili starijeg pratioca). To takođe znači da u filmu ima veoma, veoma malo krvi i da je sve nasilje samo nagovešteno, ali ne i eksplicitno prikazano. Stariju publiku će ova odluka verovatno frustrirati (čemu horor film ako u njemu ne može biti prolijanja krvi?), ali klinicima to očigledno ne smeta, a i omogućuje im da film pogledaju na velikom platnu.

Sat i pedeset minuta svako ko je previše izdašno za film poput ovog, pa je zbog toga uvodni deo previše razvučen i suštinski lišen pravih uzbuđenja, ali kada se negde oko polovine priča zahukta – lepo "vozi" do samog kraja. Naravno, da se ne zavaravamo... ne radi se ovde o posebno dobrom i nadahnutom filmu, ali sve u svemu, *Pet noći kod Fredija* uglavnom uspeva da isporučio ono što je publika mlađa od osamnaest godina očekivala da vidi. Klinci su glavni i najzagriženiji konzumenti horora (što znaju svi koji su neki film tog žanra pokušali da pogledaju u bioskopu), pa je za pohvalu što je konačno neko snimio film po "njihovoj meri", taman onoliko strašan i nasilan koliko bi smeo i trebalo da bude. U godinama koje dolaze, *Pet noći kod Fredija* će, to je sasvim sigurno, dobiti brojne nastavke, i ti će filmovi za mnoge biti prvi susret sa filmskim hororom. Gledajući u tom ključu, Ema Tami i Džejson Blum su pogodili centar mete. Klinci sada imaju svog Fredija, dok će stariji, veziraniji i zahtevniji morati da potraže neki drugi horor bliži njihovom senzibilitetu i potrebama, pa makar to značilo i ponovno gledanje starih favorita, uključujući tu krvave Krugerove avanture. ¶

DORDE BAJIĆ

tokom proteklih dvadeset godina specijalizovala za horor, namerno je ciljala da *Fredi* dobije oznaku PG-13, koja označava da film mogu gledati i deca mlađa od trinaest godina pod uslovom da su u pratnji roditelja (ova kategorizacija se poštuje u SAD i Kanadi, dok kod nas, rekao bih, na film može ući svako ko plati kartu, bez obzira na uzrast), zahvaljujući čemu je ovo ostvarenje mogao da pogleda širi auditorijum nego obično (horori iz ponude "Blumhausa" uglavnom imaju oznaku R, što znači da

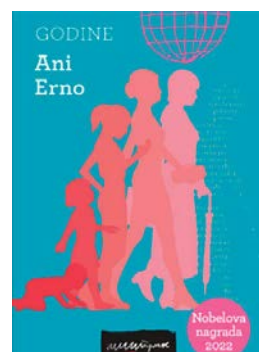
Sjajna inventura epohe

Ani Erno: *Godine*; prevela Jelena Stakić; Štrik, Beograd 2023.

To što se događalo prevazilazilo je maštu - znači, verovali smo da je komunizam večan - i naše emocije nisu pratile stvarnost. Osećali smo se izostavljenima, zavideli ljudima sa Istoka što žive ovakve trenutke. Onda smo ih videli kako jurišaju na robne kuće u Zapadnom Berlinu, i žalili ih zbog otrcane odeće i kesa banana. Njihovo potrošačko neiskustvo nas je ganulo. Potom nas je prizor te kolektivne gladi za materijalnim dobrima, neuzdržane i neprobirljive, naljutio. Oni se nisu pokazali na visini slobode, čiste i apstraktne, kakvu smo smislili za njih. Ubičajena rastuženost koju smo osećali prema narodima "pod komunističkim jarmom" prešla je u prekorne primedbe na račun načina na koji koriste slobodu. Više smo ih voleli dok su, lišeni svega, čekali u redu za kobasicu i knjige, kako bismo mi mogli da uživamo u sreći i superiornosti što pripadamo "slobodnom svetu".

Teoretičari, gde ste da ste, kako se zove stil kojim Ani Erno (Annie Ernaux) piše? Možda "stil bez stila"? U to će poverovati samo neko ko je beznađežno inficiran idejom da je literarnost neodvojiva od izvesne kitnjastosti, što je uverenje i praksa koja mnogo češće proizvodi malograđansku paraumetnost i celomudrenost nego istinsku, uzbuđljivu tekstualnost.

To se i te kako dobro vidi na primeru pisanja ove Francuskinje, prošlogodišnje nobelovke. Naizgled, ona je spisateljica intime (što ne treba olako brkati s "privatnošću"). O bližnjima (ocu, majci), o događajima koji su obeležili njen život (ljubav, brak, afere, pobačaj, deca...), Ani Erno piše "suvo", bez povišenih tonova whatsoever, sa začudnim efektom odmaka netipičnog za "ispovednu" prozu ili pomodnije rečeno autofikciju, a koji se zapravo nameće kao jedini koji pisanje (i čitanje!) o najskrivnijim dubinama svog bića i meandrima svoje egzistencije – ovde ovaj čitalac namerno koristi izraze iz jednog visokoparnijeg registra kakve autorka nikada ne bi upotrebila – čini podnošljivim. Samo oktava "više", i sve bi moglo da se raspadne u pravcu saharinskog samosažaljenja ili jalovog gneva jednog "nedovršenog" subjekta. A to je – da je *nezaokružena* – poslednje što bi se za ovu osebnju autorku moglo reći. »

Posledn

Pre neki dan objavljena “nova” pesma The Beatles-a *Now and Then*, već sad je privukla više medijske pažnje nego mnoge savremene pop zvezde. Najavljena kao njihov “poslednji singl”, ona predstavlja dostojanstven kraj najveće karijere u rokenrolu

Sudbinsko rivalstvo između The Beatles-a i The Rolling Stones-a iz čitog stog mira se rasplamsalo – pre neki dan! Taman su Stonesi posle osamnaest godina neočekivano objavili album sa novom muzikom, opraštajući se od preminulog Čarlija Votsa sa prvog mesta engleske top liste (*Hackney Diamonds*, 20. oktobra 2023 – vidi “Vreme” br. 1712, Zorica Kojić: “Slatka ptica mladosti”), kad su dve nedelje kasnije odjednom The Beatles izašli sa novom pesmom, posle sto i kusur godina (*Now and Then*, 2. novembra 2023). I onda kažu da to nije namerno?

Vrlo malo ljudi se seća nekadašnjeg takmičenja između dva najveća benda na svetu, koje je obeležilo medijsko nebo davnih šezdesetih. Danas bi to bila davno zaboravljena priča iz praistorije našeg digitalizovanog društva da se upravo nije desilo to što se desilo. Svedočeci o veličini svojih tvoraca i njihovoj životnosti čak i duboko u XXI veku, ovi skoro istovremeno objavljeni muzički komadi sada idu ruku pod ruku, poručujući nam da su snovi zlatnog doba rokenrola imali mnogo smisla, te da još uvek poseduju moć da nadahnu obične ljude. Nostalgija za tim vremenom na trenutak ga ponovo oživljava, samo da bi jakim svetlom obasjala ivicu propasti do koje smo sami sebe doveli od tad.

U tome je dublja, poetska pravda koja stoji iza pojavljivanja *Now and Then* (Apple). Nazvana “poslednjim singlom” The Beatles-a, ova kompozicija stvarno nosi sentiment razmišljanja o onome što je bilo i ovome što je sad, te osećaj da se opraštamo od nekog

Veoma je pohvalno što je “Štrik” još i pre “nobelovanja” prepoznao važnost i značaj Ani Erno, tako da već imamo pregršt njenih knjiga na srpskom, a biće ih još...

Bivajući tako ekonomična i nesklopa egzibicijama unutar i izvan književnog teksta, Ani Erno kao da je neizbežno upućena na sažetost, na tekstogratičanski način koji se ne zasniva na gomilanju nego na “tesanju”, dok ne preostane samo ono što je prošlo svaki filter. Otuda je najveći broj njenih knjiga obimom jako tanušan – po pedeset, šezdeset, sedamdeset strana; izdavači ih nazivaju romanima pošto roman izaziva više pažnje i bolje se prodaje, ali to zapravo i nije krivotvorina, jer te knjige na neki zakučast način uspevaju da sadrže/zadrže strukturu romana – možda najkraćih romana na svetu.

Knjiga *Godine* (izvorno objavljena 2008) utoliko je atipična za ovaj opus jer se radi o nekih 240 strana čvrsto strukturiranog romana-hronike, svojevrsnog ukrštanja inventure jednog života (čijim “kritičnim” fragmentima su posvećene njene sažetije proze), i hronike jedne epohe, to jest onoga kako makroistorija (ima li ovde jednina opravdanja i smisla, ili je to još jedna iluzija kojoj olako podležemo?) utiče na naše mikroistorije.

Ani Erno je, naime, i te kako svesna konteksta svog života – odrastanja, sazrevanja, starenja – ne bilo kada i bilo gde, nego u drugoj polovini dvadesetog i na početku XXI veka, na političko-kulturnom evropskom Zapadu, u Francuskoj, u svetu provincijske radničke i niže srednje klase, a potom i u nešto “višim” sferama leve inteligencije iz koje se iznedrila “šezdesetosma” i trajno je obeležila, dakle, intelektualnog sloja sa rubova sistema (ili je barem sistem proračunato dovoljno velikodušan da svoje pomalo džangrizave klijente pušta da veruju u svoju “rubnost” i subverzivnost). Ništa manje, dakako, Ani Erno je svesna da i njen pol – ne zato što bi ona tako želela nego zato što je to zatečeno stanje koje je odveć jeftino ignorisati – u još uvek prevelikoj meri unapred definiše, pa i limitira njenu ulogu i domete u polju u kojem ponajviše teži za samoostvarenjem – u literarnom, dakle. Koje će ionako, kao neko samoispunjavajuće proročanstvo, u punoj meri uslediti tek u njenim zrelijim godinama,

valjda nakon što je prethodno odužila sve svoje “preče dužnosti”...

Nije ni najmanje proizvoljno što *Godine* nazivam hronikom. Ova je knjiga lucidna bez “pametovanja”, sjajno napisana, intelektualno poštena hronika ne samo ličnih, pa i ne samo generacijskih verovanja i zanosa, dostignuća i zabluda, u rasponu od siromaštva neposrednog poraća, “obogaćenog” represivnim patrijarhatom katoličke stege (eh, čak je i Francuskoj trebalo dvestotinak godina da postane dubinski sekularna), preko svih mogućih egzistencijalizama, socijalizama i ostalih izama, filmskih, muzičkih i književnih fascinacija za jednu ili za mnoge sezone, skoro pa blickrigom zavedene hegemonije televizije i masovnih medija uopšte, burnih političkih previranja što unutar francuskog društva, što na drugim stranama sve povezanijeg i međuzavisnijeg (i naročito od 1945. sve amerikanizovanijeg, da se ne lažemo) sveta, preko prodora svakovrsne supkulture i kontrakulture u sve lošije branjena svetišta “visoke kulture” – koja se taštom automuzealizacijom sama osudila na gubitak stvarnog respekta – pa sve do, ili iznad svega, onoga što je makar do nedavno nazivano “seksualnom revolucijom”, a što je bar na “zapadnom” delu planete bitno promenilo bezbrojne milione ljudskih života, i to nabolje, započevši dug i težak proces oslobađanja od vekovnih naslaga frustrirajućih inhibicija. Danas su mnogi vidovi “seksualne revolucije” pod teškom artiljerijskom paljbom kontrarevolucionara/ki, a čudno je jedino to što kuršumi i granate ne dolaze samo sa desne, nego i sa leve strane. I to je Ani Erno, naravno, predosetila. Ovaj roman je i zato, između tolikih drugih razloga, zrela i ozbiljna rekapitulacija jedne epohe, koji ipak ni za trenutak ne menja perje, to jest ne prestaje da bude lična priča, odvažno svođenje računa sa sobom.

Malo je knjiga u našim knjižarama danas koje su tako podsticajne i toliko superiorno zovu na promišljanje i dijalog kao *Godine*. Ako krenete od nje, ona će vas odvesti ka njenim kraćim knjigama, ako ste krenuli od njih, *Godine* su logičan sledeći izbor. U svakom slučaju, propuštanje ove lektire nije preporučljivo ni za koga između 16 i 96 godina.

TEOFIL PANČIĆ

ji rokenrol singl

ko se već udaljio od nas. Naravno, danas ona funkcioniše i kao metafora za definitivan rastanak od *The Fab Four*.

Pesma jeste setna, kao što je Lenon znao to da bude, i kao što se verovatno i osećao sâm za klavirum u Njujorku dok je beležio ovaj demo snimak negde 1978, od koga su Pol Makartni, Džordž Harison i Ringo Star pokušali kasnije nešto da naprave, kad im ga je Joko doturila 1994. Naime, te godine je Džon primljen u *Rock and Roll Hall of Fame*, i za tu priliku njegova udovica je donela kasetu na kojoj su zabeležene radne verzije nekoliko pesama o kojima se malo znalo: *Free as a Bird*, *Real Love*, *Grow Old with Me* i *Now and Then*. Njen komentar zašto je dala Polu ove radne materijala suviše je reći da ga ne bismo ovde citirali: "Pričalo se da sam ja rasturila The Beatles, ali ja sam se samo zatekla na istom mestu sa njima. Sad sam u prilici da ih ponovo okupim i to ne bih želela da pokvarim".

Verovatno nije istina da je na kaseti pisalo "Za Pola" – bilo bi suviše romantično da je Džon maštao o tome da ponovo rade zajedno. No, to se ipak desilo: preostali The Beatles su se skupili i doradili u studiju *Free as a Bird* i *Real Love* tako da su mogle biti objavljene na kompilacijama *Anthology* (1995) i *Anthology 2* (1996). *Now and Then* se sve dosad smatrala nesavladivo loše snimljenom, jer se Lenonov glas nije mogao izdvojiti od zvuka klavira koji ga je sve vreme poklapao. Međutim, i to je promenila najnovija digitalna tehnologija, uz malu pomoć prijateljske veštačke inteligencije – reditelj Piter Džekson razvio je novi softver

za potrebe dokumentarnog filma *Get Back* (vidi "Vreme" br. 1617-1618, Zorica Kojić, Dragan Ambrozić: "Esencijalno rokenrol iskustvo"), kojim je postalo moguće spasti Džonov glas iz mulja analognih šumova. Ostalo je moralo postati istorija.

SADA ILI NIKADA

Now and Then neće ostati upamćena kao velika klasična pesma The Beatles-a, jasno je i posle prvog i posle desetog slušanja. Ali, postoji nešto u čežljivoj toplini kojim je ona prožeta, što su samo oni mogli da stvore. Čak i mali nagoveštaj te melanholične, nikad zadovoljene, a ipak tako direktne ljubavne želje, usmerene na drugo ljudsko biće, dovoljan je da nas ozari. Danas to niko ne bi umeo ni da speva, svakako ne u ovim vremenima u kojima se čista požuda prodaje kao nežno osećanje. Veličanstvena tražičnost neostvarive veze ovde stoji u vazduhu i možemo je prosto pipati.

Štaviše, od sve tri posthumne pesme koje su pod Makartnijevom palicom proizveli preostali članovi grupe – ova se čini najviše "bitlovskom". Kompleksna je, ali deluje krajnje jednostavno. Teče uzbrdo i nizbrdo, na način koji nije predvidljiv. Sa svakim novim slušanjem otkrivamo neki novi sloj u tim baladerskim harmonijama, te nam se na kraju čini da je svira ceo veliki simfonijski orkestar. To je tačno ono obeležje smelog noviteta koji su The Beatles uneli u pop muziku.

I najlepše od svega: plemenita čovekoljubivost koja je ispunjavala sve pesme The Beatles-a stanuje i ovde. Zato nas njihove

pesme sa takvom lakoćom ubeđuju da je sve o čemu pevaju istina, od *Love Me Do*, preko *All You Need Is Love* i *Come Together*, do *Now and Then*.

SVE ŠTO NAM JE POTREBNO JE SAN

U isto vreme je najavljen i izlazak dopunjenih kompilacijskih albuma 1962–1966 i 1967–1970, poznatih pod imenima *Red Album* i *Blue Album*, tačno 50 godina od njihovog objavljivanja. "Crveni" i "Plavi" album su Sveti gral svih kompilacija koje predstavljaju karijeru nekog benda (usput, to su i prve gramofonske ploče za koje je ovaj potpisnik prištedeo od novca za kifle da bi ih kupio). Njihov uticaj je ogroman, pre svega zato što su nam pesme The Beatles-a bile predstavljene kroz njihov hronološki razvoj otkrivajući prvi put na jednom mestu svu raskoš njihovih talenata i moć kulturnog uticaja. Za sve nas koji smo engleski učili pokušavajući da prevedemo o čemu to pevaju The Beatles, bilo je ovo najuzbudljivije štivo.

Ova dva dupla albuma su 1973. začela trend koji je nastavljen u diskografiji, sa nizom sličnih projekata što prate razvoj nekog umetnika kroz njegove hitove. Sada se "Crveni" i "Plavi" album pojavljuju kao "extended version", proširen dodatim kompozicijama za koje smo svi verovali da su mogle biti uključene od početka. Ovo se ne odnosi samo na izostavljene Lenon/Makartni stvari, već pre svega na Džordža Harisona, čime i on postaje deo kanona, pošto su iz prvobitnog izdanja njegovi doprinosi skoro potpuno ispalili.

U novoj verziji ovih klasičnih ploča, završetak pripada *Now and Then*. Ta pesma će ostati kao anomalija u njihovoj karijeri i zato je prirodno što se produžena verzija najbolje kompilacije The Beatles-a završava baš njom, svedočeći o novom, većnom životu najveće grupe svih vremena, u kome su svi ravnopravno deo mita. To je, naime, jedna od retkih pesma koju su potpisala sva četvorica.

Sasvim u skladu sa tradicijom The Beatles-a, oni su i ovog puta postavili novi industrijski standard otvorivši vrata za mnoge druge koji će ovim putem krenuti u rekonstruisanje čitavih karijera. Naša potreba za oživljavanjem snova ogromna je. Ipak, The Beatles-a više nema – ovim singlom oni konačno i neopozivo postaju san.

DRAGAN AMBROZIĆ

VOLELA BIH DA BUDE TOPAO

“Mogla bih satima da gledam kako probaju. Imala sam osećaj da mi daju nešto dragoceno, nešto na šta sam možda skoro bila i zaboravila da postoji. Mnogo nežnosti i topline u našim odnosima. Vrhunska profesionalnost. Nema površnosti”

Kao što su početkom prošlog veka, bežeći od Oktobarske revolucije, u ove krajeve došli mnogi ruski reditelji, arhitekti, glumci, umetnici pa mi sad uživamo u njihovim delima, tako su se od februara prošle godine, zbog rata u Ukrajini, u Beograd doselili mnogi ruski umetnici sa izuzetnim biografijama da sa srpskim kolegama nastave ono što su radili u svojoj zemlji. Udružili su se u platformu “DrugDrugu” i realizovali nekoliko projekata. Najnoviji je pozorišna predstava *Obična priča*.

Obična priča je prva predstava moskovskog pozorišta “Gogolj centar” otkako je zatvoreno, a zatvoreno je u junu prošle godine posle premijere *Ne učestvujem u ratu. Povodom 100 godina od rođenja Jurija Levitanskog*, odigrane tog februara. Otkako je zabranjen, “Gogolj centar” je tamo gde se nalaze njegovi ljudi. Zato je sad u Beogradu.

Običnu priču je napisao Ivan Gončarov 1847. godine, režirao ju je Kiril Serebrenikov, osnivač “Gogolj centra”, a igra se u Centru za kulturu “Vlada Divljan” kao koprodukcija “DrugDrugu” i fonda “Kirill&Friends”. To je moderna priča o momku iz provincije koji dolazi u veliki grad kod svog strica sanjajući o uspehu, ljubavi, lepoti življenja, priča o sukobu provincije i grada – kako je objašnjava Aleksej Agranovič, veliki ruski glumac i jedan od inicijatora platforme “DrugDrugu”, koji je u Beogradu bio zadužen i za režiju zato što je Kirila Serebrenikova prošle godine Moskva proglasila personom non grada zbog demokratskih istupa, podrške LGBT zajednici i kritika upu-

Foto: Yulia Abdrashitova

IM BEOGRAD NOVI DOM

Iz predstave "Obična priča"

Foto: Nata Korenovskaja

ćenih Putinu, pa je zato sad najbezbedniji u Berlinu.

Kiril Serebrenikov ima zadivljujuću karijeru: pozorišni je i filmski reditelj, njegove postavke se igraju u pozorištima u Berlinu, Hamburgu, Avinjonu, Štuttgartu, Cirihi, Beču, Amsterdamu; filmovi koje je režirao učestvovali su u glavnom takmičarskom programu festivalâ u Kanu i Veneciji, a nekako baš kad je proteran iz Moskve, proglašen je za evropskog operskog Reditelja godine. Slične biografije i razloge zašto su otišli iz Rusije imaju i glumci "Gogolj centra" koji u *Običnoj priči* igraju sa srpskim glumcima.

Dragana Varagić je deo srpske ekipe. Moglo bi se reći da njena dosadašnja karijera ima tri dela: pre, za vreme, i posle Kanade kuda je otišla devedesetih kao

prvakinja Narodnog pozorišta i poznata filmska i televizijska glumica, i ostala dvadeset godina. Tamo je glumila, režirala, producirala i predavala glumu na univerzitetima Dalhauzi i Vindzor, a glumu i režiju na Univerzitetu Otava. Sad je profesorka na Akademiji umetnosti, glumi na mnogim scenama, u serijama i filmovima, dobija nagrade...

"VREME": Vi imate zavidno iskustvo rada sa strancima, pa ipak, otkud sa Kirilom Serebrenikovim i ostalima iz "Gogolj centra"?

DRAGANA VARAGIĆ: Pozvali su me na audiciju i posle toga sam dobila ulogu. Pri tom prvom susretu sa Aleksejem Agranovičem, shvatila sam da pred sobom imam čoveka izuzetne pozorišne prisutnosti, i to je bilo inspirativno na toj au-

diciji. Aleksej je odličan glumac i to je bilo jasno od prvog razgovora. On igra drugu glavnu ulogu u našoj predstavi. Snimke audicije su slali reditelju Serebrenikovu i on je napravio izbor. Ljude ne delim nacionalno, već po sistemu vrednosti koje zastupaju. Mislim da smo mi dosta o tome učili iz ratova devedesetih. Ne sećam se da smo bili omiljeni u svetskim medijima.

Naravno da razumem puno o procesu integracije emigrantskih grupa, jer sam i sama to živela. Dobro se sećam svake nepoznate pružene ruke, mi se iz pozorišnog sveta razumemo pozorišnim instinktima. Evo i sad da spomenem: da nije bilo Dejvida Smaklera i Pitera Hintona koji su me "prepoznali" u mojim prvim torontskim nedeljama, ne znam kako bi izgledala moja emigrantska priča.

Kiril Serebrenikov je legenda.

U čemu je njegova moć?

Kirila znam preko zum razgovora, mislim da on više zna o meni nego ja o njemu, jer je on pratio naše probe. Pre nego što sam ušla u ovaj rad, znala sam kako je napustio zemlju i zašto i znala sam za njegovu predstavu *Crni monah*, koja je otvorila prošlogodišnji festival u Avinjonu. Tu igra i Filip Avdejev, koji u *Običnoj priči* ima glavnu ulogu u alternaciji sa našim Lukom Grbićem. I znala sam za Kirilov film *Žena Čajkovskog*. I o predstavi u Avinjonu i o filmu znam od onih koji su ih gledali. Pričali su sa oduševljenjem. U čemu je njegova moć? Pre svega perspektiva iz koje osvetljava temu drame. Iznenadujuće je i istinito. Odmah vas se tiče. Jako. Lično. Za mene kao glumicu važne su njegove indikacije jer su odmah jasne i pokretačke, odmah želite da probate. Njegova predstava diše ritmički i važno mu je da svi osećamo taj ritam. To traži veliku preciznost. I kad se to desi, scena počne da diše i da radi za glumicu, a napor se izgubi. Da se vratim na pitanje: ne znam šta je ta moć, ali postoji. I to mi je dovoljno, ne moram da umem da kažem.

Kakav je vaš odnos prema "Gogolj centru" u Beogradu?

Mogu li nešto da pomognem? Eto, u jednoj rečenici. Baviti se kulturnom medijacijom, integracijom velike grupe ljudi koji su iznenada došli u naš grad, izuzetno je i teško. Razumem ovaj proces. Razumem iskustvom emigrantkinje u Kanadi i srcem. Jer svima nama je u životu dobro kad počnemo da se prepoznavamo bez obzira koje smo nacije, odakle dolazimo i gde se nalazimo. Kad počnemo da se prepoznavamo, mi smo svi "kod kuće". Ova predstava je most na kome se sreću oni koji se prepoznaju, na sceni ili u gledalištu, svedjedno.

Sećam se naše predstave *Not My Story* Silvije Jestrović, koja se bavi emigracijom na ironičan i samoironičan način, koju smo radili u Torontu. Posle prvih kritika predstava je privukla i onaj deo publike koja obično ne zalazi na emigrantske teme. Bilo je uzbudljivo biti na sceni kad etablirana torontska i emigrantska publika prećutno osećajima sklapa svoje različite reakcije. Pre svega na humor, koji je osetljiv na jezičke uslovnosti. Imala sam osećaj da svake noći zajedno sa publikom ponovo stvaramo predstavu.

Tako i naša dvojezičnost u *Običnoj priči* okuplja istovremeno i rusku i našu publiku. Izuzetno zanimljivi prvi susreti sa takvom publikom, to sve čini predstavu životnom i pokretnom. Mislim i nadam se da je "Gogolj centar" našao svoj novi dom u Beogradu. Ovakva predstava je nešto što Beograd do sad nije imao i dobro mu stoji. Naša pretpremijera je bila otvorena za sve studente po ništavnim cenama karta, što me je vrlo obradovalo: ta briga o sledećoj generaciji publike, kao i o onima koji će praviti sutrašnje pozorište. Fantastična je bila povezanost naše mlade generacije sa ovom predstavom.

Kolege s kojima glumite su izbeglice, ali pre svega, oni su umetnici koji žele svoje znanje i umeće da prenesu nama. Molim za komentar.

Ja ne znam da li su oni izbeglice. Ja nisam bila. Otišla sam sa sređenim papirima u Kanadu. Izbeglicama je mnogo teže. Znam dosta o tome šta znači početi novi život u sredini koju ne poznaješ, kad "učiš da hodaš hodajući". Volela bih da im Beograd bude topao novi dom. Mnogo sam naučila o našem gradu gledajući očima onih koji su u njega nedavno došli. Taj sveži pogled na naš već umorni grad od nebrige i nasilja prema njemu i njega čini vitalnijim.

Razgovarali smo dosta o ulogama koje su igrali, školi glume koju su prošli, dogovorili su se da dođu i upoznaju se sa mojim studentima i održe čas. Razgovaramo o običnim životnim stvarima, da li već imaju prijatelje odavde, duhoviti su kad preporučavaju sporazumevanje na Kalenić pijaci... Sećam se svog odlaska u Kanadu i više sam volela kad me pitaju kako mi je u Torontu i kako se snalazim, nego šta sam ostavila kod kuće. Ovo su sve glumci sa značajnim karijerama i nije lako početi ponovo gde vas ne znaju. Emigracioni proces je duboko ličan i emotivan baš zbog onoga što ste ostavili. I treba da ostane ličan. Sa mnogo topline i prećutnog razumevanja delili smo i ono gde reči ne bi bile dovoljne.

Izuzetno mi je drago i važno što sam imala priliku da radimo zajedno. Mogla bih satima da gledam kako probaju. Imala sam osećaj da mi daju nešto dragoceno, nešto na šta sam možda skoro bila i zaboravila da postoji. Mnogo nežnosti i topline u našim odnosima. Vrhunska profesionalnost. Nema površnosti.

Predstava se igra na srpskom i ruskom jeziku, što je još jedna novost u vašoj karijeri.

Igrala sam dosta na engleskom, ponešto snimala na nemačkom, prvi put igram dvojezično – na srpskom i ruskom. Posebno je iskustvo, jer je skoro telesno. Jezik i telo je posebna tema. Nije mi nova, jer iako sam dobro govorila engleski kad sam otišla u Kanadu, sećam se momenta kad sam otkrila koji prostor u meni pripada engleskom jeziku. Na osnovu toga sam predavala u Lođu na Akademiji za pozorište i film seminar "Šekspir između dva jezika" jer su moje instrukcije bile na engleskom, a studenti su glumili na poljskom koji ne govorim. Tad su čula drugačije uključena, zanimljivo je koliko važnih informacija dobijete kad vam je ukinut jedan kanal komunikacije. Isto tako moje iskustvo glume na drugom jeziku, engleskom, u mnogo čemu me je pripremio i za ovaj proces.

Da li je ova produkcija dokaz da mi u Srbiji ipak pravimo razliku između Putina i ruske kulture?

Mi, kao i svi svuda, imamo obavezu da pomognemo onima čija politička i umetnička uverenja predstavljaju i naš osećaj pravde i slobode. Mi sami jako dobro znamo šta je rat, ta strašna reč počinje da se dešava pred vašim očima, a vi i dalje ne verujete. Ne govorim samo o ratu u Ukrajini. Evo sad, samo da se setimo koji je to osećaj šoka bio posle Hamasovog napada, i posle izraelskog napada na Gazu. Ljudski životi su postali jeftina politička valuta. Ratovi se u medijama obeležavaju brojem dana koliko traju. Koja je to dehumanizacija ljudskog stradanja! Broj nema sliku. Mi smo uspavani, anestetizirani, desentizovani. Pre neki dan smo gostovali u Bratislavi sa predstavom *Naš sin*. I pričam posle predstave sa svojom drugaricom Slovačkinjom koja je takođe pozorišni svet, i takođe predaje, šta smo to pogrešili, kakav smo svet sagradili u kome je humanost najmanje važna, gde smo to pogrešili u obrazovanju i odgajali generaciju uglavnom desničarskih političkih uverenja. Imam osećaj da smo u ovom vremenu iznenadnog i brzog napretka tehnologije koji još ne razumemo šta sve znači, regresirali u nazadne političke ideologije, i ta kombinacija je najopasnija.

SONJA ČIRIĆ

Krovovi imaju oči

Fotografije: R. Čoban

Sibinj, rodni grad aktuelnog predsednika Rumunije etničkog Nemca Klausua Venera Johanisa, zbog odnosa prema manjinama dobio je titulu Evropske prestonice kulture 2007, a danas pleni svojom istorijskom baštinom, tolerancijom, potpuno sačuvanim starim gradskim jezgrom i cenama tri puta nižim od beogradskih

Kada sam poslednji put bio u Transilvaniji, u julu 2000, svedočio sam kako se Rumunija još sporo i bolno oporavlja od rana Čaušeskuove vladavine. Srbija, tada još pod Miloševićem, posle decenije sankcija i neposredno nakon bombardovanja, delovala je kao nekakav napredni zapadni sused.

Prolazimo kroz gotovo pun granični prelaz i odmah primećujemo da Transilvanija danas izgleda potpuno drugačije. Počev od Žombolja, odmah iza granice, mesta su lepo uređena, gotovo sve kuće sveže okrečene a putevi novi.

Inače, tada većinski nemački Žombolj je u periodu od 1919. do 1924. bio u sastavu Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, da bi 1924. bio razmenjen za nekoliko pograničnih sela sa srpskom većinom. Miloš Crnjanski je takvu odluku vlasti u Beogradu oštro kritikovao, kao nerazumnu i isključivo etnički motivisanu. Nakon Temišvara uključujemo se u savremeni auto-put koji nas vodi pravo do Sibinja (rum. Si-

biu), u srcu Transilvanije. Smestili smo se u iznajmljeni salonski stan nedaleko od Železničke stanice i krenuli pešice ka centru grada.

Dok prolazimo Ulicom 9. maja (ovaj datum Rumuni slave kao Dan nezavisnosti iz 1877, Dan pobede u Drugom svetskom ratu i Dan Evrope), primećujem ono na šta mi je skrenula pažnju Silvija Davidou, ambasadorica Rumunije u Beogradu. Kao u američkom hororu "Brda imaju oči", ovde u Sibinju se može reći da na neki pomalo uvrnut način "krovovi imaju oči". Reč je o kućama iz 16. 17. i 18. veka čiji krovni pozori svojim morfološkim oblikom neodoljivo podsećaju na oči koje vas motre sa svih strana.

Kada bi se uklonili parkirani automobili, sve bi za nekoliko minuta moglo da se pretvori u ogroman filmski set, jer su sve kuće ostale u svom izvornom obliku, nigde se nije usadila nekakva betonska ili staklena zgradurina, nema balkona sa inoks-ogradama, nikome nije bilo dopu-

šteno da originalno prozorsko okno zameni onim sa roletnama.

Po sunčanom oktobarskom danu sedamo u restoran tradicionalne transilvanijske kuhinje na Malom trgu (Piața Mică). Obilan ručak za šest osoba, sa popriličnim brojem krigli lokalnog "ursus" (medved) piva, koštao je 100 evra. Složili smo se da bi nas ista količina hrane i pića na sličnom mestu u Beogradu ili Novom Sadu koštala u najmanju ruku trostruko.

Sibinj danas ima 134.000 stanovnika, Rumuna je 95 odsto, Mađara 2 odsto a Nemaca oko 1 odsto. Kada je reč o istoriji 20. veka i o demografiji, Sibinj kao i celu Transilvaniju i Rumuniju nekoliko bitnih stvari razlikuje od Vojvodine i Srbije, na primer.

Prvo, za razliku od Tita, rumunski komunisti nisu proterali lokalne Nemce. Nešto malo ih se 1944. povuklo sa nemačkim trupama koje su napuštale Istočni front, a svi drugi su ostali i posle oslobođenja – prema popisu iz 1956. bilo ih je

24.656. Procenjuje se da ih sada u gradu ima oko 1000, ali su i dalje veoma uticajni. Imaju čak i svoje novine: "Siebenbürgische Zeitung" i "Hermannstädter Zeitung".

Druga stvar koja razlikuje Transilvaniju i Vojvodinu jeste činjenica da su ovde Drugi svetski rat preživeli gotovo svi Jevreji, dok ih je posle Holokausta kod nas ostalo manje od 10 odsto od predratnog broja. U Temišvaru ih je prema popisu 1930. bilo 7264, a 1956. tek nešto manje – 6700. Sad ih ima 111. Činjenica da su gotovo potpuno sačuvali veoma napredne zajednice kakve su nemačka i jevrejska, u dobroj meri govori o civilizacijskim razlikama između naših i njihovih vlastodržaca u proteklih osam decenija. Ako tome pridodamo činjenicu da je aktuelni predsednik Rumunije, i to u drugom mandatu (pobedio na izborima 2014. i 2019), etnički Nemač Klaus Verner Johanis, razlike među nama postaju nepremostive.

Pre toga, Johanis je 12 godina bio gradonačelnik Sibinja. Valja napomenuti da je Johanis kao Nemač bio gradonačelnik Sibinja u kojem pravoslavni Rumuni čine 95 odsto stanovništva, a i kasnije je dva puta izabran za predsednika Rumunije, u kojoj takođe pravoslavni Rumuni čine 89 odsto stanovništva. Pokušajte da zamislite da u 21. veku 12 godina za gradonačelnika Novog Sada, Sombora ili Zrenjanina bude izabiran Nemač, Hrvat ili Mađar, a da posle toga isti dva puta pobeđi na izborima za predsednika Srbije! Ovakav odnos prema manjinama i njihovoj kulturnoj baštini bio je i jedan od razloga što je Sibinj dobio titulu Evropske prestonice kulture 2007.

Sibinj je veoma važan toponim i za srpsku istoriju i epsko predanje. Naime, prema mnogim srpskim epskim pesmama, iz Sibinja je vojvoda Janko Sibi-

njanin – "Jankul". Bio je to Jovan – Janako – Janoš Hunjadi, mađarski plemić i vladar. Mada je i tu smatran za Mađara, on se često sa Srbima pominje: kao kum Marka Kraljevića, te ujak Banovića Strahinje, svat Stojana Popovića, svat Strahinića Bana... Spevana je i epska narodna pesma "Ženidba Sibinjanin Janka sa vilom", u kojoj on učestvuje u boju na Kosovu i ženi se vilom. Sestra mu je kaže se Janja, a sestrić nejak Sekula. Po mađarskom istoričaru Janošu Karačoniću, otac Jankov bio je Srbin, Vojko (Vuk), a deda njegov zvani Srb (Srbin) dobio je kao posed grad Sibinj, između 1364. i 1399. Janako je vaspitavan kao katolik, jer po naredbi kralja Lauša I nijedan vlaški knez nije mogao dobiti plemstvo niti posed na poklon ako nije bio te veroispovesti.

Despot Đurađ Branković je u prvoj polovini 15. veka zajedno sa Sibinjanin Jankom ratovao protiv Turaka. Sultan Murat je poslao Isa-pašu da opustoši zemlje oko Beograda, ali su Đurađ i Janako ne samo porazili tursku vojsku i ubili pašu kod Smedereva, već su ušli u okupirane bugarske zemlje i osvojili grad Serdiku (Sofiju).

Pretendent za ugarski presto posle 1526. godine je pored austrijskog cara Ferdinanda bio Jovan Zapolja, vojvoda od Sibinja (Erdelja). Uz Zapolju su stali mnogi ugarski (izbegli) Srbi kao vojnici, ratujući u borbi za vlast, ali je Ferdinand nadvladao Zapolju, koji se oslonio i na Turke.

Krajem 17. veka despota Đorđa Brankovića austrijske vlasti držale su izvesno vreme zatočenog u Sibinju. Potpisivao se kao Grof Đorđe Branković izabrani despot Ilirije i rascijanske Misije. Planirao je da skupi veliku narodnu vojsku kojom bi proterao Turke iz srpskih istorijskih predela, pa je radi veće državne sigurnosti

prebačen u Beč, pa u Jegru, gde je i umro posle 22 godine dugog tamničenja.

U Sibinju su stolovali i srpski pravoslavni episkopi: Sofronije Kirilović (1770–1774), Gideon Ničitić (1784–1788) i Gerasim Adamović (1789–1796).

Prema državnom šematizmu pravoslavnog klira Ugarske 1846. u gradu Sibinju je bilo 407 pravoslavnih porodica, uz još pridodatih 57 iz filijale Nependorf. Danas u Sibinju ima svega nekoliko građana srpske nacionalnosti.

Visoke trostruke bedeme Turci nikada nisu uspeli da zauzmu. Zauzeli su Budim i stigli do pred Beč, ali Sibinj nikada nisu zauzeli. U ovom gradu se nalaze prva bolnica u Rumuniji (1292), prva apoteka (1494) i najstariji muzej u državi, Brukental muzej, otvoren 1817.

Samuel fon Brukental je verovatno jedna od najznamenitijih ličnosti u istoriji ovog grada, austrijski guverner Transilvanije. Njegova palata se nalazi odmah preko puta katedrale, i u njoj je sada Brukental muzej, osnovan još krajem 18. veka. Kolekcija izložena na dva sprata broji 1200 umetničkih predmeta, među njima remek-dela flamanskog, italijanskog, francuskog, španskog, nemačkog i rumunskog slikarstva. Računajte da vam je potrebno bar tri sata da je obiđete. Prve posetioce počeo je da prima još 1790, tri godine pre Luvra.

Odmah pored Železničke stanice nalazi se i jedinstven Muzej parnih lokomotiva sa 33 lokomotive proizvedene između 1885. i 1959. Sibinj je sačuvali veliki broj istorijskih građevina: pored Brukentalske palate tu je i poznata "kula stepenica", podignuta na temeljima najstarijih ostataka prvog utvrđenja oko crkve na kraju 12. veka. Današnja kula datira iz 1542, i ako ne patite od klaustrofobije i vrtoglavice, kada se popnete uskim i strmim stepeništem pružiće vam se savršen pogled na grad.

Dok putujemo ka Temišvaru, razmišljaj kako su Rumuni, narod koji smo tako često nepravedno potcenjivali u vicevima i pošalicama, dokazali da su velika nacija koja se nakon četiri decenije ponora pod komunistima veoma brzo vratila u zajednicu evropskih društava, dok mi još uvek nikako da shvatimo gde smo to pogrešno skrenuli 1989.

ROBERT ČOBAN

Sanjaju li Bitlsi električne ovce

Najpre o muzici. Iako jesam strepeo, sada mogu mirno da kažem da je za mene pesma *Now and then* poslednja prava koju su Bitlsi objavili u karijeri, odlična. Zaokružuje njihov opus na najbolji mogući način i jedini razlog zašto, verovatno, neće biti mnogo onih kojima će to biti omiljena pesma Bitlsa jeste što je objavljena u neobično vreme i na još čudniji način. Izostaće emotivna veza neophodna da bi vam neka pesma baš, baš prirasla za dušu. Ali, to je za ovu priču manje bitno.

Pravo pitanje je da li je ovo zaista poslednja pesma Bitlsa ili prva koja je nastala uz malu pomoć prijatelja – veštačke inteligencije. *Onda i sad* je snimljena na analognoj kaseti (Džon Lenon i klavir, 1979), dodat je isto takav gitarski solo (Džordž Harrison, snimljen pre gotovo tri decenije), a ostalo je urađeno digitalnom tehnikom ovih dana. Miks, takoreći, *ondašnjeg i sadašnjeg* vremena. Takav je i video koji prati pesmu, digitalnom tehnikom uz asistenciju veštačke inteligencije izvučen je maksimum iz filmskih traka s kraja šezdesetih dok je liverpulska četvorka još mogla da se zatekne u istoj prostoriji.

Vredni algoritmi uskoro bi mogli da propuste kroz šake sve što su Bitlsi ikada snimili, pa i ono što su snimali solo posle raspada grupe. Na osnovu toga mogli bi da naprave model kojim bi se simulirale nove pesme. Ako je potrebno, mogao bi se uračunati uticaj pank, hip-hopa, čega god. I jedini problem je ako bi krajnji proizvod zvučao dovoljno bitlsovski i prijemljivo za publiku. Ne bi se te pesme mogle pripisati pravim Bitlsima, ali bi u sebi imale njihovu kreativnu osnovu. Sve dalje je stvar marketinga.

Zašto tu stati? Zamislimo da veštačka inteligencija prouči sastav stradivarijus violina i smisli način da ih sintetizuje, ne nužno iz drveta. Da li bi nekom violinisti smetalo što ne svira “pravu stvar” ukoliko bi iz tog sintetičkog proizvoda dolazio podjednako dobar zvuk, a za jedan promil vrednosti pravog stradivarija?

Za desetak dana, na festivalu fotografije “Vizualizator”, jedna od tribina biće posvećena upravo veštačkoj inteligenciji i njenom uticaju na fotografiju. Preambulno pitanje je da li se proizvod veštačke inteligencije uopšte sme nazvati fotografijom ili taj naziv može da se koristi samo za ono što je nastalo korišćenjem objektiv, odnosno za rezultat svetla propuštenog kroz staklo na film ili kompjuterski čip? Povod je ovogodišnji Sonijev konkurs za fotografiju gde je žiri “prevaren” slikom koju je sintetizovala veštačka inteligencija, što je autor pošteno priznao i odbio nagradu. Namera mu je bila da upozori na opasnost koja nam preti.

Ali takvom poštenju ne možemo se nadati u medijima ukoliko se ne utvrdi standard po kome se sintetizovani prikaz ne sme nazivati fotografijom ili snimkom, inače je svaka ideja dokumentarnosti sahranjena. Izazov će biti prevelik i prejeftin. Možda bismo mogli da nađemo i dobro opravdanje, recimo da slike iz Gaze, gde sada nema interneta, pa da nam ih neko pošalje s telefona, da kompjuter napravi, na osnovu Gugl mapa ili nekih ranijih slika korigovanih dojavama, šta je sada sve srušeno i koliko je nastradalih.

Ako takva slika podstakne ispravnu akciju, ako violina svira podjednako dobro, pa i bolje, ako nam pesma “AI Beatles”-a lepše legne, treba li da se ograničavamo? I da li su ova pitanja retorička? ¶

PRODAJA I PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	7500 RSD	7300 RSD	130 EUR	190 EUR
12 meseci / 52 broja	15.000 RSD	14.600 RSD	240 EUR	360 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije	iz sveta
1 broj sa PDF-om	350 RSD	3 EUR
1 mesec sa PDF-om	1000 RSD	9 EUR
6 meseci	5200 RSD	45 EUR
6 meseci sa PDF-om	5800 RSD	50 EUR
12 meseci	8200 RSD	72 EUR
12 meseci sa PDF-om	9200 RSD	80 EUR

Uplate se vrše platnom karticom iz zemlje i inostranstva preko www.vreme.com.

Dotadne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na prodaja@vreme.com

Opcija PDF podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVAJU ISTI NALOG.** Pdf fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene uračunat je PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Iz zemlje i inostranstva uplatu možete izvršiti platnom karticom na web adresi <https://www.vreme.com/pretplata> ili direktno na naš račun broj **160-302538-91**, u kom slučaju potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu prodaja@vreme.com ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Za dostavu u inostranstvu, uplata može da se izvrši u zemlji, uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski, od trenutka evidentiranja uplate, a prema broju uplaćenih meseci.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU
www.novinarica.net

Usluge internet pretplate vrši i www.novinarica.net prema svom cenovniku.

RATNA NEUROZA JUGOSLOVENA

ALEKSANDAR ZOGRAF.

HUGO KLAJN (1894-1981)
 POTIČE IZ JEVREJSKE
 TRGOVAČKE PORODICE IZ
 VUKOVARA, U HRVATSKOJ.
 TOKOM STUDIJA MEDICINE
 U BEČU UPOZNAJE SE SA
 PSIHOANALIZOM, A 1916-1917.
 PRISUSTVUJE PREDAVANJIMA
 ZIGMUNDA FROJDA.
 NAKON ZAVRŠETKA RATA
 NASTANJUJE SE U BEOGRADU,
 I TU OSTAJE DO KRAJA
 ŽIVOTA. U VREMENU NAKON
 DRUGOG SVETSKOG RATA
 NAJVIŠE SE BAVIO
 POZORIŠTEM, KAO
 REŽISER, SPISATELJ,
 PROFESOR.

TOKOM DRUGOG SVETSKOG RATA, ČITAVA KLAJNOVA PORODICA JE STRADALA U HOLOKAUSTU – TRI SESTRE, NJIHOVA DECA I MUŽEVI UBIJENI SU OD STRANE HRVATSKIH FAŠISTA U LOGORU JASENOVAC, A ON JE USPEO DA SE KRIJE U BEOGRADU OKUPIRANOM OD NACISTA. SKLONIO JE NA SIGURNO ŽENU I SINA IVANA (KOJI ĆE KASNIJE POSTATI POZNATI FILOLOG), A ZATIM ISCENIRAO VLASTITU SMRT, NAKON ČEGA JE PROMENIO LIČNI IZGLED SKRIVAJUĆI SE POD LAŽNIM IMENOM UROŠ KLJAJIĆ, U ČEMU SU MU POMOGLI PRIJATELJI...

NAKON OSLOBOĐENJA BEOGRADA 1944, NOVE VLASTI SU POZVALE HUGA KLAJNA DA SE BAVI LEČENJEM RATNIH NEUROZA PARTIZANA. IZUČAVAJUĆI OVU BOLEST NA UZORKU OD 150 BORACA, OPISAO JE SVOJA SAZNAJNA U KNJIZI ČIJE JE PISANJE ZAVRŠIO 1945. ALI JE, S OBZIROM DA BI U TO VREME PISANJE O BORCIMA KAO NEUROTICARIMA BILO DOŽIVLJENO KAO UVREDLJIVO, KNJIGA "RATNA NEUROZA JUGOSLOVENA" OBJAVLJENA TEK 1955...

DO POJAVE KLAJNOVE KNJIGE, ŽINILO SE DA SU OBLICI RATNE NEUROZE VEĆ DEFINISANI. U UVODU IZ 1955, KLAJN BELEŽI: "DR MENINGER (WILLIAM C. MENNINGER) INAČE GLAVNI KONSULTANT U VOJSCI S.A.D. OD 1943. I DO 1946, U SVOJOJ KNJIZI "PSIHIJARIJA U JEDNOM NESPOKOJNOM SVETU" (PSYCHIATRY IN A TROUBLED WORLD) ZAKLJUČUJE DA U DRUGOM SVETSKOM RATU, PA I U KOREJSKOM RATU, ZAPRAVO NIJE KONSTANTOVAN NIKAKAV NOVI TIP NEUROZE... SA AMERIČKIM ZAPAZANJIMA SLAŽE SE UGLAVNOM I ONO MALO ŠTO NAM JE POZNATO O RATNIM NEUROZAMA KOD NEMACA, IZ RADA JANCA (H.W. JANZ)!"

GOVOREĆI O OSEĆAJU ANKSIOZNOSTI PRISUTNOM U AMERIČKOJ VOJSCI, KLAJN CITIRA MENINGERA PRENOSEĆI PISMO APELA (JOHN APPEL), KOJI JE PROVEO NEKO VREME SA SAVEZNIČKOM VOJSKOM NA ITALIJANSKOM FRONTU: "RUSI SE BORE DA BI OSVETILI SMRT VOLJENIH, I DA BI PROTERALI NEPRIJATELJA IZ SVOJE ZEMLJE, BRITANCI SE BORE DA BI PREŽIVELI; FRANCUZI SE BORE DA BI SE VRATILI U FRANCUSKU, NAŠ VOJNIK SE BORI JER MORA, ZATO ŠTO MU SAMOPOŠTOVANJE NE DOZVOLJAVA DA NAPUŠTI BORBU..."

Sherija

Činilo se da će avion potkresati čemprese na Mišjem ostrvu i zvonik susednog manastira Vlaherna, toliko im je aerodrom blizu, ali na Krf sletismo živi, zdravi i suvi. Vodiči nas raspoređuju po autobusima, dve-tri dame čija je "rosna mladost" prošla (citiram Encensbergera) usplahireno viču "Šeri, Šeri", pogrešno izgovarajući ime svog, i mog, hotela. Njih razumem (upravo sam pročitala da je Nabokov promenio naslov nekog romana "zbog bakica koje neće moći da ga izgovore"), ali hotel je pokršten i u agenciji, gde kažu Šerija.

Zove se Sherija, kao Krf nekad, davno, mnogo davno, u "rosnoj mladosti". Na Sheriju je Posejdonov gnev izbacio brodomnika Odiseja, "junaka dovitljivca onoga što-no trojanski sveti razori grad", kako ga (u prevodu Miloša Đurića) predstavlja Homer. Na obali mora našla ga je, polumrtvog, Nausikaja, kraljeva kći, "boginjama stasom i obrazom slična", njen će ga otac Alkinoj ugostiti na dvoru, a Odisej će se odužiti pripovedanjem o Kiklopu, Kirki, silasku u Had, nimfi Kalipso... Tako je Sherija, zemlja Feničana, vrsnih moreplo- vaca i graditelja brodova, indirektno postala pozornica Odisejevih avantura i poslednje njegovo boravište pre konačnog povratka kući, na Itaku.

Sherija, dakle, ne Šerija, ni Šeri.

Ne zanovetaj, reći će neko, ovde se dolazi zbog mora i sunca. Uostalom, pitanje je da li je Homer uopšte postojao...

Dobro, ali Lorens Darel nesumnjivo jeste, a on se nimalo ne koleba: Odisej je morao sresti Nausikaju na Krfu, ispod starog manastira u Paleokastrici, prosto zato što je "nemoguće drugačije zamisliti"... Darel je napisao da je to "mesto iz snova", a ja bih dodala: jedno od mnogih, sa svim tim slojevima istorije i kulture, na sreću onih koji žele više od mora i pejzaža, ma koliko lepi bili.

Darel je ovde doplovio iz Brindizija, godine 1935. Došao je "odlučan da ostane u XX veku", ali uzalud: videvši da je zora ružoprsta, kao u *Odiseji*, uzviknuće: "Prokleti Homer!" ("Prokleti Darel", gundauća ja povremeno čitajući Darelov putopis, nemoćna da se otmem njegovim opisima, zavodljivim koliko i Krf.)

Ovo ostrvo, "do krajnosti razmaženo suncem", gde su masline "srebrne kao pena talasa" a kiparisi "zadaju bol", Darel je zavoleo odmah, pa su ubrzo iz Engleske (gde je život "kao autopsija, tako je turoban, tužan, dosadan") pristigli i ostali članovi porodice, među kojima i njegov brat Džerald, slavni biolog i zoolog. Ostali su na Krfu četiri godine, do rata.

Darel i njegova žena Nensi nastanili su se u selu Kalamu. Njihova Bela kuća, nazvana tako zbog "mediteranski belih"

zidova, piscu je pružala "sve čari osame" i postala mu "neprežaljeni dom". Može joj se prići s mora, ali mi smo narod suvo-zeman, što bi rekao Milutin, u Kalamu se spuštamo s puta za Kasiopi, dok se pogled, tražeći je, probija kroz čemprese i povremeno pada na more, ne bi li čovek poverovao da je u raj.

Ni danas nema mnogo kuća u Kalamiju. I sada su muškatle ogromne a zidovi ljubičasti – pokriveni Nensinom omiljenom visterijom. (Na licu mesta proveravam koliki je životni vek ove lepe biljke koju je ona volela i sadila. Najviše pedeset godina. Dakle, njena je davno svela. Šteta!) Ista je i porodica kojoj pripada kuća, vlasnik je unuk Darelvog gazde. Izvinjava se što

Foto: D. Jakovljević

ne možemo u piščeve sobe – izdate su engleskim turistima. Ostaje nam ploča s fotografijama Darelvih pored ulaznih vrata.

U prizemlju je, na korak od mora, senovita taver- na pod lozom. Iznad šanka Darelov opis Bele kuće: *kocka na steni izbrazdanoj ožiljcima od vetra i vode*. Na policama njegove knjige, u ramovima fotografije. Na jednoj Darel i Henri Miler, koji ga je posetio u leto 1939. U *Kolosu*

iz *Marusija* njega i Nensi poredi s parom delfina: "Oni praktično žive u vodi". Uramljen je i novinski napis o Mileru i njegovoj poslednjoj muzi, Brendi Venus, iako ona nije bila s njim u Kalamiju. Iz razloga opravdanih: mlađa od Milera 56 godina, nije se bila ni rodila. Njihova prepiska (1.500 pisama) objavljena je 1986. godine, sa predgovorom Lorensa Darela.

U uskoj uličici tipičnoj za grad Krf (Darel je smatrao da ljupkiji u Grčkoj ne postoji) otvorena je 2002. godine *Darelova škola*, čiji polaznici izučavaju lik i delo dva slavna brata, jer kako je na otvaranju rekao gradonačelnik, Krf ne zaboravlja da su ga oni učinili poznatim.

Dobili su biste u parku Bosketo, između trga Esplanada i Stare tvrđave, sa ugraviranim njihovim rečima: *Grčka je zemlja koja vam pruža priliku da otkrijete sebe* (Lorens), *Krf je bašta bogova* (Džerald).

Bilo je ljudi koji su došli na Krf na jedno popodne, a ostali ceo život, pisao je Lorens Darel. Ostali su, zauvek, i feničanski moreplovcu: lađu koja je prevezla Odiseja na Itaku Posejdon "svojom udari rukom i pretvori u kam, te ona onde uhvati koren". Tako nastade Mišje ostrvo, za koje kažu da je najviše fotografisan predeo Krfa.

Za kraj, nešto iz prevodiočevog predgovora *Odiseji*: Kad najzad dođe kući, Odisej priča Penelopi i o Kirki i o Kalipso, ali ne pominje Nausikaju.

Mislite o tome!

DRAGICA JAKOVljević

MARVEL STUDIOS

KAPETAN MARVEL 2

U BIOSKOPIMA
OD 9. NOVEMBRA

proglas

Drage građanke, dragi građani,

Srbija je postala zemlja poniženih i privatizovanih institucija, u senci kriminala spregnutog sa strukturama vlasti i uz korupciju koja postaje stil života. Živimo godine demografskih poraza i neslućenog ekonomskog raslojavanja. Opet smo pred čorsokakom izolacije.

Naše je nedvosmisleno uverenje da vreme u kome živimo zahteva od svih odgovornih i zabrinutih građana suočavanje s trenutkom, donošenje jasnih odluka i spremnost ne samo za svedočenje o potrebnim zaokretima već i za učešće u njima. Stvarnost nas je primorala da se zapitamo: kakvi smo to ljudi ako sklanjajući pogled čutke svedočimo eksploziji kriminala, nepravde i nasilja?

Pokretači ovog obraćanja su ljudi sa imenom i prezimenom, sa svojim životima, porodicama i zanimanjima. Niko od nas nema nameru da se bori za bilo kakve pozicije i funkcije, niti da se upušta u igre vlasti i moći – osećamo se pozvanim onoliko koliko bi svaki građanin danas trebalo da se oseća pozvanim. Na svakome čoveku, opravdano zabrinutom za sopstvenu sudbinu, sudbinu svoje zemlje, svoje dece, porodice i prijatelja jeste da nađe mesto u širokoj skali suprotstavljanja ovom sunovratu. Od bivšeg apstinenta, a budućeg glasača, preko kontrolora izbornih i predizbornih mahinacija do učesnika protesta, od onoga koji ubeđuje i širi istinu i ohrabrenje do onog koji predlaže rešenja i nudi pravce za izlaz Srbije sa ove stranputice, za svakog ima mesta i svako ima svoju ulogu. Naša je namera da podstaknemo proces u kome ćemo se svi, u svom punom kapacitetu, angažovati na promeni koja je ovoj zemlji nužna.

Ali nije samo promena nepodnošljive društvene zbilje naš zadatak. Na nama je da gradimo Srbiju u kojoj će biti nemoguće da nam se takva zbilja ponovi. Zato je neophodno obnoviti demokratski poredak, pravne i političke institucije, duh slobodne i kritičke rasprave u kojoj će ljudi učestvovati bez straha od posledica. Srbiji nije potrebna nova klasa privilegovanih političkih oligarha koji će stajati iznad zakona, već jednake šanse za sve i solidarnost bez koje se ne može proći kroz vremena krize. Srbiji nije potreban kult ličnosti, već slobodni građani koji sami uređuju odnose u svojoj zemlji.

Naša zajednička volja da uspemo u tom poduhvatu mora postati zalog za svaku buduću, srećniju i normalniju Srbiju. Ostanemo li nemi sada i dopustimo li da nas ispišu iz civilizacijskog kruga kome pripadamo, bićemo odgovorni za to što nismo učinili dovoljno da to zaustavimo.

Zato pozivamo sve one koji se u svojim životima sreću s raznim licima jedne te iste nepravde i bahatosti da prevaziđemo sopstvene strahove i nepoverenja i da se udružimo u borbi za drugačiju Srbiju. Srbija je naša zemlja i zato je ovo zajednička borba u kojoj treba da dokažemo kakvi smo i koliko nas je. Ta borba je zasnovana na lekcijama prošlosti, jasnom uvidu u sadašnjost i, što je ključno, posvećena budućnosti Srbije.

 Podržali i potpisali:

Akademik Ljubomir Simović / Akademik Vladimir Kostić / Akademik Vladica Cvetković / Prof. dr Ivanka Popović / Miodrag Majić, sudija i pisac / Prof. dr Miodrag Jovanović / Dragan Bjelogrić, reditelj i glumac / Svetlana Bojković, glumica / Gojko Božović, pisac i izdavač / Srdan Golubović, reditelj / Biljana Stepanović, novinarka / Prof. dr Filip Ejodus / Prof. dr Tamara Džamonja - Ignjatović / Petar Peca Popović, novinar u penziji